

Onsdagen den
27 oktober 1976

Onsdagen den 27 oktober

Kl. 10.00

*Allmänpolitisk
debatt*

§ 1 Justerades protokollet för den 19 innevarande månad.

§ 2 Herr talmannen meddelade att till kammaren inkommit läkarintyg för herr *Oskarson*, som var sjukskriven ytterligare under tiden den 27 oktober–den 15 december 1976.

Erforderlig ledighet beviljades.

Herr talmannen anmälde att fru *Wadensten* (m) skulle inträda som ersättare för herr *Oskarson* under hans ledighet från riksdagsmannaupdraget.

§ 3 Föredrogs men bordlades åter
skatteutskottets betänkande 1976/77:1
näringsutskottets betänkande 1976/77:1
arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1976/77:1–4

§ 4 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna 1976/77:15 och 16.

§ 5 Allmänpolitisk debatt

Herr PALME (s):

Herr talman! Årets val gav de borgerliga partierna en majoritet i riksdagen. Därför inlämnade den socialdemokratiska regeringen omedelbart sin avskedsansökan för att talmannen skulle få möjlighet att undersöka hur en ny regering skulle bildas.

De borgerliga har nu enats om att bilda en regering och om en regeringsdeklaration.

Jag har på socialdemokratins vägnar sagt att den borgerliga regeringen skall få sin chans att visa vad den förmår, och jag har också slagit fast att vi kommer att driva en konstruktiv oppositionspolitik.

De borgerliga övertar den politiska ledningen för ett land med en högre levnadsstandard, en jämnare fördelning och en bättre utbyggd social trygghet än i sannolikt något annat land, det land som klarat den sedan 1930-talet svåraste ekonomiska krisen med en minskning av arbetslösheten och en ökad sysselsättning.

Jag har också under valrörelsen noterat att två av ledarna för den dåvarande oppositionen vid flera tillfällen instämt i denna beskrivning av förhållandena i det svenska samhället. Man har därvid också sagt

att dessa partier är delaktiga i de här resultaten, eftersom man i riksdagen medverkat med breda uppgörelser i den ekonomiska politiken, bl. a. 1974 och 1975.

Det är värdefullt att vi har en tämligen samstämmig bild av situationen i Sverige den dag de borgerliga övertar regeringsmakten. Det innebär att debatten kan föras om de olika alternativ som den borgerliga regeringen och den socialdemokratiska oppositionen lägger fram för den framtida utvecklingen i vårt land.

Mitt besked om att den borgerliga regeringen skall få sin chans och att vi skall föra en konstruktiv oppositionspolitik innebär att jag i dag inte tänker gå in i någon diskussion om politiken på hela fältet. Vi har för avsikt att vänta med detta till dess regeringen haft nödvändig tid för att utarbeta sina förslag och vi får tillfälle att noggrant studera dessa förslag.

En sådan avvaktande inställning är också nödvändig därför att den borgerliga regeringen varit minst sagt förbehållsam om sina avsikter. Först satt de borgerliga partiledningarna inlåsta i fjorton dagar i riksdagshuset för att skriva ett regeringsprogram. Därefter har den borgerliga regeringen i fjorton dagar suttit inlåst i kanslihuset – sannolikt för att söka fundera ut vad detta regeringsprogram innebär.

Det är ingen avundsvärd situation för er, men den är fullt förståelig. Väljarna har gett de borgerliga majoritet i riksdagen. Men de har inte tagit ställning till det regeringsprogram ni nu skall arbeta efter. Det fanns inget gemensamt borgerligt program redovisat före valet. Väljarna lämnades i okunnighet om den politik som de borgerliga partierna tillsammans skulle föra i olika frågor. De slutna rummens mystik rymmer förmodligen mycket av villrådighet och mycket av splittring, och svenska folket har f. n. små möjligheter att få inblick bakom förlåten. Vi får vänta och se.

Låt mig emellertid slå fast: I den mån den borgerliga regeringen fullföljer de riktlinjer socialdemokratin dragit upp kommer vi inte att angripa er, ni kan tvärtom räkna med stöd. När den nya utrikesministern t. ex. möts med stormande jubel i den borgerliga pressen därför att hon i FN i stort sett och någorlunda redovisar den tidigare socialdemokratiska politiken tycker vi det är tillfredsställande. Strykningarna i Sven Anderssons manus är i och för sig illa nog, men jag avstår från offentlig kritik f. n. Hon skall väl ha sin chans. Men i den mån ni gör avvikelser i konservativ riktning kommer ni att möta skarp kritik. Det finns väldigt många människor i landet som känner en djup oro inför vad den borgerliga regeringen kan tänkas ta sig för. Det socialdemokratiska regeringsinnehavet har för dem inneburit en trygghet. Till dem vill jag säga: Vi kommer även i oppositionsställning att med fast beslutsamhet värna de folkgrupper som gett oss sitt förtroende – det gäller arbetare, tjänstemän, pensionärer och väldigt många andra – mot experiment i borgerligt kapitalistisk riktning. Socialdemokratin är och förblir ett starkt parti med ett klart redovisat program.

Vissa frågor har under de senaste veckorna blivit föremål för en intensiv offentlig debatt. De bör därför diskuteras i riksdagen redan i dag, även om jag alltså avstår från väldigt många andra frågor.

Till de frågor som bör diskuteras hör energipolitiken.

De flesta torde vara överens om att centern avvärjde ett hotande valnederlag genom sin satsning på kärnkraftsfrågan. Nu gick det i och för sig inte så bra till slut – centern förlorade mer än vi, och avståndet mellan socialdemokraterna och centern har ökat genom valet – men man avvärjde ett hotande valnederlag. Centerns energipolitik fick genomslagskraft i opinionen av den till synes kompromisslösa, moraliskt orubbliga inställning som partiet och framför allt dess ledare intog.

Vi minns uttalandena. Jag vill föra in några få exempel i riksdagsprotokollet, och jag hoppas de verifieras av statsministern. Så här sade han:

”Ingen statsrådspost kan vara så eftertraktad att jag vore beredd att dagtinga med min övertygelse.” (Den 28 april.)

”Jag sätter mig inte i en regering som startar fler kärnkraftverk.” (Den 6 september.)

”Jag upprepar att det besked vi har gett till väljarna – och det står vi för – är att det inte skall laddas fler kärnkraftaggregat.” (Den 6 september.)

I Scandinvium frågade jag Fälldin gång på gång: Hur tänker centern lägga om sin energipolitik så att den kan passa Bohman och Ahlmark? Med indignation svarade han: Vi lägger inte om vår politik. Varje kompromiss avvisades.

Så här löd svaret till en ungdomsklubbist: ”Du försöker väl inte säga att det vore anständigt utav mig att ändra uppfattning i den här frågan bara för att få chans att bilda regering? Nej, ser Du, så behandlar vi inte politik inom centern. Ha det på minnet för framtiden.” (Den 29 augusti.)

Vidare: ”Jag har varit i politiken sedan 15-årsåldern så jag känner politikens villkor. Och jag vet att man måste ha ’runda hörn’ i vissa frågor – man kompromissar. Men när det gäller kärnkraften kan det inte bli fråga om några runda hörn.” (Den 29 augusti.)

”Jag kan inte medverka till ett politiskt beslut som innebär att man gör fler reaktorer radioaktiva.” (Den 19 september.)

Nu vet vi hur det blev. Några dagar efter valet började kompromisserna, dagtingandet, de runda hörnen.

Nu vet vi emellertid ännu mer. Det var medvetet och tydligt planerat.

Härom har centerns partisekreterare och valstrateg Gustaf Jonnergård vittnat.

Jonnergård medger öppet att det inte hade blivit något regimskifte om centern gett besked före valet att man kunde kompromissa om laddningen av Barsebäck 2. Då hade vi inte suttit här, som han säger.

Det stod emellertid enligt herr Jonnergård redan före valet klart att beslutet att starta Barsebäck 2 var ofrånkomligt. Men den ”rätta tid-

punkten" att tala om detta för medborgarna kom först efter valet. Då var det nödvändigt för att skapa en gemensam borgerlig regering. Annars hade ni heller inte suttit här.

Men nu sitter ni här – näst intill en halv pluton, skulle jag vilja säga. Tacka Jonnergård och hans rätta tidpunkter för det!

Så avslutades, herr talman, en valrörelse som inleddes med att centern och dess ledare skildrade den demokratiska arbetarrörelsen som ett hot mot demokratin och talade om risker för avskaffad strejkrätt och politiska fångar.

Nu är energipolitiken en viktig sakfråga. Regeringsdeklarationen har inte skapat någon klarhet om vilken energipolitik som kommer att föras under de närmaste tre åren.

Vi upplever i dessa dagar ett märkligt spel när det gäller pågående kärnkraftsbyggen. Ett regeringsparti – centern – lovade under valrörelsen att dessa byggen skulle avbrytas så fort kontrakten kunde annulleras. Två regeringspartier ville att dessa byggen skulle fullföljas med sikte på praktisk användning. Då behövs det åter runda hörn för att en regering skall överleva.

Jag har stor förståelse för alla dem som nu oroligt ställer frågan om vad som skall ske – byggnadsarbetare i Forsmark och Ringhals, arbetare och tjänstemän inom verkstadsindustrin i Karlskrona, i Finspång, i Degerfors och i Västerås samt tekniker och forskare.

Jag håller självfallet med om att människor får vara beredda att acceptera förändringar som är en följd av regeringens och riksdagens beslut. Men de har åtminstone rätt till besked. Det handlar ju om enskilda människors ekonomiska och sociala villkor. Byggnadsarbetarnas företrädare som besökte regeringen fick inte något besked. De fick lyssna till herr Fällidin som förklarade att regeringen lagt om energipolitiken och att inga garantier kunde ges för att Forsmark skulle byggas färdigt. Därefter fick de lyssna till herr Bohman som sade att i princip är det inget ändrat i regeringens deklaration jämfört med den tidigare politiken under den socialdemokratiska regeringen. Några dagar senare avrådde energiministern byggnadsarbetare från att ta tjänst i Forsmark. Var det ett auktoritativt besked, som hela regeringen står bakom, eller var det bara ett led i den Jonnergårdska taktiken?

Vi ser nu bilden av en regering som är så djupt oense att den inte kan och inte vågar ta ansvar. Den försöker skjuta över det politiska ansvaret på tjänstemän i regeringen underställda statliga verk. Dessa tjänstemän har ju till uppgift att verkställa statsmakternas beslut och kan inte av väljarna ställas till ansvar. Det är inte bara ett fejt sätt av regeringen att söka smita undan ansvar, det är också fullständigt främmande för svensk statsförvaltning. Vartill skulle ni ha den politiska makten om ni inte är beredda att ta ansvar i den fråga som ni själva betecknat som den viktigaste av alla?

Jag är, herr talman, starkt medveten om att socialdemokratiens ansvar i detta läge är stort. Vi står för en politik som innefattar sparande, plan-

mässig hushållning med energi, en begränsad utbyggnad av kärnkraft under perioden fram till 1985, handlingsfrihet inför framtiden. Vi kommer inom vårt parti att intensivt diskutera energipolitiken i hela dess vidd och på grundval därav forma våra handlingslinjer för framtiden. Vi kommer att fullfölja vår linje att söka samlande lösningar och breda majoriteter i Sveriges riksdag.

Det andra ämnet gäller ekonomin.

Den svenska ekonomin är i grunden stark. Vi klarade den svåra internationella krisen bättre än förmodligen något annat land. Vi kan särskilt glädja oss åt framgångarna när det gäller sysselsättningen.

Det är ett rikt land med hög sysselsättning, sunda statsfinanser och en stark ekonomi som de borgerliga övertar.

Det var ett fattigt land med katastrofal arbetslöshet och en svag ekonomi som socialdemokratin en gång övertog.

Men självfallet saknas icke ekonomiska problem. Givetvis påverkas ett internationellt beroende land som Sverige av den internationella kris som ännu inte släppt sitt grepp. Under valrörelsen upprepades detta åter och åter från socialdemokratiskt håll. Vi manade till besinning och återhållsamhet. Vi talade ständigt om behovet av en ansvarsfull ekonomisk politik för att bevara vår ekonomiska styrka och kunna möta framtida hot mot sysselsättningen. Vi varnade för de borgerliga partiernas överbud och löften utan täckning.

I partiledardebatten två dagar före valet sade jag: "Låt mig säga några allvarsord. Följer man den internationella utvecklingen, och jag försöker göra det, ser den oro som finns, så står det alldeles klart för mig att vi under de närmaste tre åren måste föra en lugn och stabil politik, för att i första hand klara sysselsättningen, värna ekonomin, genomföra de reformer vi har utfäst oss att klara: pensionerna, arbetslivet, semestern, barnfamiljerna. Mer utfäster vi oss icke att genomföra. Det kan bli jobbigt nog."

I debatten med Fälldin i Scandinavium sade jag: "Socialdemokratin vill värna vår starka ekonomi, därför är vi återhållsamma med dyra löften. Vi anvisar en total finansiering för reformer vi utlovar. Vi säger öppet till medborgarna att i en orolig värld där kriserna jagar varandra måste vi vara beredda att föra en stram och återhållsam politik."

Så ville vi i ansvar för nationen möta de aktuella ekonomiska problemen. De främsta hoten mot denna vår strävan att söka möta underskottet i bytesbalansen och att motverka prisstegringar och kostnadsökningar var de borgerligas överbud. Ett förverkligande av deras miljardlöften skulle på kort tid rasera vår ekonomi.

Gång på gång upprepade jag under det senaste året: Det går icke att politiker går ut och kräver återhållsamhet av löntagarna samtidigt som de lägger stora inflationsdrivande överbud i riksdagen. Det blir inte trovärdigt. Det skapar inte förtroende hos löntagarna.

Nu efter valet går det ena statsrådet efter det andra ut och manar löntagarna till återhållsamhet. De måste hålla nere sina lönekrav, säger

statsråden, som trädde på ett snöre.

Häromdagen såg jag att ordföranden i TCO-S, Hans Hellers, förklarade: Tro dem inte när de talar om det bristande samhällsekonomiska utrymme för våra, som vi anser, berättigade krav.

Är det så konstigt att den reaktionen kommer?

Det är ju inte mycket mer än en månad sedan den nuvarande statsministern och den nuvarande utrikesministern satt med stora skyltar i TV som visade att centern omedelbart ville genomföra ett vårdnadsbidrag på 10 000 kr. per år och barnfamilj, 24 000 kr. på tre år. Därtill fanns det samhällsekonomiskt utrymme.

Det är föga mer än en månad sedan den nuvarande industriministern lovade sänkt kommunalskatt, sänkt marginalsatt, sänkta arbetsgivaravgifter och andra lättnader för företag och enskilda. Därtill fanns det samhällsekonomiskt utrymme.

Det är föga mer än en månad sedan den nuvarande statsministern lade ut texten i partiledardebatten om den gynnsamma utvecklingen av statsfinanserna, som ett motiv för centerns överbud.

Är det så märkvärdigt om löntagarna känner sig föga övertygade av den plötsliga helomvändningen i beskrivningen av vårt ekonomiska läge?

Och vidare: För att lägga grunden till en lugn avtalsrörelse gjorde vi upp med LO och TCO om en skatteomläggning för 1977. Ni avvisade överenskommelsen. Nu bryter ni upp överenskommelsen, utan att ännu i dag kunna säga vad som skall komma i stället.

Det är en märklig brygd ni lagat till inför den svåra avtalsrörelsen. Men ni har verkligen er själva att skylla.

Socialdemokratin står fast kring kravet på en stram ekonomisk politik för att värna sysselsättningen och motverka inflationen.

Men vi vill icke medverka till en ekonomisk politik som har sin spets riktad mot arbetarna och tjänstemännen, som bidrar till ökade klyftor i vårt samhälle, som lägger bördorna på de skuldror som har svarast att bära dem.

Mitt tredje ämne gäller strukturförändringarna.

I ett avseende finns det en alldeles klar överensstämmelse mellan vad ni sade i valrörelsen och vad ni skriver i regeringsdeklarationen.

De borgerliga partierna gick i valrörelsen till storms mot våra strävanden att finna former för att lösa de strukturproblem som den svenska industrin brottas med.

Ni angrep oss för att vi ville möta kapitalismens oberäknliga otrygghet med en demokratisk och planmässig hushållning. Ni gjorde gällande att ett ökat inflytande för samhället och för löntagarna skulle vara ett hot mot det svenska näringslivet.

Ni talade om de självläkande krafterna och om behovet av en näringspolitik som arbetar med generella medel. Ni sökte göra kapitalismen mer lockande genom att framställa den som ett ekonomiskt system för små och maktlösa företag.

I regeringsdeklarationen finns inte ett enda ord nämnt om struktur-

problem. Det finns inte ett ord om hur dessa problem skall lösas.

Men inte kunde ni vara omedvetna om strukturproblemen?

Teko-industrins bekymmer har diskuterats intensivt under de senaste åren, här i riksdagen också. Gummiindustrins situation har varit föremål för uppmärksamhet, skoindustrins situation likaså. Specialstålindustrins läge har intensivt diskuterats. Problemen i Fagersta, Stora Kopparberg och Uddeholm måste ni ha varit medvetna om. Att handelsstålindustrin har kommit in i en besvärlig fas är ju uppenbart för alla.

Inte kunde ni vara omedvetna om detta?

Men ni har ju föreställningen att detta är problem som de enskilda företagen skall lösa. Man skall lita på deras sociala ansvar, man skall lita på självläkande krafter.

Det borgerliga regeringsprogrammet står på den här punkten helt i överensstämmelse med vad ni sade i valrörelsen.

Men därför saknar också regeringsprogrammet i dessa stycken kontakt med verkligheten och skulle döma regeringen till handlingsförlamning.

Och detta är oerhört allvarligt med tanke på de problem som den svenska industrin står inför och de behov av förändringar och förnyelse som föreligger.

Jag vill därför rikta en uppmaning till regeringen: Glöm regeringsdeklarationen i dessa stycken! Frigör er från er borgerliga ideologi! Ge er i kast med de praktiska problem som möter arbetare och tjänstemän! Ni kan räkna med att socialdemokratin alltid kommer att satsa helhjärtat för att värna sysselsättning och social trygghet.

De borgerliga väntade sig måhända att efter valet finna en modstulen och trött socialdemokrati med de stora arbetsuppgifterna bakom sig. De finner i stället en optimistisk och kampglad fri folkrörelse med många och stora uppgifter framför sig.

Vi gick ut ur valrörelsen som ett starkt och enigt parti som samlade 2 400 000 väljare. Efter valet har 25 000 människor eller mer sökt medlemskap i vårt parti.

Vårt praktiska program är hållfast och starkt förankrat hos breda folkgrupper. Till skillnad från vad som gäller den borgerliga regeringsdeklarationen har vi samma program efter valet som före. Vi kommer att lägga fram det i riksdagen. Det gäller skatteomläggningen, familjepolitiken, sysselsättningspolitiken, förändringarna av medbestämmandelagen, arbetsmiljölagen, jämställdhetsfrågorna och mycket annat. Tiden medger inte att jag går in på de här frågorna, men vi återkommer.

Men det finns också en djupare förklaring till vitaliteten, kampandan inom svensk socialdemokrati. Den har att göra med ideologisk förnyelse.

Vi vill fortsätta de strävanden som lett samhällsutvecklingen i vårt land under en tid av omvälvande sociala förändringar. Det är ingen överdrift att säga att Sverige under denna historiskt sett korta period har avancerat till en ekonomisk och social tätposition bland länderna.

Inte i något annat samhälle har de stora folkgruppernas materiella behov, deras behov av social trygghet, deras krav på arbete bättre kunnat

tillgodoses än i socialdemokratiens Sverige. Och inte i något annat samhälle har man nått längre i riktning mot ekonomisk demokrati och jämställdhet mellan män och kvinnor än i socialdemokratiens Sverige.

Detta är en utgångspunkt i diskussionen om hur framtidens Sverige skall se ut.

Men vi är också medvetna om att nya problem anmäler sig och att perspektiven förändras. En snabb ekonomisk tillväxt, en intensiv reformpolitik och en ständig strävan att fördela det växande välståndet rättvist har medverkat till att samhällsdebatten och samhällskritiken kunnat söka sig nya vägar.

Så har vår kunskap om samhällets brister förbättrats och kraven på vårt politiska program skärpts.

Jämlikhetsdebatten visade vilka skillnader som fortfarande finns mellan människor och samhällsklasser i vårt land när det gäller inkomster och förmögenheter, men också när det gäller hälsa, politiskt inflytande och utbildning. Den visade på den bristande jämställdheten mellan kvinnor och män.

Miljödebatten fäste uppmärksamheten på vårt ansvar gentemot den ekologiska balansen och kraven på hushållning med knappa resurser.

Debatten om arbetslivets villkor visade hur demokrati och välfärd gjorde halt framför fabriksgrindar och kontorsportar och hur undermåliga arbetsmiljöer ständigt hotade liv och hälsa hos stora arbetar- och tjänstemannagrupper.

Debatten om näringspolitik och regionpolitik hade sitt ursprung i kapitalismens och den liberala ekonomins oförmåga att skapa trygghet i sysselsättningen och planmässighet i den ekonomiska utvecklingen.

Mycket av denna debatt fördes inom arbetarrörelsen. Men vi sökte också tillgodogöra oss den debatt som fördes utanför arbetarrörelsen, inte minst i miljögrupper och många andra grupper.

På område efter område skärptes kraven på politikens innehåll och inriktning. För socialdemokratin var det en självklarhet att anta denna utmaning, som vilade på en traditionell socialdemokratisk och samhällskritisk grund. Vi kunde göra det desto hellre som vi allt säkrare kände att det är inom ramen för den demokratiska socialismen som långsiktiga lösningar på våra problem kan utformas och att det endast är socialdemokratin som har den praktiska politik och den organisatoriska styrka som krävs.

Vi står nu inför ett tredje skede i den fredliga revolution som inletts med den allmänna rösträtten och fortsatts genom uppbyggandet av den sociala tryggheten. Det tredje skedet innebär den ekonomiska demokratiens genombrott.

Sverige låg långt efter många länder med att införa politisk demokrati. Vi kunde hämta många idéer från andra länder då vi byggde ut den sociala tryggheten. När det gäller det tredje skedet, den ekonomiska demokratin, är det inte för mycket sagt att vi står främst bland världens nationer. Och vi upplever att det är vi själva som i hög grad måste svara

för idéerna, den konstruktiva debatten, den framåtsyftande kritiken.

Demokratiseringen av det ekonomiska livet måste söka sig fram längs två vägar. Genom en planmässig hushållning skall vi bättre än vad det nuvarande systemet förmår kunna förverkliga viktiga politiska mål.

Det gäller arbete åt alla, ett fullt utnyttjande av landets produktionsresurser, en rättvis fördelning av produktionsresultatet, hushållning med råvaror och energi, en god yttre miljö, regional utjämning, kamp mot inflationen.

I denna planmässiga hushållning vill vi engagera hela folket och anvisa ett demokratiskt alternativ till kapitalismen, till slöseri, miljöförstöring och otrygghet.

Så långt som möjligt skall vi undvika centrala politiska beslut. Men vi måste tillvarata och utveckla vårt folks unika förmåga att i demokratisk ordning fatta beslut som är bindande för alla.

Samtidigt som vi utvecklar och fördjupar folkets demokratiska inflytande i de övergripande frågorna, vill vi med all kraft fullfölja arbetslivets förnyelse med den unika decentralisering av ekonomisk makt som den innebär.

Vi har bakom oss en valrörelse med hårda beskyllningar mot vårt lands demokratiska arbetarrörelse och med slagordsmässiga förenklingar om samhällsproblem och vägarna att möta dem.

Vi råkade under valrörelsen ut för en förljugen och oförskämd borgerlig skrämselfpropaganda mot den demokratiska socialismen. Det är i grunden samma skrämselfpropaganda som den tyska konservatismen bedrivit mot den tyska arbetarrörelsen. Den är förljugen därför att den fördöljer det faktum att det är socialdemokratin som i land efter land gått i spetsen för demokratins kamp mot alla former av diktatur, att det i land efter land är socialdemokrater som försmäktat i koncentrationsläger, jagats i landsflykt, torterats och mördats för sin demokratiska övertygelses skull. Den är oförskämd därför att den riktar sig mot själva kärnan i vår politiska övertygelse – respekten för den enskilda människans integritet, friheten och demokratin som omistliga värden i ett folks utveckling.

Vi skall dock inte vara förvånade. Det har alltid varit så att när samhällsutvecklingen tvingat fram en förnyelse och vitalisering av det politiska arbetet, så svarar det beståendes försvarare med att söka skrämja för framtiden.

Vi kommer inte att låta oss skrämjas att ta ett enda steg tillbaka. Vi skall beslutsamt fullfölja vår kamp för en demokratisering av Sverige. I samhällsutvecklingen ligger att de folkliga kraven även på detta område kommer att bryta fram med obetvinglig kraft. Socialdemokratin skall som fri demokratisk folkrörelse även i framtiden vara bärare av dessa folkliga krafter – på grundval av de idéer om gemenskap mellan människor, om samverkan och solidaritet som alltid varit och förblir drivkraften för arbetarrörelsens strävan.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! "För första gången har en borgerlig samlingsregering bildats i Sverige. För första gången sedan 1930 sitter högerpartiet i regeringsställning. Regeringens program markerar ett steg åt höger i politiken. Bakom de allmänna fraserna framträder ett bestämt mönster i den nya regeringens politik: ännu större skattefördelar för de stora inkomsttagarna, ännu mera bidrag och gåvor till företagen, ännu mera pengar till militären och polismakten. Löften som givits under valrörelsen sviker man däremot. Det gäller såväl kampen mot kärnkraften som kampen mot diskriminering av kvinnorna.

Den borgerliga regeringens allmänna målsättning är att bevara och stärka det kapitalistiska systemet. Man tar öppet parti för kapitalets intressen gentemot arbetets. Redan i regeringsdeklarationen angriper man lönarbetarnas kamp för en bättre standard. Den nya regeringen är en kampregering mot arbetarklassens och den fackliga rörelsens krav om lönarbetarmakt i företagen och i samhället."

Så karakteriserade vänsterpartiet kommunisterna den borgerliga regeringen sedan den avgivit sin regeringsdeklaration. Och för varje dag som går bekräftas riktigheten i den karakteristiken.

Ta frågan om kärnkraften. Fälldin skrapade ihop den sista röstprocenten som behövdes för att bilda en borgerlig regering med sina försäkringar. Nu har hans partisekreterare avslöjat att centerledningens uppträdande var rena taktikspelet. Och detta spel fortsätter ju för övrigt. Marschen in i kärnkraftssamhället är stoppad, påstås det. Men regeringen kan inte ge klart besked till anläggningsarbetarna vid kraftverksprojekten. Regeringen vill inte axla det samhällsansvar för sysselsättning och ekonomisk planering som är förutsättningen för att kärnkraften skall kunna hejdas.

I valrörelsen förklarade Fälldin att ingen ministerpost skulle kunna få honom att dagtunga med sin uppfattning i kärnkraftsfrågan. Men hur blev det? Jo, tydligen var det så att sex regeringstaburetter för Gösta Bohman och moderaterna var viktigare för centerledaren än hans egen i valrörelsen deklarerade uppfattning. Efter de turer som förekommit i samband med regeringsbildandet skulle det inte förvåna mig om många som röstade med centerpartiet i kärnkraftsfrågan skulle önska att den ångervecka som gäller vid vissa inköp vidgades till att gälla även vid val, när varudeklarationen visar sig vara så falsk som i detta fall. Centern och Fälldin svek kärnkraftsmotståndarna.

Det är inte bara i kärnkraftsfrågan som de borgerliga partierna har skaffat sig en gemensam majoritet genom att inta sinsemellan totalt skiljaktiga ståndpunkter och vädja till olika opinioner. Det föll exempelvis på folkpartiledarens lott i valrörelsen att försöka fånga upp kvinnornas kamp för jämlikhet. Men hur mycket av folkpartiets välmenande fraser i den frågan kommer att överleva konfrontationen med centerns och moderaternas ytterst kvinnofiendliga linje? Den linjen innebär ju bl. a. att några tiotus per dag i fickpengar – det kallas värdnadsbidrag – skall

få stora skaror kvinnor att acceptera arbetslöshet och daghemsbrist.

På en annan punkt är däremot samstämmigheten total mellan de borgerliga partierna. Samstämmigt manar nu ministrar från alla de tre borgerliga partierna lönarbetarna till återhållsamhet i avtalsrörelsen. I regeringsdeklarationen påstods oriktigt att lönekostnaderna i Sverige har ökat snabbare än i jämförbara länder. I verkligheten har lönerna stigit långsammare än i flera andra västeuropeiska länder. Det är utan tvivel så att det är Svenska arbetsgivareföreningens falska argumentation om inflationen som ligger i botten för regeringens syn på avtalsrörelsen. Och den riktar sig mot lönarbetarnas kamp för sin levnadsstandard.

Regeringspolitiken som den uttrycks i regeringsförklaringen ligger klart till höger om de löften som de borgerliga partierna spred omkring sig i valrörelsen. Småborgerlig liberalism och populism är oumbärliga för att få till stånd en borgerlig majoritet. Men när det gäller att förvalta det monopolkapitalistiska samhället så är det högerkrafterna inom borgerligheten som måste skriva ut recepten. Moderaterna är kapitalets direkta och mest målmedvetna företrädare och spelar därför den ledande rollen. Det har de – som alla vet – betalats av storfinansen för att göra. Storfinansens bidrag till moderaternas valkampanj skall nu betalas tillbaka i politiska mynt, vilket tycks ha påbörjats.

I många år har den svenska försvarsindustrin lämnat högern och moderata samlingspartiet feta mångmiljonanslag. Nu har den i moderata samlingspartiet som var direkt ansvarig för mottagandet av dessa anslag blivit försvarsminister i Fälldins regering. Till hans uppgifter hör bl. a. att sköta upphandlingen av krigsmateriel – beställningar som under senare år beräknats till drygt 3 miljarder kronor årligen. Det går inte att komma ifrån misstanken att moderaterna i regeringen kommer att försöka gynna dem som under så många år bidragit till deras valrörelse. Det går inte att komma ifrån misstanken att nu skall återbetalningen av dessa bidrag ske. De senaste dagarnas uttalanden av den nye försvarsministern tyder f. ö. på att t. ex. SAAB i Linköping redan fått löften om återbäring på sina utlägg.

Så har det börjat och så kommer det att fortsätta, när man i regeringen har med representanter för ett parti som under många år kvitterat ut mångmiljonbelopp från den svenska storfinansen för sin verksamhet och i regeringsställning kommer att fortsätta att göra det.

Försvarsministern visar en överdriven iver att övertyga Saab-Scania om att deras bidrag till moderata samlingspartiet kommer att ge utdelning. Följderna av att försvarspolitikerna läggs i händerna på en företrädare för moderaterna kommer att kosta skattebetalarna åtskilliga miljarder och leda till att förväntningarna om civila jobb för de tusentals anställda vid Saab-Scania grusas.

Den som vill ha konkreta besked om vilken politik den borgerliga regeringen tänker bedriva under sin period vid makten, hur lång den nu kommer att bli, den skall inte vänta sig att det finns några svar i regeringsförklaringen. Den ger nämligen inga klara besked. I stället

för att vara det politiska dokument som man väntar sig att en regeringsförklaring skall vara, är den en katalog över dagspolitikens vanligaste arbetsområden. Och snart sagt varje mening måste göras om till en fråga. Vad menar regeringspartierna? Vilket innehåll tänker de ge politiken? Hur skall lösningarna se ut? Och inte minst – vilken tyngd har de olika frågorna i förhållande till varandra?

Bakom denna ovillighet att uttrycka sig klart och deklarerat innehåll i den politik regeringspartierna vill föra kan man ana den klyfta som finns och måste finnas mellan å ena sidan centern och folkpartiet, som ser sig som företrädare för småborgersskapets intressen, och å andra sidan moderaterna, som är storfinansens parti. Men det finns också en klar ovilja från regeringens sida att blotta den reaktionära grunden för sin politik och därmed avslöja vilka intressen som kommer att tillgodose under den tid den sitter vid makten.

Även om den gamla socialdemokratiska regeringen var beredd att samarbeta med storfinansen och tillgodose kapitalets intressen, så finns en väsentlig skillnad mellan den gamla och den nya regeringen. Centrala poster i den nya regeringen besätts av representanter för ett parti, som får stora delar av sin verksamhet betald av storfinansen – självfallet mot att detta parti företräder kapitalets intressen.

Det är nödvändigt att punkt för punkt ta upp regeringsförklaringen – analysera vad som står där och avkräva regeringen förklaringar. Man säger exempelvis: "Sociala reformer ges en ansvarsfull finansiering och genomföres i den takt som det ekonomiska utrymmet medger." Det kan låta bra, men det här har alltså skrivits under av moderaterna, som vill stoppa barnstugeutbyggnaden och som vill möta sociala problem med flera poliser. Det har också skrivits under av folkpartiet, som talar om sociala reformer utan socialism och i sin okunnighet använder ordet socialism på ett sådant sätt att man måste dra slutsatsen att folkpartiet är motståndare till den offentliga sektorns tillväxt över huvud taget. För att förbättra förhållandena inom exempelvis vårdsektorn måste den offentliga sektorn inte bara tillåtas växa, det måste vara en målsättning att se till att den växer. Det är en av förutsättningarna för en aktiv socialpolitik, och regeringen har hittills inte lyckats göra trovärdigt att man kommer att föra en sådan.

På samma sätt är regeringsförklaringens ord om solidaritet med de fattiga och förtryckta folken omöjliga att fästa någon tilltro till. Kommer regeringen att stödja en progressiv utveckling i tredje världen? Vi har fortfarande de borgerliga partiernas svek mot Cuba i färskt minne. Där framgick det tydligt och klart att de borgerliga partierna vill använda biståndet till att försöka styra mottagarländernas utrikespolitik. I ord säger sig regeringen stå bakom tankarna på en ny ekonomisk världsordning – men inte i handling. Det är uppenbart att man inte kommer att lägga två strån i kors för att förmå de svenska monopolerna att avstå från utugningen av den tredje världens folk. Av handelsministerns, herr Burénstam Linders, uttalanden här i kammaren häromdagen framgick det

klart och tydligt att man inte ens tänker ingripa mot svenska företags investeringar i Södra Afrika.

Ägandet skall spridas, säger regeringen. Monopol och karteller skall motverkas. Jag har definitivt inget emot tanken. Men hur skall det gå till? Och vad säger moderaternas finansiärer om det? Förmodligen säger de inget, eftersom de tror på det här lika litet som vi gör inom vårt parti. För vi läser i samma dokument att näringslivets tillgång på kapital skall ökas, på bekostnad av offentlig verksamhet, och bolagen och de stora förmögenhetsägarna kommer även i fortsättningen att gynnas av skattesystemet.

”Regeringspolitiken står på fast grund”, sade statsministern i ett yttrande som redan har blivit berömt – men inte för att det var klagande. Man måste naturligtvis fråga sig hur fast den grunden är. ”Norrbottens Järnverk i Luleå skall byggas ut till ett metallurgiskt centrum”, heter det i regeringsförklaringen. Hur det blir med den saken torde vara lämpligen klart nu. Något sådant metallurgiskt centrum blir det inte om de borgerliga får fortsätta att regera.

Så kommer det att gå med den ena efter den andra av de progressiva ståndpunkter som det i ord ges uttryck åt i regeringsförklaringen. Kvar kommer att vara en genuin borgerlig politik med allt vad den innebär och som finns i den text som regeringen gett ifrån sig. Ökade försvarskostnader, mera poliser, ökat utrymme och större handlingsfrihet för kapitalet. En skattepolitik som gynnar kapitalet, de stora förmögenheterna, hög- och mellaninkomstskikten. En minskande offentlig sektor. Det är givet att det kommer att bli lönarbetarna som får betala allt detta på ett eller annat sätt.

Den borgerliga valsegern och därmed övertagandet av regeringsmakten uppnåddes som resultat av relativt små förskjutningar av partiernas röstandelar av valmanskåren. Mot de borgerliga partiernas sammanlagda ökning på 2 % svarar en minskning för socialdemokraterna på 0,8 % och för vpk på 0,5 %.

Men den borgerliga framgången var ingen tillfällighet utan resultatet av ett långvarigt, välplanerat och tålmodigt ideologiskt arbete under lång tid. Arbetarrörelsen måste nu ta upp kampen mot storfinans och borgarvälde. Erfarenheterna av 44 års socialdemokratiskt regeringsinnehav visar att det inte är tillräckligt att ett parti utgår ur arbetarrörelsen sitter i regeringsställning. Det avgörande är vilken politik som förs. Socialdemokratien har i huvudsak begränsat sig till att förvalta kapitalismen och att söka göra den så effektiv som möjligt. Socialdemokratien har försummat att ställa sig i spetsen för en kamp med målsättningen att bryta storfinansens välde, överföra makten till löntagarnas majoritet och börja övergången till socialismen.

Klassamarbetspolitikens negativa effekter kommer till allt kraftigare uttryck i takt med att motsättningarna i det kapitalistiska systemet ökar. När dessa motsättningar skapar problem som fordrar radikala åtgärder och ett socialistiskt perspektiv, så väljer den socialdemokratiska rege-

ringen att i stället öka stödet åt storfinansen och utveckla samarbete med ett eller flera borgerliga partier. I valrörelsen kom det till uttryck i försök att framställa socialdemokratin som ett mittparti och att undvika debatt om löntagarfönderna. I kärnkraftsfrågan hamnade man på samma linje som moderaterna.

En sådan politik måste göra att många arbetarväjlare ställer frågan, om inte det ena eller det andra borgerliga partiet kan vara att föredra. Så länge som man från socialdemokratisk sida håller fast vid en sådan politik kommer man knappast att kunna störta en borgerlig regering.

I eftervalsdebatten har frågan om vilken roll kärnkraftsfrågan spelade för valutgången intagit en framträdande plats. Den socialdemokratiska uppläggningsen innebar ett fanatiskt försvar för kärnkraftssatsningen i stället för att gå med på folkomröstning. Jag tror att detta var olyckligt.

Men självfallet ligger det djupare orsaker än kärnkraftsfrågan bakom den socialdemokratiska tillbakagången. Att möta högervind med borgerliga recept, trots att all erfarenhet talar för att detta på kort och lång sikt är fördömande, spelar självfallet en avgörande roll. Om man uppträder undfallande mot borgerliga angrepp och hukar sig i ideologiska frågor, skapar det förvirring inom stora grupper lönarbetare. Jag tror man kan säga att den socialdemokratiska regeringens kärnkraftspolitik framstått och framstår som ett mycket konkret uttryck för alla dessa långsiktiga tendenser.

Alternativet till den borgerliga regeringen måste vara en radikal arbetarpolitik, där man sätter in kampen för lönarbetarnas dagskrav i ett socialistiskt perspektiv. Vi ser den borgerliga regeringen som en utmaning mot arbetarklassens strävan att flytta fram sina positioner. Under den borgerliga regeringen kommer kapitalets intressen att gynnas. Svenska och internationella monopol kommer att förstärka sin maktställning. Därför ser vi det som en nödvändighet att arbetarrörelsen politiskt och fackligt förstärker kampen för att lösa dagens angelägena frågor och för att bryta storfinansens välde.

Vänsterpartiet kommunisterna gick till val med mottot Arbetarpolitik och socialism. Den politik som sammanfattades under detta motto är i dag mer angelägen än före valet. I förgrunden för den politiska aktiviteten på arbetsplatserna, i bostadskvarteren och i folkorganisationerna står de frågor som vi drev i valkampanjen.

Det behövs ett effektivt prisstopp på alla dagligvaror och slopande av moms på maten för att låginkomsttagare, barnfamiljer och pensionärer skall få drägligare levnadsvillkor.

Det behövs hyresstopp och en ny bostadspolitik med social inriktning för att komma till rätta med situationen på bostadsmarknaden. Spekulationen i boendet måste stävjas.

Det behövs en radikal skattereform som lättar skattebördorna för de lägre inkomsttagarna och skärper beskattningen av bolagsvinster, kapital och stora förmögenheter och som ingriper effektivt mot skattefusk och skatteflykt.

Det behövs en kraftig satsning på barntillsynen, bl. a. genom att 50 000 nya daghemsplatser byggs årligen tills alla barn säkrats rätten till en bra och gratis daghemsplats.

Det behövs verkliga åtgärder mot diskrimineringen av kvinnorna – inte borgerliga skenlösningar som bevarar kvinnornas beroendeställning.

Det behövs grundlagsskydd för demokratiska fri- och rättigheter på arbetsplatserna, en riskfri arbetsmiljö med mänsklig arbetstakt och slut på klasslagar och samarbetslagar som binder facket och försvårar kampen.

Det behövs löneförhöjningar på vinsternas bekostnad genom solidarisk lönekamp.

Det behövs en omedelbar arbetstidsförkortning för alla som ett första steg mot sextimmarsdagen.

Det behövs åtgärder för att avskaffa diskrimineringen av ungdomen.

Det behövs omedelbart stopp för kärnkraften, folkomröstning i kärnkraftsfrågan och en ny industri- och energipolitik som stoppar rovdriften på naturtillgångarna.

Det behövs stopp för det militära slöseriet, kraftig nedskärning av militärutgifterna och aktiva insatser för internationell nedrustning.

Det behövs kamp mot svensk och utländsk imperialism och solidaritet i handling med de förtryckta folken och befrielseströrelserna.

Dessa krav är uttryck för en radikal arbetarpolitik. För denna politik står vänsterpartiet kommunisterna och för denna politik vill vi knyta samman utomparlamentariskt och parlamentariskt arbete. Vi är medvetna om att denna politik endast kan genomföras i en hård kamp mot den borgerliga regeringens strävanden. I den kampen kommer vårt parti att vara mycket aktivt, både i och utanför det här huset.

Herr statsministern FÄLLDIN:

Herr talman! Årets valrörelse präglades i hög grad av den debatt som fördes om olika framtidsfrågor och som i första hand drevs av centern och de övriga icke-socialistiska partierna. Jag tänker då inte bara på diskussionen om Meidnerfonder och socialisering samt om kärnkraften utan också på debatten i mera traditionella valfrågor som skatter och selsättningspolitik.

Socialdemokraterna intog i alla dessa frågor en utpräglad försvarsställning. I många fall var bristen på konkreta besked till väljarna mycket påfallande. I andra frågor – inte minst gäller detta kärnkraften – kom socialdemokratin att framstå som fångad i gamla beslut, bindningar och löften, som inte hade helhjärtat stöd ens i socialdemokraternas trognaste led. Socialdemokratin ödslade i gengäld stor kraft på att misstänkliggöra de icke-socialistiska partiernas möjligheter att bilda regering. Ärligheten i dessa partiers avsikter i de olika sakfrågorna, bl. a. på det sociala området, ifrågasattes på ett sätt som inte borde förekomma i en seriös politisk debatt.

Att socialdemokratin nu är i opposition efter 44 år i regeringsställning kan enligt min mening ses som ett resultat av utvecklingen under en

längre period. Socialdemokraterna har på många år inte haft framgång i någon större stridsfråga som varit ideologiskt präglad.

Lokaliseringspolitiken, miljö- och naturresursfrågorna, decentraliseringssträvandena samt jordbrukspolitiken utgör exempel på stora frågor, där socialdemokratin under 1960- och 1970-talen lidit ideologiskt svidande nederlag och där främst centern nått motsvarande framgångar. Inte förrän i år har emellertid mandatförskjutningarna i riksdagen varit så stora att det har gått att rubba det socialdemokratiska regeringsinnehavet.

För centerns vidkommande innebar valet en förlust av fyra riksdagsmandat. Jag vill ändå påstå, att centern gjorde ett mycket gott val. Det gör jag mot bakgrund av centerns mycket stora framgång 1973 och att det är sällsynt att ett parti kan försvara en så stor framgång i valet därpå i samma utsträckning som centern lyckades med i år.

Det finns också anledning att understryka att det mångåriga samarbetet mellan centern och folkpartiet har varit av stor betydelse för valutgången och regeringsbildningen. Det program som har dragits upp i regeringsförklaringen är ett program på mittenpolitisk grund och i folkflertalets intresse.

Här säger nu herr Palme att den nya regeringen har varit förbehållsam om sina avsikter och att vi har suttit inlåsta i riksdagshuset i 14 dagar för att bilda regering. Men sanningen är ju, herr Palme, att regeringsbildningen exakt följde den snabbaste tidtabell som är möjlig enligt den nya grundlagen. Och vår regeringsdeklaration är mer omfattande än något motsvarande dokument från den tidigare socialdemokratiska regeringen och från det socialdemokratiska partiet.

Regeringsdeklarationen är ett program som försöker ta till vara den stora värdegemenskap som finns i vårt land. Den nya regeringen har ingen anledning att söka strid för stridens egen skull. Många näraliggande och svåra problem – inte minst på det ekonomiska området – löser man säkert bättre i samförståndets än i stridens tecken.

Regeringsprogrammet kännetecknas i övrigt bl. a. av att den utrikespolitik som alla de stora partierna varit ense om under decennierna fullföljs. I fråga om ekonomin understryker vi behovet av omedelbara och kraftfulla åtgärder för att återställa den samhällsekonomiska balansen och därmed skapa en hållfastare grund för fortsatt ökning av sysselsättningen, lugnare prisutveckling och nya reformer. Samtidigt har den nya regeringens program en klar udd riktad mot den maktkoncentration och den koncentration av arbetsplatser och bebyggelse som har följt i spåren på den socialdemokratiska centraliseringspolitiken. Förbättringar av miljön och kraven på hushållning med naturresurserna skjuts starkt i förgrunden. När det gäller energipolitiken avbryts marschen in i kärnkraftssamhället. Det sociala reformarbetet kommer att drivas vidare i den takt som det ekonomiska utrymmet tillåter och med klar förtur för förbättringar för de sämst ställda i samhället.

Den mest näraliggande uppgiften för den nya regeringen blir att vidta

åtgärder för att stärka den svenska ekonomin.

Ingen av oss har kunnat undgå att märka, att läget inom många av våra viktigaste industribranscher är mycket pressat. Enbart inom den statliga företagssektorn föreligger ett akut behov av kapitaltillskott på mångmiljardbelopp för att klara några av de största företagens överlevnad och möjligheter att ge fortsatt arbete.

NJA behöver omedelbart 1,4 miljarder kronor för att täcka redan uppkomna och förutsedda förluster. Därutöver fordras det troligen flerdubbelt större belopp för att företaget skall kunna investera sig fram till ett bättre lönsamhetsläge.

Varvsindustrin, där staten numera är den dominerande ägaren, har redovisat nya mycket stora kapitalbehov.

Tekoindustrin står kanske inför den allvarligaste krisen någonsin. Det är också en bransch med starka statliga ägarintressen. Även här blir det nödvändigt med insatser av en helt annan omfattning än vad den gamla regeringen utgick från i våras för att klara sysselsättningen.

Så skulle jag kunna fortsätta inventeringen bransch efter bransch. Jag har här enbart valt exempel från näringsgrenar där staten måste ta ett direkt ansvar i sin egenskap av ägare till ett eller flera stora företag. Men som vi kan läsa i tidningarna varje dag är situationen densamma på många andra håll i näringslivet. Stålindustrin som helhet och gjuteribranschen är bara ett par branscher från vilka det nu kommer krisrapporter med mycket korta mellanrum.

Herr talman! Så ser alltså i verkligheten det dukade bord ut som den gamla regeringen har talat om.

Den internationella konjunkturuppgången låter fortfarande vänta på sig. Den vändning till det bättre som kunnat registreras i några länder har inte fått den genomslagskraft i svensk utrikeshandel och i svensk ekonomi i övrigt som vi alla hade hoppats på. Företagen får under sådana omständigheter allt svårare att upprätthålla sin produktion och sysselsättning. Vilka insatser staten än gör finns det inte fysiska och ekonomiska möjligheter att producera på lager hur länge som helst.

Till detta kommer de från internationell konkurrenssynpunkt alltför snabba kostnads- och prisökningarna i vårt land under 1975 och 1976. Det vore farligt, om vi intalade oss att de uteblivna exportframgångarna under 1976 bara är ett resultat av svag draghjälp utifrån. De är tyvärr också i hög grad ett resultat av att köpare på den internationella marknaden i viss utsträckning har övergivit sina tidigare svenska leverantörer av den enkla anledningen att de svenska varorna i deras ögon har blivit för dyra. Det innebär att Sverige under 1975 och 1976 successivt har tappat marknadsandelar i den internationella handeln. Det kan bl. a. avläsas i att uppgången i den svenska exporten är mindre än uppgången inom världshandeln som helhet.

Från inhemsk synpunkt innebär denna utveckling att vi har ökat den privata konsumtionen och vår standard snabbare än det har funnits reellt utrymme för. Det har skett genom att en stor del av utlandsupplåningen

har använts för konsumtion.

Följaktligen står vi nu inför uppgiften att försöka producera mer än vi omedelbart konsumerar för att på nytt komma i balans. Det behövs alltså ett ökat sparande och ökade investeringar för att på lang sikt trygga sysselsättning och produktion. Av detta följer att utrymmet för konsumtionsökning inte kan bli lika stort som under de senaste åren.

En och annan har menat att en ensidig svensk devalvering skulle lösa problemet. Regeringen ser det inte så. En devalvering skulle visserligen under en begränsad tid innebära lättnader för svensk exportindustri och annan utlandskonkurrerande verksamhet. Men en devalvering skulle också medföra höjda importpriser. Därmed skulle man lägga ytterligare bränsle på inflationsbrasan. Det skulle i sin tur alldeles säkert utlösa kompensationskrav från olika samhällsgrupper. Därför är en devalvering bara att skjuta problemen framför sig.

Utgångspunkten måste i stället vara att genom medvetna åtgärder på den ekonomiska politikens, näringspolitikens och arbetsmarknadspolitikens områden skapa en fast grund för fortsatt ökning av produktionen och sysselsättningen samt för en lugnare prisutveckling. Det kommer under en övergångsperiod att med nödvändighet krävas återhållsamhet i fråga om både privat konsumtionsökning och nya samhälleliga utgifts-åtaganden. Viktigast av allt är dock att skapa förutsättningar för en bättre avsättning av våra exportvaror, investeringar i en utvidgad produktionsapparat och fler människor i arbete.

Kraftiga åtgärder har redan satts in på det kreditpolitiska området. Ränthöjningen med 2 % riktade sig i första hand mot de kortfristiga valutaspekulationer som härrörde från förväntningar om en uppskrivning av den tyska marken. Därutöver har det blivit nödvändigt att skärpa kreditransoneringen ytterligare, i första hand när det gäller utpräglade konsumtionskrediter.

Men det går inte att fortsätta längre på denna väg utan att det får allvarliga verkningar på investeringarna, inkl. fortsatt produktion på lager i sådana branscher som ligger sent i konjunkturcykeln. Framför allt skulle ytterligare kreditrestriktioner gå ut över de mindre och medelstora företagen.

Vad som då står till buds är i stället att ge den kommande budgeten en stram utformning. I första hand blir det därvid givetvis fråga om en mycket restriktiv prövning av alla nya utgiftskrav. Som vi i centern betonade redan under valrörelsen måste man så långt möjligt undvika nya skattehöjningar, bl. a. med hänsyn till de negativa verkningar som höjningar av arbetsgivaravgifterna och höjningar av andra indirekta skatter har på priserna. Den höjning av arbetsgivaravgifterna med 1,5 % som centern och folkpartiet redan före valet bedömde som erforderlig för att finansiera den utlovade sänkningen av statsskatten måste dock fullföljas.

Behovet av finanspolitiska åtgärder i övrigt kommer i första hand att dikteras och avgöras av den fortsatta konjunkturutvecklingen och av utfallet i de kommande avtalsförhandlingarna. Inriktningen bör vara att

under 1977 och 1978 försöka ta igen en del av det som vi har tappat när det gäller produktion och export under 1975 och 1976 utan att sådana åtgärder medför överhettning i ekonomin. Detta bör vara möjligt, om den internationella konjunkturen inte utvecklas alltför ogynnsamt. Jag tror också att parterna på arbetsmarknaden är starkt medvetna om att löneuttag som går utöver det samhällsekonomiska utrymmet kommer att inte bara medföra sedvanlig press uppåt på priserna utan också utgöra ett direkt hot mot sysselsättningen på både kort och lång sikt.

Men, herr talman, vad jag nu har sagt innebär inte att regeringen har för avsikt att ange några ramar för löneförhandlingarna och än mindre att försöka binda upp arbetsmarknadens parter genom något slags "inkomstpolitiska" överenskommelser. Tvärtom är det enligt min uppfattning angeläget att arbetsmarknadens parter har den "frihet under ansvar" som varit tradition i Sverige. "Inkomstpolitik" är ganska främmande för svensk arbetsmarknad. Resultaten från andra länder manar inte heller till efterföljd.

På den här punkten har jag alltså samma uppfattning som bl. a. LO:s ordförande Gunnar Nilsson gett uttryck för flera gånger under det senaste året. Det är från den utgångspunkten som regeringen har för avsikt att inom kort inbjuda arbetsmarknadens organisationer till överläggningar om den samhällsekonomiska situationen.

I fråga om energipolitiken innebär regeringsprogrammet, som jag redan understrukt, att marschen in i kärnkraftssamhället avbryts. Får jag, herr talman, säga att det inte borde förekomma att det här i riksdagen återopas påståenden i en tidning, vilka omedelbart kategoriskt förnekats och dementerats. Gustaf Jonnergård har ju tagit fullständigt avstånd från vad som har påståtts i denna artikel. Jag räknar med att herrar Palme och Werner kommer att avstå från att använda denna tidningsartikel som argument i fortsättningen, eftersom den icke har ett sakligt underlag.

Herr Palme återgav några uttalanden som jag har gjort om kärnkraften och om energipolitiken. Får jag till de citaten lägga att jag i varje föredrag och i varje anförande, som jag hållit under denna valrörelse och även tidigare, har sagt ifrån för centerns räkning att det för de fem aggregat som är i drift skall upprättas en beredskapsplan för successiv avveckling och att denna avvecklingsplan, om säkerhetsriskerna kvarstår, skall sättas i kraft. För de aggregat som är under byggnad har jag sagt, att arbetena skall avbrytas. Men om byggenskap av kontraktsskäl eller av andra anledningar inte kan avbrytas, kan det hända att de måste byggas färdigt – men de skall dock inte tas i drift, och det är det viktiga, så länge säkerhetsfrågorna är olösta. Vi har vidare sagt att de aggregat som ännu bara finns på ritbordet också får stanna där.

Det är på denna grund som centern har arbetat och som vi fortsätter vårt arbete. Den som vill läsa vad som står i regeringsdeklarationen skall också finna att den har en sådan inriktning. Det är därför som jag från denna talarstol säger att jag icke har dagtingat med min övertygelse.

Sverige har haft den ordningen när det gäller kärnkraften att regeringen

vid ett och samma tillfälle gett kraftföretagen tillstånd att äga, bygga och driva en kärnreaktor som de sökt tillstånd för. Den gamla regeringen hann med sådana byggnads- och drifttillstånd för tolv reaktorer. Men nu ändras denna ordning.

Kärnkraftsindustrin ställs nu inför två nya absoluta krav för att ta nya aggregat i drift. För det första skall företagen kunna företa godtagbara avtal om upparbetning av det använda bränslet. För det andra måste företagen visa hur och var män kan ordna en helt säker slutlig förvaring av det högaktiva avfallet. Låt mig i detta sammanhang tillägga, att jag själv tror att det blir svårt för de berörda företagen att uppfylla dessa villkor. Det är, ärade kammarledamöter, anmärkningsvärt att herr Palme inte heller i dag har ett ord att säga om de risker som är knutna till kärnkraftsproduktionen.

Regeringen kommer också att tillsätta en särskild kommission för att pröva olika energipolitiska frågor. I dess uppgifter skall bl. a. ingå att upprätta en beredskapsplan för avveckling av anläggningar som redan tagits i drift. Beredskapsplanen skall sättas i kraft om man inte uppnått godtagbara lösningar på säkerhetsproblemen. Det stämmer såvitt jag förstår väl med vad vi har angivit före valet. Kommissionen får också viktiga uppgifter vad gäller planeringen för ett ökat sparande och utveckling av nya alternativa energikällor.

De skärpta villkoren för att ta i drift nya kärnkraftsanläggningar gäller fr. o. m. det som i planeringshänseende är landets sjunde aggregat, Ringhals 3. Det är alldeles riktigt att vi inom centern hade talat om att dessa villkor också skulle gälla Barsebäck 2, det aggregat som nu är färdigbyggt men som ännu inte tagits i drift. Men den gamla regeringen gav tillstånd att starta detta aggregat redan 1972. Det villkor som den nya regeringen infört för Barsebäck 2 innebär att reaktorn måste tas ur drift den 1 oktober nästa år om ägarna då inte kan förete ett godtagbart avtal om upparbetning av det utbrända bränslet.

Det är denna särlösning för Barsebäck 2 som av socialdemokraterna utmålas som ett stort svek av mig och centern mot centerns väljare. Men den som sätter sig in i frågan kan omöjligen se saken så. Hade centern inte gått med på denna kompromiss, skulle ju resultatet ha blivit att den gamla kärnkraftspolitiken fullföljts. På vilket annat sätt hade en majoritet för denna nya energipolitik kunnat uppbådas här i kammaren? Jag har beklagat att vi inte nådde ända fram. Men, herr Palme, beslutet att Barsebäck får tas i drift har ju herr Palme och den gamla regeringen tagit. Det är inte den nya regeringen som har tagit det beslutet. Vi har satt in ett villkor som är nytt. Men jag säger återigen: Här finns den skillnaden att båda villkoren inte finns med för Barsebäck 2. Jag upprepar: Där nådde vi inte ända fram. Men att medvetet låta utvecklingen på kärnkraftens område få förtgå på samma sätt som fram till regeringsskiftet, det hade verkligen varit att svika både övertygelse och väljare. Det hade också varit att svika dem – långt in i de socialdemokratiska leden – som i centern sett och ser den säkraste garantin för

en annan energipolitik än den som socialdemokraterna fört. Nu får vi en ny energipolitik, som avbryter marschen in i kärnkraftssamhället, en energipolitik som satsar på hushållning och besparingar och på utveckling av de alternativa energikällorna.

Herr talman! Tiden medger inte någon grundlig genomgång av alla huvudområdena i regeringsdeklarationen. Låt mig därför bara kort beröra ett par saker på det sociala området. Pensionärernas ekonomiska förhållanden kommer att förbättras i enlighet med de planer som de stora riksdagspartierna gemensamt har dragit upp. På det familjepolitiska området sätts arbetet genast i gång med att utforma ett konkret system för vårdnadsbidrag till familjer med små barn.

Regeringen kommer att lägga stor vikt vid arbetet på att skapa jämställdhet mellan män och kvinnor. Det familjepolitiska reformarbetet kommer att präglas av denna strävan. Åtgärder för att främja sysselsättningen och utvecklingen i alla delar av landet är också ett led i strävandena att stärka kvinnans ställning. Ökad jämställdhet mellan kvinnor och män förutsätter att fler kvinnor deltar i det politiska arbetet. Kvinnorepresentationen har genom det senaste valet stärkts, framför allt i landsting och kommuner. Det är viktigt att denna förstärkning av kvinnorepresentationen följs upp genom att kvinnorna får fler platser i kommunala styrelser och nämnder.

Sist men inte minst lägger regeringsdeklarationen en god grund för övergång till en mer decentralistiskt inriktad politik i vårt land. När det gäller den politiska beslutanderätten kommer vår strävan att vara att ge de enskilda människorna mer att säga till om. Samma inställning måste prägla arbetet när det gäller det praktiska genomförandet av arbetsrättsreformen. Det är viktigt att samhällets organ utvecklas på ett sådant sätt att byråkratin kan minskas och att mötet mellan människa och myndighet kan bli naturligt och okomplicerat. Arbetet med dessa frågor kommer att ges hög prioritet av den nya regeringen.

Det gäller vidare att återställa vad som har gått förlorat genom den tvångsvisa kommunsammanslaggnings som socialdemokraterna drivit igenom. Regeringen kommer att ta initiativ till en allsidig utvärdering av sammanläggningarnas effekter bl. a. för demokratin och för människornas möjligheter att påverka sin livsmiljö, påverka sin situation. Regeringen är också beredd att positivt behandla framställningar om ändringar i den kommunala indelningen när dessa ändringsförslag är motiverade med hänsyn till den kommunala demokratin.

Regler om att samtliga lekmanaledamöter i länsstyrelsen skall utses av landstinget bör enligt regeringens uppfattning införas som ett första steg på väg mot en verklig länsdemokrati, och en proposition kommer inom kort att läggas fram för riksdagen i det avseendet. Utredningsarbetet med en länsdemokratireform kommer att intensifieras.

Den starka koncentrationen av bebyggelse och befolkning till ett fåtal orter i vårt land under 1960-talet innebar att de tre storstadsområdena växte mycket kraftigt. 1970-talets första år medförde en viss dämpning

av denna tillväxt omkring storstäderna. Samtidigt har emellertid koncentrationen till en eller ett par orter i varje län fortsatt. Socialdemokratien stimulerade denna utveckling genom att införa den s. k. ortsklassificeringen 1972.

Målsättningen för den nya regeringen är att skapa förutsättningar för utveckling även utanför länshuvudstäderna och andra s. k. primära centra. Regeringen skall föra en politik för sysselsättning och boende i alla delar av landet. Decentraliserat boende förutsätter bl. a. enklare regler för glesbebyggelse. En målmedveten satsning på den växtkraft som finns i de små och medelstora företagen är nödvändig för att förverkliga denna målsättning. Principen måste vara att dessa företagstyper skall tillförsäkras minst lika goda betingelser som de stora företagen.

I stora delar av landet spelar jordbruket och skogsbruket en avgörande roll för sysselsättningen. Därför skall dessa näringsgrenars utvecklingsförmåga tas till vara.

Herr talman! Sammanfattningsvis innebär det program som regeringen arbetar efter en medveten inriktning av politiken på ett decentraliserat samhälle byggt på en social marknadsekonomi, på kraftfulla åtgärder för att stärka ekonomin och skapa arbete åt alla och på insatser för att öka den sociala tryggheten och stärka jämlikheten. Det är en politik i hela folkets intresse.

Herr PALME (s) kort genmäle:

Herr talman! Under hela valrörelsen åkte herr Fälldin omkring och skröt med att centern tvingat regeringen till eftergifter när det gällde att stimulera den privata konsumtionen. Dessutom lovade han hejdlöst ökning av den privata konsumtionen, sänkta kommunalskatter, vårdnadsbidrag på 10 000 kr. och mycket annat. Nu står han och säger: Den privata konsumtionen har varit för hög – den måste hållas tillbaka.

Hur orkar ni?

Och sedan klagar ni över att vi på någon punkt misstänkliggjorde ärligheten i era avsikter. Tänk om vi hade anat!

Det är precis samma sak med Barsebäck 2. Nu säger Fälldin: Att inte kompromissa hade varit att svika. Före valet sade han: Vi kompromissar aldrig när det gäller Barsebäck 2 – där är vi orubbliga. De moraliska slutsatserna överlåter jag åt andra.

Han försvarar Jonnergård. Jag har läst Jonnergårds dementi. Den påminde mig om den urgamla historien om Charles Lindley, som kom hem sent en natt och hörde sin hustrus röst: Förklara dig inte, Charlie – det blir bara värre.

Men egentligen är det ännu mycket allvarligare än så. Här har vi en regering som säger att den viktigaste frågan av alla är kärnkraften och så försöker ni överlåta hela ansvaret på tjänstemän i Vattenfall och i några privata och halv kommunala bolag. Ni säger att det är de som får ta ansvaret för om de skall bygga eller inte. Det går ju inte! En regering måste ta ansvaret i den fråga som den själv bedömer som den

viktigaste.

Och hur är det när det gäller de pågående byggena? Så här sade Thorbjörn Fälldin i riksdagen den 28 april: "De aggregat --- som är under byggnad avbryts så snart avlösning av kontrakt medger detta." Det har han upprepat hundratals gånger; jag har försökt kolla det så långt det går. Ibland har han sagt "om kontrakten kan brytas", men det är i sak detsamma, för det är väldigt lätt att bryta ett kontrakt. Svårigheten kommer ju sedan, när man skall fastställa hur stort skadeståndet skall vara, men det blir under alla förhållanden mycket billigare än att fortsätta att bygga en anläggning som man inte tänker använda. Det är självklart. Man skall alltså avbryta bygget och betala skadeståndet - det blir mycket billigare.

Om centern hade menat allvar med sina benhårda vallöften även på den här punkten, borde kontrakten alltså redan ha varit uppsagda och förhandlingar om skadestånd pågå. Det är den enda vettiga linjen, om man verkligen avser att de här reaktorerna inte skall komma till användning, att den s. k. marschen in i kärnkraftssamhället skall avbrytas.

Vad sker då? Nu säger statsministern - jag är tvungen att vara litet hård här: Vi sade under valrörelsen att vi skall stoppa byggena, om kontrakten kan brytas och inte "andra skäl" finns emot det. - Det här har ni lagt till efter valet. Man kan säga att det är ett litet fiffel, ett litet falsifikat - ni lägger bara till några ord - men det har stor praktisk betydelse. Den formulering som ni gick ut med i valrörelsen var förpliktande. Här skulle ni bryta kontrakten och betala skadestånden. Nu talar ni om "andra skäl" - förmodligen avses därmed folkpartiet och moderaterna. Men det har ni lagt till. Det hade varit bättre för er att uppföra det här numret med sömnlösa nätter och att inte svika sina väljare och marschen in i kärnkraftssamhället än att göra en retroaktiv förfalskning av centerns vallöften. Fy!

Det här visar bara att det även på denna punkt finns runda hörn. Sakläget är ju det att i dag fortsätter kärnkraftsutbyggnaden precis som förut - med den skillnaden att ni skapar en massa oro hos människorna och att energiministern gör diverse konst.

Så har vi frågan om folkomröstning. Jag sade före valet: Det finns starka principiella skäl som talar mot en folkomröstning, för den här frågan har ett samband med politiken som helhet, men om de borgerliga partierna före valet kräver en folkomröstning skall vi inte motsätta oss den. Men jag vill inte att folkomröstning skall användas i ett taktiskt spel för att slita tvister i en borgerlig regering. Kan en sådan regering inte enas skall den avgå eller utlysa nyval.

Detta kan jag ord för ord upprepa i dag.

Energiministern gav oss en inblick i tankarna i den inre kretsen. I TV fick han frågan: Vad händer vid en konflikt om laddningen av Ringhals 3? Då svarade han helt rakt på sak: "Regeringsdeklarationen är uppbyggd på att vi skall lösa en sådan konflikt med folkomröstningen som medel." Då säger jag: Därmed är ju klart besked givet. Folkomröstningen

är tydligen inte till för folkets skull, den är till för att slita tvister i regeringen. Detta är mot parlamentarismens alla principer, inträffar den situationen, då skall regeringen avgå eller utlysa nyval.

Herr WERNER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Visst är det ett svek i kärnkraftsfrågan, herr Fälldin, att först värva röster genom att sätta sitt samvete i pant och sedan släppa viktiga krav för att få till stånd en regering tillsammans med moderaterna. Moderaternas inställning till kärnkraften kan inte ha varit någon nyhet som upptäcktes i samband med regeringsförhandlingarna; den var ju känd långt innan dessa förhandlingar började. Ändå sökte centern inbilla väljarna att man i en borgerlig regering skulle kunna stoppa kärnkraften. Laddningen av Barsebäck 2 var en av de konkreta punkter där herr Fälldin pantsatte sitt samvete och där han fick ge vika för de båda övriga regeringspartierna. Detta är ett svek mot väljarna, det kan man aldrig komma ifrån.

När vi från vänsterpartiet kommunisterna krävde folkomröstning i kärnkraftsfrågan motsatte sig centerpartiet detta krav. Man var medveten om att ifall kärnkraftsfrågan överlämnades till folket för ett direkt ställningstagande, skulle man inte kunna använda den för att värva röster. Man värvade alltså kärnkraftsmotståndarnas röster för att få till stånd en kärnkraftsvänlig regering, och detta, menar jag, är ett svek.

Vänsterpartiet kommunisterna är motståndare till fortsatt kärnkraftsutbyggnad. Vi reste tidigt kravet på folkomröstning om kärnkraften, och vi gjorde det därför att kärnkraften inte kan liknas vid någon annan föroreningsrisk. Den är farlig för oss men också för kommande generationer, och den bidrar till att kärnvapen sprids.

I valrörelsen sade vi att folkomröstning är nödvändig inte minst därför att riksdagsvalet inte skulle komma att ge ett entydigt svar på hur det skulle bli med kärnkraften i fortsättningen. Centern försökte nämligen framställa det så att ett sådant svar skulle ges, men det var ju oriktigt. Vi sade också i valrörelsen att de som röstar på centern i tron att de därigenom stoppar kärnkraften kommer att bli besvikna. Vi sade att vi i stället skulle komma att få en borgerlig regering som fortsätter kärnkraftsutbyggnaden, och det var vad vi fick.

När det gäller regeringsförklaringen i övrigt fanns det där, som jag sade tidigare, inga svar att få. Herr Fälldin gav heller inga besked i dag om hur man avser att lösa de olika frågorna. Det är inte mycket värt att bara räkna upp en rad angelägna problem utan att anvisa några lösningar.

Hur kommer ni konkret att angripa de stigande priserna och hyrorna? Hur kan ni komma till rätta med dem utan att tillgripa prisstopp och hyresstopp, som vi har föreslagit tidigare? Vilken bostadspolitik kommer ni från den nya regeringen att stå för? Det har vi inte fått reda på här i dag, och det fick vi inte heller reda på i valrörelsen. Har ni ingen uppfattning i den frågan, eller är det moderaternas bostadspolitik, vilken

ju fullt utbyggd kommer att innebära hyreshöjningar på mellan 500 och 600 kr. i månaden, som blir den nya regeringens bostadspolitik?

Hur blir det med jämställdheten mellan män och kvinnor? Herr Fälldin har hänvisat till att det blir så och så många kvinnor i de kommunala styrelserna och nämnderna. Är det svaret på frågan vad man vill göra åt jämställdheten mellan män och kvinnor? Varför redovisar ni ingenting om vårdnadsbidragen? Är det därför att ni är oense? Ni trodde att ni i valrörelsen hade funnit lösningen på kvinnofrågan och frågan om familjepolitiken genom patentmedicinen vårdnadsbidrag – den var ju bra mot allt. Vårdnadsbidraget har lanserats i olika tappning från de borgerliga partierna, men till sitt innehåll och sin verkan skiljer sig de olika förslagen väldigt litet. De är uttryck för samma reaktionära politik. Genom vårdnadsbidragen söker ni muta kvinnorna att stanna hemma i stället för att kräva jobb och daghemsplats. Kvinnorna skall fortsätta att vara arbetskraftsreserv och arbeta deltid med låga löner. Det handlar inte alls om valfrihet, utan det handlar om öppen kvinnodiskriminering.

Hur är det i arbetstidsfrågan? Vad har ni för planer där? Varför vill ni inte upprätta en plan för en arbetstidsförkortning?

Så här skulle jag kunna fortsätta på punkt efter punkt. Hur skall man kunna bryta tendensen till maktkoncentration, som det talas om i regeringsdeklarationen, utan att på någon enda punkt ingripa mot storfinansens makt? Och hur skall man kunna ingripa mot den storfinans som nu direkt är företräd i regeringen?

Detta, herr Fälldin, är problemställningar som visar hur regeringen försöker att dölja sin ovilja och oförmåga till verkliga åtgärder bakom luddiga och till intet förpliktande formuleringar.

Herr statsministern FÄLLDIN:

Herr talman! Till herr Werner kan jag bara kort säga att han står och gör en uppräknig och ställer frågor som om den här regeringen hade att redovisa ett flerårigt fögderi. Jag hänvisar till regeringsdeklarationen och därutöver till de propositioner som kommer i de olika ämnena.

Herr Palme påstår att jag och centern i valrörelsen skulle ha gått ut och lovat sänkta kommunalskatter. Det vi sade var att man måste vara återhållsam med arbetsgivaravgifterna, för eljest driver man upp kommunalskatterna. När det gäller skatteuttaget över huvud taget hoppas jag att herr Palme vill medge att jag flera gånger före valet sade att det inte går att lova ett totalt sänkt skattetryck, för då kan man inte klara av de åtaganden som samhället redan gjort gentemot medborgarna.

Herr Palme återkommer till energipolitiken och kärnkraftsfrågan, och nu försöker herr Palme säga att det är något fel i att lägga ansvaret för säkerheten på ägarna till kärnkraftsaggregaten. Det finns privatägda, halvstatliga och rent statliga aggregat, och om herr Palme menar att det är fel i detta avseende att lägga ansvaret för säkerhetsfrågorna på ägarna, vill jag fråga: Varför har då herr Palme varit med om att ställa just sådana krav när det gäller all annan produktion? Jag tänker på lagen

om hälso- och miljöfarliga varor. Det är en princip som vi är ense om. Är det då inte ganska självklart att ägarna till den verksamhet, som kan medföra att sådana gifter kommer loss som hör till de farligaste vi känner, själva får visa på vilket sätt de avser att klara människan och organiskt liv från dessa ohyggliga risker? Det är ju exakt samma tankegång som ligger bakom lagstiftningen i övrigt.

Sedan säger herr Palme att det är rimligt att politikerna tar ansvaret. Ja visst, det är ett klart utslag av ansvar inför framtiden när vi säger ifrån att utan att dessa två villkor är uppfyllda får inget ytterligare aggregat startas. Den nya regeringen markerar här ett ansvar som den gamla regeringen icke markerade. Den gamla regeringen hade varken för egen del eller för ägarna ställt krav på att dessa båda villkor skulle vara uppfyllda. Det är skillnaden, herr Palme, i ansvarstagande för allmänheten och framtiden mellan den nya regeringen och den gamla regeringen.

Herr Palme och jag har fört många diskussioner om den här frågan. Låt mig påminna om den gång då jag höll Aka-utredningen i min hand och frågade herr Palme var han kunde hitta beskedet att säkerhetsfrågorna var lösta. Har herr Palme någonting att säga med anledning av de remissvar som nu strömmar in – de återges i tidningarna – och som gäller i vilken utsträckning säkerhetsfrågorna skulle vara lösta och i vilken utsträckning den s. k. Aka-utredningen ger hållfasta besked?

Jag har inte tillgång till den ordagranna formuleringen, men nog var det väl så att herr Palme sade att han var trygg i och med Aka-utredningen. Han sade att nu blir säkerhetsfrågorna lösta med känd teknik. Men före Aka-utredningen skulle herr Palme ha varit orolig för den delen. Är herr Palme beredd att från kammarens talarstol vidhålla sitt påstående att säkerhetsfrågorna är lösta?

Herr Palme talar om ansvar för framtiden och kommande generationer och påminner om debatten i Scandinavium, och det är bra det – det tyckte jag var en utmärkt och i långa stycken klarläggande debatt. Men en fråga fick jag aldrig något svar på i Göteborg. Jag sade: Olof Palme! Kan du stå här och försäkra att du ger åt dagens generation och åt kommande generationer ett bättre samhälle när du vill ge dem ett kärnkraftssamhälle? Den frågan fick jag inget svar på.

Centern har genom regeringsprogrammet lyckats bryta marschen in i kärnkraftssamhället. Herr Palme säger: Nä, men gå då ut och avlös kontrakten omedelbart och sitt inte och vänta på att tjänstemän och ägare skall ta ställning helt på egen hand! Ja, vi har i regeringsdeklarationen också sagt att vi skall ta upp överläggningar såväl med ägarna som med Kärnbränsleförsörjning AB. Men nog är det väl rimligt ändå, herr Palme, att de som berörs av de nya villkoren får någon tid att tänka över sin situation, någon tid att tänka över vilka åtgärder de, under hänvisning till sitt ansvar, skall rekommendera sina ägare när man ställs inför dessa nya villkor, som – jag upprepar det – den gamla regeringen aldrig ställde på dem. Jag vet inte på vilket sätt herr Palme och den gamla regeringen drev överläggningarna med dem, med vilka det fanns

skäl att överlägga. Men jag tycker faktiskt att det är rimligt att de får någon tid på sig att begrunda den nya situationen, att de får någon tid på sig att pröva sig själva och fråga sig själva: Kan vi mot bakgrund av de krav som den nya regeringen ställer säga till våra ägare och till den svenska allmänheten att vi kommer att klara dessa villkor?

Herr Palme, tala inte om att jag och den nya regeringen springer ifrån vårt ansvar, när hela uppläggningsen av regeringsdeklarationen och politiken för den nya regeringen just är att det är ansvaret inför framtiden som skall präglade det fortsatta handlandet. Tala inte om att vi brister i ansvar i kärnkraftsfrågan, när herr Palme som statsminister har föreslagit riksdagen denna mängmiljardruddning, denna våldsamma satsning. Jag ställer frågan: I vilken proposition anmälde herr Palme och hans regering de svårigheter som är knutna till kärnkraften och de problem som ännu är olösta? I vilken proposition underrättades Sveriges riksdag om dessa frågor?

Innan herr Palme beskyller någon annan för ansvarslöshet, tänk över det egna handlandet i gången tid.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Statsminister Olof Palme var som talare aldrig likgiltig. Man reagerade för och emot, men man blev engagerad och utmanad. Jag vill inte ge samma betyg åt riksdagsman Olof Palme. Det anförande vi fick höra var en klagovisa, ett försök till felfinneri. Han jämrade sig över vad som stod i den nya regeringsdeklarationen, han jämrade sig över vad som inte stod i den och han sysslade med bortförklaringar. Det var inget som helst fel på socialdemokraternas politik, sade han. Men varför förlorade då socialdemokraterna valet? Jag tycker påståendet om den socialdemokratiska politikens förträfflighet är ett uttryck för samma slags missaktning som herr Palme förde fram i valrörelsen, där han sade att det skulle vara en olycka om socialdemokraterna förlorade valet.

Det är inte lätt att sitta i regeringsställning – det är aldeles klart – och det tar tid att ta över och att lära sig. Men det tar också tid att växa in i oppositionskläder. Jag tror att herr Palme har åtskilligt att lära i det hänseendet. Och han behöver det. Jag tror också att den politiska debatten skulle vinna på att de lärdomarna ingick i herr Palmes arsenal.

De bortförklaringar som vi fick lyssna till ligger helt i linje med de uttalanden som gjordes i den socialdemokratiska politiska deklarationen för någon månad sedan, där det heter: "Vårt land kännetecknas av hög sysselsättning, effektiv produktion, stora investeringar, sunda statsfinanser och en i internationell jämförelse måttlig prisstegringstakt. Den svenska ekonomin är stark." Men hur är verkligheten bakom de stolta orden? Jag skall återkomma till det senare i mitt anförande och vill nu bara påminna om följande.

Visst har vi en hög sysselsättning, men vi har icke en hög sysselsättning på den öppna marknaden. Industrisysselsättningen har under de senaste åren gatt ned på ett allvarligt och hotande sätt. Vi har en effektiv pro-

duktion, men under de senaste åren en starkt sjunkande produktivitet i förhållande till tidigare och i förhållande till omvärlden. De stora investeringar som vi behöver för att klara vår bytes- och handelsbalans saknas i dag. Har vi sunda statsfinanser, när vi just nu i petitabelhandlingen kan konstatera en brist på ungefär 20 miljarder kronor? Prisstegringstakten i Sverige är inte måttlig, den är högre hos oss än i andra jämförbara länder. Den svenska ekonomin är inte stark, när vi i dag måste låna bortåt 20 miljarder kronor i omvärlden och måste fortsätta att låna pengar för att klara vår ekonomi.

Uttrycket "planmässig hushållning" förekom på flera ställen i herr Palmes anförande. Han syftade då på den svenska näringspolitiken. Men har man anledning att påstå att den planmässiga hushållning som har karakteriserat den socialdemokratiska politiken verkligen har lett till en effektiv näringspolitik? Låt mig bara påminna om Stålverk 80.

När vi moderater för ett år sedan kritiserade planerna på Stålverk 80 och gång på gång krävde besked, fick vi veta att vi hoade med ett gökors regelbundenhet. Och vem minns inte herr Palmes deklARATION att man nu "äntligen hade fått ordning på Stålverk 80" – en vecka innan nya prognoser och planer redovisades? Vem minns inte när herr Palme förklarade att planerna är att kunna ändra sig? Vem minns inte den näringspolitiska rapport som behandlades av den socialdemokratiska partikongressen – Sibbhultsrapporten – vari framhölls att Stålverk 80 var ett föredöme för socialdemokratisk planhushållning och investeringspolitik?

Hur har läget varit för skogsindustrin, varvsindustrin och tekoindustrin? Ena året har man sagt att nu måste dessa industrier bygga ut och expandera för att ett par år därefter konstatera det som vi nu alla upplever, nämligen kriserna inom alla dessa industriella sektorer.

Herr Palme talade i sitt anförande flera gånger om de strukturproblem som måste lösas. Det är ett vackert ord. Men vad säger det? Jo, i klartext helt enkelt att kostnaderna i den svenska industrin är för höga och att vår konkurrenskraft är alldeles för svag. Vi måste vidta åtgärder i båda dessa hänseenden.

Hur har läget varit för våra små och medelstora företag under dessa år med de nya bördor, uppgifter och problem som undan för undan har belastat denna utomordentligt viktiga gren av svensk företagsamhet? Om detta fick vi inte höra någonting i herr Palmes anförande. Men vi fick höra desto mer om kärnkraften.

Herr Palme påstod att byggnadsarbetarna från Forsmark inte fick något besked när de sökte regeringen. "Herr Bohman förklarade att i princip det inte var fråga om någon ändring i jämförelse med den socialdemokratiska politiken", deklarerade herr Palme. Ja, i de hänseenden som jag uttalade mig menade jag att det inte förelåg någon ändring i princip, men jag kanske hade fel. I så fall har herr Palme nu tillfälle att korrigera mig.

För det första: Hur många gånger under den senaste förflutna valrörelsen

förklarade inte herr Palme uttryckligen att han, om det skulle visa sig att kärnkraften var förenad med nya allvarliga risker, var beredd att omedelbart stoppa den?

För det andra förklarade riksdagen uttryckligen, när den fastställde 1975 års energiprogram enligt regeringens proposition, att om det vid en omprövning av energipolitiken 1978 skulle visa sig att de förutsättningar som detta program byggde på hade ändrats, bl. a. då det gällde säkerhet och risker, skulle en omprövning av programmet äga rum. Den omprövningen kommer att ske 1978 efter de ytterligare studier som är oundgängligen nödvändiga, inte minst därför att nästan varje dag har visat att sådana ytterligare bedömningar måste äga rum. Även om jag fortfarande, herr Palme, har den uppfattningen att problemen skall kunna lösas, är det klart att vi förutsättningslöst skall göra en sådan bedömning.

För det tredje – och här knyter jag an till statsministerns inlägg – har vi i alla andra sammanhang här i vårt land då det gällt industriell verksamhet krävt att de som utövar sådan verksamhet i förväg skall bevisa att verksamheten inte är förenad med några risker eller att dessa risker kan förebyggas. Det innebär att vi lägger över ansvaret på dem som tillverkar dessa produkter, men det är regeringen eller dess myndigheter som sedan prövar om vederbörande företag har växt upp till det ansvar som man har lagt på dem.

Är det inte, herr Palme, rimligt och logiskt att man lägger samma ansvar på kärnkraftsproduktionen och att man reser samma krav på den, i varje fall fram till dess att riksdagen 1978 på nytt får tillfälle att pröva frågan?

Men tydligen förhåller det sig på det sättet att jag har krävt för mycket av ansvar av det socialdemokratiska partiet, då jag trodde att socialdemokraterna i princip hade den uppfattning som jag deklarerade inför byggnadsarbetarna i Forsmark och som jag har redovisat även här. Om herr Palme opponerar mot den här beskrivningen, då vet vi att socialdemokraterna tänker fortsätta kärnkraftsutbyggnaden, även om nya risker och nya faror kommer att dyka upp och även om det inte går att bevisa att de säkerhetsproblem som kan aktualiseras kommer att kunna bemästras.

Till sist vill jag citera ur herr Palmes inlägg: "Vi råkade under valrörelsen ut för en förljugen och oförskämd borgerlig skrämselfpropaganda mot den demokratiska socialismen." En förljugen och oförskämd skrämselfpropaganda! Vem var det som sysslade med sådant – om de uteblivna folkpensionerna, om en politik som skulle gå ut över de gamla och sjuka i samhället, beskyllningar som byggde på medvetna lögner och beskyllningar riktade mot olika personer? Jag begärde att den dåvarande statsministern – den nuvarande oppositionsledaren – skulle gå ut och ta avstånd från dessa förljugna och oförskämda lögner. Det gjorde inte herr Palme. Hur är det med hjälken i det egna ögat och grandet i den andres?

Herr arbetsmarknadsministern AHLMARK:

Herr talman! Det fanns en passus i Olof Palmes tal som jag omedelbart vill tillrättalägga. Han sade att under valrörelsen har det riktats samma skrämselfpropaganda mot socialdemokratin som den tyska konservatismen bedrivit mot den tyska arbetarrörelsen. Detta är inte sant. Jag slog på folkpartiets vägnar i tal efter tal under valrörelsen fast, att svensk socialdemokrati värnade om frihet och folkstyre och att varje antydning om motsatsen var en förolämpning mot den demokratiska arbetarrörelsen. Och i ett brev till Genscher efter valet har jag visat att vad det svenska valet har handlat om är ett ökat stöd för en socialliberal politik och en reaktion mot det krav på centralstyrning som vuxit fram allt kraftigare i det svenska socialdemokratiska partiet.

Det fanns en annan sak i replikerna som förvånade mig något. Olof Palme sade att en folkomröstning i energifrågan skulle vara ett hot mot parlamentarismen. Det finns starkt olika meningar i kärnkraftsfrågan inom opinionen. Det finns också inom partierna människor med från varandra helt avvikande uppfattningar. Det finns även i socialdemokratin en massa människor som har stor förståelse för den försiktiga hållning som framför allt folkpartiet och centern har uttryckt i kärnkraftsfrågan och som hela regeringen har uttryckt i regeringsförklaringen. Väldigt många människor har velat stödja ett parti för dess allmänna syn men kanske frestats eller velat stödja ett annat parti för dess syn i energifrågan. Vad vore det för fel, om opinionen fortfarande vore starkt splittrad t. ex. 1978, att låta svenska folket självt bestämma i en folkomröstning? Jag säger inte att det blir en folkomröstning i kärnkraftsfrågan, utan här gäller det att få fram mera material och att arbeta fram alternativ i den kommission som regeringsförklaringen talar om. Sedan får vi se på detta.

Jag sade i valrörelsen att vi från folkpartiets sida var positiva till en rådgivande folkomröstning. Men hur skulle detta kunna strida mot parlamentarismen, Olof Palme? Här finns ju möjligheten till en folkomröstning genom en paragraf om detta i grundlagen. Partierna har varit överens om att ha den möjligheten kvar. Strider den svenska regeringsformen på denna punkt mot parlamentarismen? Detta resonemang förstår jag över huvud taget inte.

Annars fanns det mycket i oppositionsledarens anförande som jag kan instämma i: viljan att åstadkomma jämställdhet mellan kvinnor och män, kraven på förnyelse av arbetslivet och att vi skall gå vidare och göra vårt samhälle mera rättvist för eftersatta grupper.

Men där fanns också ett grundläggande fel, som Olof Palme har sökt föra vidare från själva valrörelsen. Enligt herr Palme har socialdemokratin uppmärksammat lyssnat på de nya krav som präglade debatten under 1970-talet: vaksamheten inför skövlingen av miljön, reaktionen inför maktkoncentration, övertung byråkrati och mycket annat. Nu är ju verkligheten den rakt motsatta. Socialdemokratin har förlorat ett val, troligen därför att man alltför litet har levt sig in i de risker för centralstyrning och maktkoncentration som människor har upplevt och alltför ofta mot-

satt sig de krav på närdemokrati som andra partier har ställt upp.

Olof Palme talar i dag om de slutna rummens mystik, men han kommer inte på tanken att den politik som t. ex. systematiskt sätter in statliga representanter i företagens styrelser kommer att skapa just de slutna rummens mystik i hela näringslivet, när politisk maktelit vävs samman med ekonomisk maktelit. Vi kan t. ex. se vad som hände i kommunerna när man snabbt slog ihop en hel rad kommuner. De 200 000 kommunala förtroendevalda som vi hade i början på 1960-talet minskades till de ungefär 40 000 som vi har i dag. Man har varit långsam med att godta reformer för att bredda människornas inflytande i de nya storkommunerna. De människor som vill ta ett eget ansvar – i byalag, boendeföreningar, miljögrupper – kände att de makthavande tidigare ofta nonchalerade deras synpunkter i stället för att ta dem på allvar. Och i stället för att utveckla den decentralisering som en marknadsekonomi med konkurrens innebär och den makt den lägger hos enskilda människor som konsument, har det näringspolitiska tänkandet inom socialdemokratin alltmer utvecklats mot tanken på något slags central planhushållning. Och fascinationen inför de stora enheterna har spritt sig från näringslivet också till den offentliga förvaltningen. Många som behöver t. ex. vård känner sig främmande i den apparat som har byggts upp, och de anställda i vården upplever ofta bristen på mänsklig kontakt mellan dem som jobbar där och patienterna som mycket besvärande också för dem själva.

Socialdemokratin har, tycker jag, här gjort misstaget att framställa de liberala kraven på ett mera öppet och mindre byråkratiskt samhälle som om de var riktade mot det sociala ansvaret och insatser för att trygga jobben. Men egentligen är det ju tvärtom. Risken är ju att man urholkar känslan för solidaritet och gemensamma insatser och att människor upplever stat och kommun som opersonliga maktkolosser på långt avstånd.

Självfallet har staten ett avgörande ansvar för att trygga sysselsättningen. Och här måste man då skapa goda villkor också för de mindre och medelstora företagen. Men samtidigt måste vi ställa krav på företagen att de skall visa ansvar för sina anställda på många sätt. Här är det inte tal om några självläkande krafter, som herr Palme var inne på. Han menade att den nya regeringen enbart var inställd på de självläkande krafterna. Jag har aldrig någonsin använt de orden. Oftast har jag hört dem från Olof Palme själv. Vad det gäller är ju att ofta sätta ett bestämt tryck på företagen, så att de tar ansvar för sysselsättningen – och naturligtvis också att med olika arbetsmarknadspolitiska medel underlätta åtgärder härför. I årtal har den växande koncentrationen både av näringslivet självt och av socialdemokratin försvarats med att den kan ge tryggare företag och större möjligheter att möta tillfälliga kriser. Nåväl, nu är kriserna här, och nu gäller det att visa att det fanns allvar bakom orden. Och vi för vår del kommer inte att svika de människor som på ett eller annat sätt drabbas av företagens svårigheter.

Självläkande krafter! Vi arbetar nu med problemen i NJA. Vem har talat om en självläkande kraft när staten ganska snabbt måste gå in här

med belopp på mellan en och två miljarder? Och vid varven har nya problem dykt upp. Vem talar där om självläkande krafter? Vem talar om självläkande krafter i Hälleforsnäs?

Olof Palme har gjort upp en lång lista på branscher som brottas med svårigheter. Vi arbetar just nu med detta. Men en sak glömde han. Hur kunde han i valrörelsen fullständigt förtiga de problem som fanns i NJA och i Stålverk 80? Var ni totalt omedvetna om de väldiga svårigheter som uppdagades där efter valet?

När det gäller skattesystemet är meningen med att dämpa marginalskatterna för människor med vanliga inkomster just att man kan få lugnare avtalsrörelser, att man kan se till att det svenska kostnadsläget inte kommer att stiga lika snabbt i förhållande till andra länders kostnadsläge och att människor får mera kvar av en lönehöjning. Här har den gamla regeringen varit ganska ointresserad. För människor med vanliga inkomster går i dag två tredjedelar av en lönehöjning bort i skatteökning. Nu vill vi förändra skattesystemet steg för steg mot mildare skatter på löneökningar för människor med vanliga inkomster. Då säger oppositionsledaren att detta har sin spets riktad mot arbetare och tjänstemän. Det är tvärtom en skattepolitik som skulle vara till fördel för de breda grupperna av arbetare och tjänstemän. Metallarbetare, industritjänstemän, massor av offentligt anställda skulle med ett sådant skattesystem få en lättnad redan nästa år.

Jag tycker att Olof Palme har fångats en smula av sina egna myter om vad vi egentligen sade i valrörelsen, och därför blir även analysen skev efter valet.

Men låt mig ändå till sist ta fasta på det oppositionsledaren sade om ett konstruktivt samarbete, om sysselsättningen, om arbetslivet och om att skapa jämställdhet mellan könen. Vi välkomnar en sådan praktisk samverkan för att genomföra viktiga förändringar i vårt samhälle. Jag skall i mitt anförande senare mer gå in på vår syn på de stora reformuppgifter som förestår för jämställdheten mellan kvinnor och män och för förnyelsen av arbetslivet i vårt land.

Herr PALME (s) kort genmäle:

Herr talman! Nu har jag sex minuters repliktid kvar. Sedan skall de här herrarna mala i timmar. Jag har räknat ut att av de första tio talarna på talarlistan har regeringens 4-5 gånger mer tid än socialdemokraternas. Det är inte en debatt, det är något av parodi på en debatt. Vi har protesterat då vi tycker att detta är något av ett systematiskt övergrepp. Men det kan göra detsamma.

Jag vet inte riktigt vad herrarna redan nu skulle ha på galejan att göra – jag menar herr Bohman och herr Ahlmark. Jag trodde att vi hade en statsminister och en regering, men nu har vi tydligen tre regeringar och tre statsministrar. Det kan väl ha sina poänger när Waxholm I och Waxholm II inte längre befar haven – då kan vi i stället ha den här varianten. Men det var kanske en plötslig aktion till en beträngd broders

hjälp. Vad var det Ragnar Lodbrok sade: Grymta månne grisarna om de visste vad den gamle galten lider. För att inte herr Bohman skall tro att jag jämför honom med djurriket skall jag säga att detta var isländsk poesi i symbolisk överförd mening.

Jag har alltså inte någon möjlighet att bemöta er. Men ett par saker skall jag säga.

Vad jag opponerade mig emot när det gäller folkomröstningen var att energiministern sade att folkomröstningen är ett medel att lösa tvister inom regeringen. Det anser jag vara i direkt konflikt med parlamentarismens principer. Det var alltså inte folket som var intressant utan metoden att lösa konflikten inom regeringen. Det finns klart återgivit i radions protokoll. Han var för resten aningslös och redovisade en rad långtgående ambitioner för centerns räkning. Genom folkomröstningen skulle man förändra partistrukturen, sade han. Han besvarade med ett tveklöst ja frågan om han hoppades att man skulle ta röster från sina bröder i koalitionen. Jag vet inte om herr Bohmans och herr Ahlmarks anleten strålade av lycka när de hörde detta av en koalitionsbroder, men det är er huvudvärk. Detta var så oerhört avslöjande för den rent partitaktiska syn som centern har på de här frågorna.

Jag vill vända mig till herr Bohman och även till herr Fälldin i frågan om ansvaret. Riksdagen har ju 1971 eller 1972 enhälligt och 1975 med tre fjärdedels majoritet bestämt att det skall byggas kärnkraftverk. Det har lämnats koncession med föreskrifter om säkerhetskrav. Då kan man icke gå till tjänstemännen och säga: Nu skall ni bestämma om ni skall bygga vidare eller inte. Det är att söka fly undan ansvaret för att vinna tid. Nu bekräftar herr Bohman att allt fortsätter precis som förut. Ingenting har hänt. Säkerhetskraven har vi ju talat om i alla tider. Det är riktigt att jag sagt att om man inte kan lösa säkerhetsproblemen så får man avbryta kärnkraftverksbyggandet. Det är självklart. Men man skall göra en bedömning. Man skall inte kasta ut miljarder på att bygga anläggningar som man bedömer aldrig kommer till användning. Det är ett svar både till herr Bohman och till herr Fälldin.

Jag har ingen chans att ta upp allt det ni med er rikliga tid har möjlighet att göra. Men jag gjorde ett hårt angrepp på centern. Jag sade: För att åter kunna dagtinga med era samveten, för att återigen kunna konstruera runda hörn i politiken så förfalskar ni retroaktivt era egna vallöften. Före valet sade ni i uttalande efter uttalande: Kärnkraftsutbyggnaden skall avbrytas så fort kontrakten medger det eller om kontrakten medger det. Och det är klart att de gör, så det är egentligen samma sak. Efter valet lägger ni till "andra skäl", och det är väl herrarna här som är dessa skäl. Jag tycker att det vore bättre om ni ärligt sade att även här dagtingade vi med våra heliga löften, vilket vi gjorde i fallet Barsebäck. Men nej, i stället macklar ni och siffelar med formuleringarna, och det tycker jag på sätt och vis är värre. Eftersom herr Fälldin inte tog upp detta tar jag det som en ofrånkomlig bekräftelse på att jag återgivit saken rätt.

När det gäller branschproblemen sade vi i hela valrörelsen att vi har

stora strukturproblem, att vi måste ha ett starkt samhälle och att vi måste ha ett samarbete med löntagarna. Ni förnekade det och talade om kapitalismen och skällde på staten. Ni sade inte ett ord om detta i regeringsdeklarationen. Nu sitter ni där med arbetarnas och tjänstemännens oro.

När ni talar om ekonomi blir jag mycket orolig. I våras var det högsta visdom för herr Bohman att säga att industriarbetarna fått sänkt realstandard. Han slog vad om detta men tog långt om länge tillbaks vadet. Nu säger han att de fått för hög inte bara bruttolönehöjning utan även reallönehöjning. I våras gjorde ni överbud på 7–8–9 miljarder kronor. Jag räknade ut att moderaternas överbud, om jag minns rätt, motsvarade två kronor per timme för en industriarbetare. Nu säger ni plötsligt att läget är svårt och riktar pekfinger mot löntagarna och kräver återhållsamhet närmast kommandovägen. Vi har byggt upp detta samhälle på nära samverkan med löntagarna och deras organisationer och genom att satsa på deras ansvar. Ni har drivit en valrörelse där ni angrep löntagarna, nu försöker ni föreskriva för dem hur de skall förhålla sig. Ni skapar ett psykologiskt klimat som är orimligt. Det vore bättre om ni höll tyst.

Herr WERNER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När man ställer frågan till statsministern om vilka konkreta förslag som finns i regeringsförklaringen upprepar han bara: Läs vad som står i regeringsförklaringen. Men den är ju så luddig. Man uttrycker i många frågor riktiga tankegångar, men man avstår från att anvisa hur de skall förverkligas. Man förtiger hela tiden också att grunden för regeringens politik är att slå vakt om det privatkapitalistiska systemet, och det strider helt emot och omöjliggör förverkligandet av de flesta riktiga tankegångar som uttrycks.

Hur blir det med arbetsmiljön? Kommer företagen som hittills att få bestämma på det området eller är ni beredda att ge de anställda en verklig bestämmanderätt över arbetsmiljön? Är ni beredda att motverka utslagning, yrkesskador, yrkessjukdomar, hets och stress i arbetslivet? Jag efterlyser inte bara en allmän förklaring utan ett konkret svar på dessa frågor. Ett sådant uttalande bör inte kosta så mycket.

Är ni beredda att förbjuda asbest och andra bevisligen farliga ämnen? Hur kommer det att bli med de rättmätiga kraven på demokratiska rättigheter på arbetsplatserna – strejkrätt, vetorätt i väsentliga frågor, rätt till politiska strejker och politisk verksamhet på arbetsplatserna, rätt för de anställda att tillkalla den expertis de önskar för att studera förhållandena i jobbet? Det här är krav som omfattas av en växande opinion på arbetsplatserna, och hittills har de borgerliga partierna motarbetat de kraven. Kommer ni att göra det i fortsättningen också?

När man försöker komma underfund med vad regeringsförklaringen innebär går man naturligtvis tillbaka till valrörelsen och till regeringspartiernas tidigare politiska agerande. Vad finner man då? Jo, att regeringspartierna har tagit principiellt skiljaktiga ståndpunkter i en rad

frågor – energifrågorna, demokratiseringen av arbetslivet, jämställdheten mellan män och kvinnor, barn tillsynen, för att ta några exempel från en lista som kunde göras mycket lång. Man måste mot den bakgrunden ställa frågan: Har vi en regering eller har vi tre regeringar? Det enda jag har saknat här på förmiddagen har egentligen varit att herr Ahlmark och herr Bohman skulle begära replik på statsministerns inlägg. Om vi har en regering, vad är det då som bestämmer vilken politik den skall föra?

Så tillbaka till kärnkraftsfrågan. Varje borgerlig regering i detta land blir naturligtvis en kärnkraftsregering, därför att de politiska kraftförhållandena är sådana. Det beror bl. a. på att kärnkraftsutbyggnaden är förbunden med kraven från det kapitalistiska näringslivet, herr Fälldin. Inom centerrörelsen finns starka ekonomiska intressen som är för kärnkraft. Det gäller både skogsägarna i norr, som Gunnar Hedlund är direktör för, och skogsägarna i söder, med stora intressen i Sydkraft som äger kärnkraftverket i Barsebäck. Centern accepterar inte en planmässig hushållning. Centern försvarar tvärtom det slösaktiga kapitalistiska näringslivet och vägrar tvinga industri och fastighetsägare till bättre hushållning. Det betyder att centerns avvecklingsprogram är illa underbyggt därför att det inte anvisar de styrmedel som behövs. Vad som hittills har visats är att centern sätter en borgerlig regering före avvecklandet av kärnkraften.

Inga ord i regeringsdeklarationen kan dölja att regeringens allmänna målsättning är att bevara och stärka det ekonomiska system som vi har i dag. Det är därför vi har betecknat den nya regeringen som en kampregering mot arbetarrörelsen och den fackliga rörelsens krav på lönarbetarmakt i företagen och samhället. Och det är därför vi vill åstadkomma en enig kamp mot den borgerliga politiken.

Herr statsministern FÄLLDIN:

Herr talman! Herr Palme klagar över att han har så litet tid för repliker. Det har vi insett från de tre regeringspartiernas sida, och vi var beredda att ställa upp i en diskussion för att finna konkreta lösningar som rent tidsmässigt bättre tillgodosåg oppositionspartierna. Det är bara att konstatera att det första försöket inte blev särskilt bra, men vi är för vår del beredda att diskutera en gång till för att försöka hitta en lösning.

Har man ont om tid är jag emellertid litet förvånad över att ungefär en tredjedel av herr Palmes senaste repliktid användes till att försöka vitsa om tre regeringar, att några sprang till någons hjälp osv. Herr Palme levde ju mycket nära regeringen på den tiden vi senast hade en koalitionsregering, och då var det inte alls ovanligt att företrädare för båda partierna i den regeringen deltog i debatten. Därvidlag är det alltså ingen skillnad.

Vi skulle enligt herr Palme rikta angrepp mot löntagarna. Får jag än en gång till herr Palme, till kammaren och till alla andra säga följande. Det är fullständigt självklart för den nya regeringen att arbetsmarknadens

parter har sin fulla frihet att träffa avtal, och naturligtvis sitt fulla ansvar. Regeringen har inte någon som helst avsikt att peka ut ramar inom vilka förhandlarna skall hålla sig. Det skall inte bli någon bundenhet alls. Där- emot tror jag det skulle vara av värde om vi alla försökte skaffa oss en så bra bild som möjligt av den verklighet som vi står inför, där jag utgår från att alla berörda parter kan lämna värdefulla bidrag.

Det kan verkligen inte sägas vara att försvåra förhandlingssituationen om vi, utöver de skattelättnader på inkomster upp till 50 000 kr. som den förra regeringen hade föreslagit, lägger fram förslag om sänkta margi- nalskatter också i inkomstskiktet 50 000 – 65 000 kr., där bevisligen en stor del av heltidsarbetande industriarbetare och lägre tjänstemän be- finner sig. Om hela idén med förslaget från den förra regeringen var att man på detta sätt underlättar avtalsförhandlingarna måste det vara svårt att säga att den förbättring i skatteomläggningen som vi föreslår på något sätt skulle försvåra avtalsrörelsen.

Herr Palme tog i sitt huvudanförande upp strukturfrågorna, och jag vill gärna dröja litet mer vid dem än jag kunde göra i mitt tidigare inlägg. Först vill jag notera att Olof Palme i dag inte talar så mycket om att den nya regeringen har kommit till dukat bord. I stället betonar han det allvar med vilket vi måste angripa kristendenserna i stålindustrin, textilindustrin och en rad andra näringsgrenar. Det är förvisso så att man måste närma sig dessa problem med mycket stort allvar. Den nya regeringen har också målmedvetet tagit sig an dem. Att ta emot en dele- gation från det krishotade Vikmanshyttan var en av de allra första åtgärder som den nye industriministern fick vidta. Genom hans insats där vann man också tid för att försöka hitta konstruktiva lösningar på problemen i just det konkreta fallet. På det sättet kommer regeringen att fortsätta bransch efter bransch, företagsgrupp efter företagsgrupp.

Men det som ligger den nya regeringen i fatet är bl. a. att den gamla regeringen verkligen inte ansträngde sig för att föra fram problemen i dagsljuset. Det gäller inte minst förhållandena i de statliga företagen, vilket jag exemplifierade i mitt huvudanförande. Det är emellertid i detta sammanhang viktigt att säga att vi inte i första hand lägger skulden på dem som har lett dessa företag eller som arbetar i dem. Tvärtom har jag mycket stor respekt för att inte säga beundran för de anställdas representanter i NJA:s styrelse, som inte tvekar att ställa sig bakom de krisbeslut som man har funnit det nödvändigt att fatta i detta företag. Det är en värdefull styrka när man nu skall försöka hitta konstruktiva lösningar. Om den inställningen smittar av sig på andra håll kommer det att ha samma värde i andra företag med motsvarande problem.

De akuta krisproblemen är, som jag tidigare har betonat, i stället att söka i den försenade konjunkturuppgången, det från internationell syn- punkt alltför höga kostnadsläget i vårt land, långsiktiga utvecklingsten- denser i industri och andra näringsgrenar som inte varit vare sig den gamla eller den nya regeringen främmande. Det var mot den bakgrunden som vi drev på för att samhället skulle ställa resurser till förfogande

för att hålla sysselsättningen uppe. Det var i det avseendet vi före valet påminde om att regeringen inte ensam hade gjort de insatser som ledde till ett högt betyg av internationella organ för den höga sysselsättningen. Men när det gäller kostnadsläget är det bara att konstatera att kostnaderna för exportindustrin under de två senaste åren har stigit ungefär dubbelt så mycket i Sverige som i det land som är vår viktigaste handelspartner, nämligen Västtyskland. Det säger sig självt att de svenska företagen under sådana omständigheter får svårigheter att sälja de svenska produkterna utomlands och att inom landet stå emot konkurrensen från olika importvaror.

Det finns, såvitt jag förstår, ingen annan väg ut ur detta än att vi alla under en begränsad tid är beredda att hålla tillbaka våra krav. En annan politik skulle innebära att vi satte utvecklingsmöjligheterna i framtiden i fara. Den skulle innebära att vi för omedelbar konsumtion tog i anspråk resurser som vi så väl behöver för investeringar för att klara sysselsättning och produktion i framtiden. Alltför stora ambitioner under den närmaste tiden skulle också innebära att vi satte solidariteten i fara, eftersom då pensionärer, barnfamiljer och andra ekonomiskt svaga grupper skulle riskera att få betala notan genom högre priser. Jag tror inte att det går att komma ifrån det här sambandet, och där har vi naturligtvis alla ett ansvar.

Herr talman! Jag vill gärna sluta med att säga att jag tror att vi över partigränserna i grund och botten har i stort sett samma grunduppfattning i denna fråga. Jag har inte uppfattat Olof Palmes inlägg här på det sättet att han sätter denna beskrivning av den verklighet vi står inför i fråga. Det tycker jag är ett värdefullt resultat av denna debatt.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Jag tycker att herr Palmes klagomål över debattordningen skorrar illa. Vi är en samlingsregering, och den består av tre partier. Herr Palme har på förhand förklarat att han icke var beredd att gå upp i replik mot mer än en representant för regeringen. Vi som varit med en tid i riksdagen har ett livligt minne av hur det brukade gå till tidigare, då man från regeringsbanken talade praktiskt taget hur länge som helst och systematiskt riktade anklagelser mot oppositionen då man visste att dess repliktid var slut.

Nu har herr Palme icke någon ytterligare replik, och jag skall därför när det gäller kärnkraften, som herr Palme gärna vill diskutera, mera sammanfatta än föra in någonting nytt.

Den fråga som reser sig varje gång som socialdemokraterna och framför allt herr Palme talar om kärnkraften är denna: Var står i dag socialdemokraterna själva?

Den nya regeringen har gjort den viktiga ändringen av energipolitiken att vi satt upp två nya villkor för att kärnenergiaggregat skall få tas i drift. Det första villkoret är att det skall finnas ett klart avtal om upp-
arbetning av det farliga radioaktiva avfallet. Det andra är att kraftindustrin

skall kunna visa hur en säker slutgiltig förvaring av avfallet kan ske. Det är ansvariga myndigheter som skall pröva om dessa villkor är uppfyllda eller inte. Det är i dessa krav som vår omläggning ligger, och de svarar mot de krav som ställts i Amerika under den senaste tiden, då domstolar har avbrutit drift av kärnkraftverk med precis samma motivering.

Vilka effekter detta kommer att få är det svårt att i dag exakt säga. Det avgörs av den fortsatta forskningen beträffande våra möjligheter att lösa dessa problem. Men frågan till socialdemokraterna och herr Palme kvarstår: Tycker verkligen socialdemokraterna att det är fel att ställa sådana här villkor? Kräver socialdemokraterna att dessa villkor skall tas bort och att det skall vara fritt fram för kärnkraften, oavsett om man kan lösa avfallsfrågan eller inte?

Svarar man ja på dessa frågor, har man ärligt redovisat var man står någonstans. Men svarar man nej och alltså instämmer i vår politik, då begriper jag inte vad socialdemokraterna och herr Palme ägnar sig åt i debatten och här i talarstolen. Svarar man inte alls på dessa frågor, har vi anledning att hysa oro för vart den ansvarsfulla och konstruktiva opposition som herr Palme talade om tar vägen. Kritiserar man andras politik, skall man också ha en egen politik – så var det i varje fall på den gamla oppositionens tid.

Men på en punkt håller jag självfallet med herr Palme. Den här omläggningen kan bli besvärlig – den är inte lätt. Det är många bindningar som måste brytas och många problem som måste lösas. Osäkerheten är i detta läge delvis ofrånkomlig. Men ändå kvarstår den viktiga frågan: Hade det varit bättre att inte lägga om och att köra på som om ingenting hänt, som om alla de nya problem som dykt upp under de senaste åren inte existerade?

Vi moderatér var med om 1975 års beslut beträffande dessa 13 aggregat. Vi tyckte att beslutet var riktigt när vi fattade det. Vi är fortfarande – det skall jag öppet säga – optimistiska när det gäller möjligheten att lösa de problem som ligger framför oss. Men vi vet att vi i dag har tid att ta en paus. I dag vet vi också mycket mer om avfallshanteringens problem än vad vi visste tidigare. Jag anser att det vore oansvarigt att inte ta någon som helst hänsyn till det nya som inträffat.

Jag skall i sak inte ytterligare gå in på denna fråga. Men orsakerna till att socialdemokraterna förlorade detta val och till den serie valnederlag som de kunnat inregistrera under de senaste åren ligger självfallet mycket djupare än i någon hastigt uppblommande debatt under valrörelsens sista vecka. Den dolkstötsteori som man hyllar på socialdemokratiskt håll är lika felaktig här som i andra sammanhang när man hänger sig åt sådana bortförklaringar. Jag skall återkomma till detta senare.

Men en sak skulle jag gärna vilja säga redan nu: Sluta upp med att använda denna fråga som något slags taktiskt slagträ! Kärnkraften är ett alltför stort problem för att utnyttjas på det sättet. Jag tycker att man skall sluta med att driva fram konfrontation när sådan inte behövs

och i stället driva en egen politik. Om det är någonting som gjort kärnkraftsdebatten så tillspetsad som den blivit i vårt politiska liv, så är det socialdemokraternas och herr Palmes tro på att den kunde utnyttjas som ett taktiskt vapen mot borgerligheten. Man ville splittra oss, men i själva verket drev man oss samman. Vi moderater, som tillsammans med socialdemokraterna tog 1975 års beslut, tyckte att sakfrågan var viktigare än taktiken.

Nu skall herr Palme enligt sitt eget inlägg för en stund sedan söka "breda och samlande lösningar" i energifrågan. Det där låter väldigt vackert. Men det enda försök som hittills gjorts i den riktningen har den nya regeringen gjort. Vi har nått fram till en bred och samlande lösning. Vi har alltså lyckats förena olika meningar. Men när vi gjort precis det som herr Palme anser att man skall göra, då kritiserar han oss. Och då kommer frågan upp: Var står egentligen socialdemokraterna själva? Går alltså taktiken i kärnkraftsfrågan före politiken? Eller konkret uttryckt - jag ställer frågan, eftersom det finns andra talare från socialdemokratiskt håll som kan svara på den: Tycker socialdemokraterna verkligen att de två villkor som ställts upp är felaktiga, kravet på uppärbetning och kravet på förvaring av det radioaktiva avfallet? Tycker man att de kraven är felaktiga, bör man säga det rent ut.

Herr arbetsmarknadsministern AHLMARK:-

Herr talman! Det var bra att vi fick det här resonemanget om en folkomröstnings-förenlighet med parlamentarismen. I regeringsförklaringen står det: "Vidare skall klarläggas möjligheten att, om opinionen inför nämnda riksdagsbeslut fortfarande är starkt splittrad, företa en rådgivande folkomröstning." I sitt första anförande låtsades ju Olof Palme att folkomröstning skulle stå i strid med parlamentarismen. Det uttalandet nyanserades han i nästa inlägg och sade att det inte får bli ett försök att lösa en konflikt inom en regering. Men om opinionen nu skulle vara väldigt starkt splittrad 1978, om vilket vi inte vet någonting, får man naturligtvis inte utesluta en folkomröstning. Och denna splittrade opinion kan naturligtvis delvis avspegla sig inom en koalitionsregering, liksom den gör det inom det socialdemokratiska partiet. I en sådan situation kan det visa sig vara naturligt att låta människorna i Sverige själva avgöra vilken energipolitik vi skall ha för de kommande årtiondena. Jag säger fortfarande inte att det blir en folkomröstning, men jag säger att inte strider det mot parlamentarismen att låta svenska folket självt avgöra saken i en folkomröstning.

Här har påståtts att vi skulle ge en annan bild av det ekonomiska läget efter valet än före. Detta är inte heller riktigt. Under hela det senaste året har jag gång på gång förklarat att ekonomin befinner sig i ett ganska kärvt läge och att det sannerligen inte finns något utrymme för stora och löstsinnigt utlovade reformer. I debatten om långtidsutredningen sade jag på folkpartiets vägnar gång på gång att vi måste räkna med att utrymmet för en ökad privatkonsumtion blir mindre under de närmaste

åren än under de senaste. Jag tillade också att man i ett kärvt ekonomiskt läge inte får svika de mest utsatta i samhället. Och i den senaste ekonomiska debatten i riksdagen, den 3 juni i år, sade jag följande: "Det blir inte år för en lättfärdig löftespolitik. Industrin måste byggas ut och mer av produktionen avdelas för export. Och då blir det inte möjligt att öka den privata konsumtionen lika snabbt som under 1974 och 1976.

Men", fortsatte jag, "också utrymmet för nya, kostnadskrävande reformer kommer att vara begränsat. Stat och kommun ställs inför hårdhänta val, där vi politiker måste ge besked om vad vi sätter främst.

Det är viktigt att vi här inte bedrar oss själva eller väljarna."

Jag skulle vilja använda precis samma ord i dag som i den senaste ekonomiska debatten här i kammaren den 3 juni om den ekonomiska situationen. På den punkten finns det alltså ingen som helst förändring.

Men nu säger herr Palme i stället i sitt anförande, och det är en mycket hård anklagelse mot oss andra: "Till skillnad från vad som gäller den borgerliga regeringsdeklarationen har vi samma program efter valet som före." Det här är alltså en antydning om att vi skulle ha förändrat vårt program som en följd av valutslaget. Låt mig då för folkpartiets del svara detta:

Vi sökte väljarnas förtroende för ett program som förenar den sociala omsorgen med motstånd mot alla slag av maktkoncentration. Vi fick ett kraftigt ökat stöd på det programmet, vi fick mer än 100 000 nya väljare. Vi arbetar för att förverkliga det programmet steg för steg. Det gäller tryggheten och sociala reformer. Arbete åt alla är en lika självklar utgångspunkt för den nya regeringen som det var för den tidigare. Fullföljandet av arbetslivets förnyelse kommer att fortsätta på det sätt som anges i regeringsförklaringen, och på åtskilliga andra sätt också, och som mera detaljerat kommer att framgå av de propositioner som framläggs under mandatperioden.

Vi begärde att kravet på jämställdhet mellan kvinnor och män verkligen skulle föras fram kraftfullare än tidigare, att vi inför en lag mot könsdiskriminering, som skulle göra det omöjligt att också i privata, kooperativa och kommunala företag särbehandla kvinnor på ett sätt som innebär en ren könsdiskriminering. Vi kommer att jobba för en sådan lag mot könsdiskriminering.

Vi begärde en ökad vårdutbildning nu för att se till att 1980-talet inte kommer att medföra en vårdkris för de människor som byggt upp Sverige, för det snabbt växande antalet pensionärer som finns i vårt land. Vi kommer att jobba för det.

Vi vill ha ett husläkarsystem där man för patienter, läkare och sjuksköterskor och andra i vården närmare varandra. Och i regeringsförklaringen finns en positiv inställning till just en sådan reform.

Vi vill ha en allmän arbetslöshetsförsäkring, som omfattar alla som ställer sig till arbetsmarknadens förfogande. Också det kravet återfinns i regeringsförklaringen.

När det gäller insatser för att minska maktkoncentrationen har vi pekat

på att det i Sverige behövs en hårdare lagstiftning mot monopol och karteller och sammanslagningar som minskar konkurrensen. Det finns trots allt en mycket snabb utveckling i Sverige mot en ökad maktkoncentration både i näringslivet och på annat håll.

Vi kommer att arbeta för en fördjupad kommunal demokrati med direktvalda kommunalråd, där människor i olika kommuner får välja representanter, som är med och direkt påverkar hur den kommunen skall utvecklas.

Vi vill också se till att utstampningen av mindre och medelstora företag inte fortsätter, därför att om den gör det kommer vi att rusa fram mot ett Sverige som domineras av antingen privatmonopol eller förstatligande av näringslivet.

Vi begärde också ett förtroende för en ökad internationell solidaritet och ett ökat ansvar för kommande generationer. Av regeringsförklaringen framgår också att vi ser enprocentsmålet som ett etappmål, att vi vill ha ett ökat stöd till kampen för frigörelse i södra Afrika. Vi kommer att verka och uttala oss på olika sätt för att försöka motverka förtryck och diktatur varhelst det förekommer. Det som t. ex. hänt i Thailand de senaste veckorna är utomordentligt oroande inte bara för fri- och rättigheterna i det landet utan också med tanke på de konflikter det kan utlösa i den delen av världen.

Vi har också uttalat oss för en energipolitik som så långt möjligt bevarar vår handlingsfrihet för framtiden.

När jag gått igenom, punkt för punkt, vad vi gick ut med i valrörelsen och vad vi nu arbetar med från kanslihuset har jag kommit till slutsatsen att Olof Palme har fel när han säger att vi har ett annat program efter valet än före. Den politik vi begärt väljarnas mandat för kommer vi också att försöka fullfölja när vi har fått det mandatet och går in i arbetet.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Det regeringsskifte som blev följden av valet den 19 september bröt maktkoncentrationen i svensk politik. Det kommer att ge vårt land en ny och bättre politik. En politik som med regeringsförklaringens ord kommer att "stärka den enskildes valfrihet och värna och utveckla vårt öppna samhälle".

En av den franska tidskriften Paris Matches mera kända journalister betecknade häromdagen valutgången som en jordbävning. Valresultatet innebar, menade han, ett omvälvande avbrott i den kollektivismens och socialismens politik som under de senaste åren alltmer satt sin prägel på vårt land.

Valutgången har föranlett många förklaringar och ännu fler bortförklaringar, som vi hörde här nyss. Olika meningar har gjort sig gällande om de avgörande orsakerna, och det är klart att flera faktorer har bidragit. Men en sak är klar: Valutgången hade ytterst inte sin orsak i det ena eller andra taktiska spelet eller i den ena eller andra för ögonblicket aktuella frågan. Det som hände den 19 september hade långt mera djup-

gående orsaker än så.

Valresultatet var - det visar siffror och det säger oss vår erfarenhet - en logisk följd av en utveckling som pågått under hela 1970-talet, en utveckling som vi återfinner i det ena europeiska landet efter det andra, nämligen den demokratiska socialismens oförmåga att lösa dagens samhällsproblem och att fånga den nya generationen. Den demokratiska socialism som inte minst herr Palme med hänförelse skildrat i tal efter tal har visat sig sakna lyskraft. När framför allt den unga generationen i val efter val - och i land efter land - vänder sig bort från socialismen, då är det uttryck för en djupgående omorientering och förändring. Den hårda kollektivism och den centralstyrning som varit socialismens praktiska verktyg har lett till krav på en ny politik. Den enskilda människan och hennes behov av valfrihet och ansvarsfrihet har blivit alternativet.

Jag skall inte ytterligare utveckla denna tes och inte heller redovisa de företeelser i det svenska samhället som bekräftar dess riktighet. Det är obehövt. I anförande efter anförande har jag under de senaste åren beskrivit den klyfta som öppnat sig mellan den centralstyrda planhushållningens politik, som socialdemokraterna gjort till sin - inte minst efter förra årets partikongress - och de krav på valfrihet som alltmer växt fram bland de enskilda människorna. Det är i den motsättningen som vi har att söka förklaringen till socialdemokraternas förlust av 44-åriga regeringspositioner.

Och jag står inte ensam bakom den förklaringen. Även på socialdemokratiskt håll ger man mig rätt. I en artikel strax före valet skrev den socialdemokratiska valstrategen Jan Lindhagen att det fanns risk för att man "slant på frågan om socialism". Förutvarande statsrådet Ingvar Carlssons smått klassiska formulering om den s. k. tvärtom-kanske-socialismen är belysande för dilemmat teori och verklighet. "Den demokratiska socialismen är inte omöjlig" - skrev Gunnar Fredriksson i Af-tonbladet efter valet - "men den är förbaskat svår att förklara." "Socialdemokratin är inte längre ett parti i tiden", skrev Anders Leijon. "Den hör 1930-talet till."

Den nya regeringen har ingen lätt uppgift. Kraven är - med all rätt - stora och förväntningarna likaså. Och de problem och svårigheter som vårt land står inför är långt större än vad den förutvarande regeringen ville eller vågade erkänna i valrörelsen. Om tre och en halv vecka i kanslihuset har lärt oss något, så är det inte minst detta.

Men jag vill, herr talman, stryka under den gemenskap på vilken vårt samhälle och vårt politiska liv vilar. Även om valrörelserna är bittra - det har gällt inte minst den senaste valrörelsen - och ord har fällt som i andra sammanhang brukar lysa med sin frånvaro, är vi alla i denna kammare medvetna om att det svenska välfärdssamhället har byggts upp under bred partipolitisk enighet. Den enigheten slår vi vakt om i regeringsförklaringen, och den enigheten kommer vi även i fortsättningen att sträva efter. Sveriges och vårt folks bästa är och måste förbli den gemensamma nämnaren för alla våra ansträngningar.

Att en ny regerings politik kommer att innebära förändringar är självklart. Till en början blir de inte stora. Vi har ingen anledning att gå ut och demonstrera nyheter bara för demonstrationens egen skull. Steg för steg kommer människorna i vårt land att märka kursomläggningen. Utrymmet för enskilda människors självbestämmande kommer att vidgas. På skattepolitikens område kommer orättvisor och orimligheter att avskaffas. På näringspolitikens område kommer den utveckling som gjort de små och medelstora företagens situation allt bekymmersammare att brytas. På bostadspolitikens område kommer valfriheten att stärkas. På lagstiftningsområdet skall vi skapa ökad klarhet och förbättra den enskildes rättstrygghet. Men ingen uppgift är viktigare än att lösa de överhängande problem som hela vår samhällsekonomi i dag står inför.

Vi har lämnat efter oss, säger socialdemokraterna, en välordnad, en stark och en problemfri ekonomi. Men den bilden är, som jag sagt redan tidigare i dag, inte sann. Visst är den svenska samhälls ekonomin i grunden stark. Vi har tillgångar och möjligheter som få andra nationer. Men den gamla regeringen har under de senaste åren inte hushållat med dessa tillgångar. Vi har helt enkelt levt långt över vad vi haft råd med. Och vi står nu inför ett bistert uppvaknande. Problem som den tidigare regeringen har sopat under mattan framträder nu allt tydligare.

Mot den bakgrunden är det nödvändigt att tala klarspråk, att ge en sann skildring av den ekonomiska verkligheten. Det vore att föra det svenska folket bakom ljuset att inte ge en sådan redovisning. Och det vore fel att inte samtidigt klarlägga vad som kan behövas för att rätta till bristerna i samhälls ekonomin och återställa den balans som gått förlorad. Det är desto viktigare att göra det, som vi inte kan fullfölja en politik inriktad på fortsatta sociala reformer och höjt västånd för hela svenska folket, om vi inte kan sanera vår ekonomi.

Under både 1975 och 1976, herr talman, har vår industri haft svårt att göra sig gällande i den internationella konkurrensen. Sverige har förlorat delar av exportmarknaderna. Under konjunkturdämpningen 1975 minskade OECD-länderna sin totala export med 6 % i volym räknat. Men den svenska exporten gick ner med inte mindre än 12 % – dubbelt så mycket. När världshandeln under andra halvåret 1975 vände uppåt, fortsatte den svenska exporten att sjunka. Och under första halvåret 1976 har den svenska andelen av världshandeln sjunkit ytterligare. Även om läget sannolikt kommer att förbättras under de sista månaderna av det här året, lär vi ändå ligga långt sämre än andra med oss jämförbara länder.

Den socialdemokratiska regeringen räknade i årets finansplan med att Sverige skulle få ett överskott i handelsbalansen – alltså en skillnad mellan export och import – på drygt 1 miljard kronor. Därmed skulle vi kunna nedbringa vårt underskott i bytesbalansen med 1,5 miljarder kronor. Men också här har det slagit fel. Under första halvåret blev det inget överskott alls i handelsbalansen. Tvärtom ett underskott på mer än en halv miljard kronor, och det har sedan dess ökat. Nu hoppas vi att handelsbalansen skall förbättras något under hösten och att vi slipper ett underskott i

år, men på bytesbalanssidan måste vi av allt att döma räkna med i stort sett samma brist som förra året, dvs. 6,7 miljarder kronor. Bakom dessa siffror döljer sig en rad olika problem.

För det första har det internationella konjunkturmönstret nu avvikit från tidigare. De stimulansåtgärder som vidtogs utomlands i den rådande djupa konjunkturnedgången förra året ledde främst till ökad privat konsumtion och inte till den uppgång av investeringarna som normalt brukar äga rum i samband med att konjunkturen vänder uppåt. Eftersom den svenska exportindustrin är inriktad just på investeringsvaror, kunde Sverige inte, och kan fortfarande inte, dra nytta av denna återhämtning.

Detta är emellertid bara en av förklaringarna. Kostnadsutvecklingen i Sverige är den andra. Denna utveckling har varit mycket snabbare än i våra viktigare konkurrentländer. Det har gång på gång understrukits i olika sammanhang, inte minst i konjunkturinstitutets rapporter både i vintras och i våras, att så kan det inte fortgå. Arbetskraftskostnaderna har i vårt land under de två senaste åren ökat med nära 40 % medan motsvarande siffror för t. ex. Västtyskland – vår viktigaste handelspartner och vår farligaste konkurrent – var bara 15 %. Vi har passerat t. o. m. Förenta staterna i arbetskraftskostnader under dessa år. Samtidigt har produktivitetssökningen hos oss varit svag. Vår teknik är inte så överlägsen omvärldens och våra produkter kvalitetsmässigt inte så mycket bättre att kunderna har varit beredda att betala högre priser för svenska varor än för andra. Sverige har alltså förlorat marknadsandelar på exporten. Svenska företag har nu också börjat förlora andelar på hemmamarknaden.

Den svaga exportutvecklingen har också påverkats av den väldiga lageruppbbyggnad som ägt rum under år 1975 och som fortsatt under 1976. Visst har vi alla varit överens om att stödja lageruppbbyggnaden av sysselsättningspolitiska skäl. Men dessa lager har blivit för stora och att realisera dem erbjuder stora och svåra problem. Lagren måste nu avvecklas i ett relativt svagt internationellt konjunkturskede, och det leder i sin tur till en långsammare produktionsuppgång här hemma än vad fallet annars skulle ha varit. Detta påverkar naturligtvis också sysselsättningen på ett oförmånligt sätt.

Att göra gällande att den nedsatta konkurrenskraften och de svåra bytesbalansproblemen är det pris som Sverige varit tvunget att betala för att kunna upprätthålla full sysselsättning vore att bortförklara vad som faktiskt har hänt. Handels- och bytesbalansutvecklingen har naturligtvis påverkats av den ökning av den privata konsumtionen som i sin tur har motiverats av bl. a. sysselsättningspolitiska skäl. Men den hade inte behövt förutsätta att arbetskraftskostnaderna skulle stiga med 40 %. Samma reala köpkraftsökning hos arbetstagarna och konsumenterna hade kunnat åstadkommas inom ramen för en mycket lägre löne- och arbetskraftskostnadsökning. En sådan långsammare kostnadsutveckling skulle ha medverkat till ökade exportmöjligheter och därmed till ett bättre kapacitetsutnyttjande inom vår ekonomi samt till en högre

– inte lägre – efterfrågan på arbetskraft och dessutom till en starkare bytesbalans.

Det som jag nu säger, herr talman, innebär inte att jag lägger skulden för kostnadsökningarna på löntagarorganisationerna. Det är helt enkelt deras skyldighet att ta till vara sina medlemmars intressen och att verka för att de får sin del av standardökningen. Och de har lärt sig att prisutvecklingen regelmässigt brukar överskrida regeringens prisprognoser med ett par procent varje år, och sedan har de anpassat sina krav härefter, efter de förväntningar på fortsatt inflation som alltså varit rådande.

Sedan har det svenska skattesystemet bidragit till att på ett helt orimligt sätt driva upp de bruttolöneökningar som har behövts för att ge löntagarna en given nettolöneökning.

Vad som saknats – och det är här den tidigare socialdemokratiska regeringens ansvar kommer in i bilden – har varit en målmedveten och bestämd politik, inriktad på att hålla tillbaka kostnadsutvecklingen. Man underlät att vidta åtgärder trots att man klart såg hur de svenska kostnaderna skenade förbi kostnaderna i Västtyskland och Förenta staterna. Och konsekvensen blev – som jag nu talade om – förlorad produktion och förlorade marknadsandelar. Och det är dyrt och svårt att ta sådant tillbaka.

Inflationstakten är fortfarande oroande. I år är det bara Italien, Finland och Storbritannien som har högre inflationstakt än vad Sverige har. Norge och Frankrike ligger i vår närhet. Västtyskland och Förenta staterna ligger väsentligt lägre.

Men samma otillfredsställande bild visar den svenska produktionen. Industriproduktionen gick ned under 1975. Inom sågverksindustrin var nedgången omkring 25 %, alltså en fjärdedel, inom pappersindustrin 21 %, mer än en femtedel, inom gruvindustrin och massaindustrin nära 12 %. Och utvecklingen har fortsatt också i år, även om förhållandena varit något annorlunda i olika branscher. Mellan januari och augusti i år gick industriproduktionen ned med nära 3,5 % i jämförelse med motsvarande – otillfredsställande – siffror förra året. Nu tycks nedgången dämpas, men allt tyder ändå på att vi för hela 1976 får ännu sämre siffror än vad vi hade 1975, dvs. en produktionsminskning på ca 1,5 %.

I OECD:s Sverigerapport, som kom i april i år, hette det att Sverige "var ett av de få medlemsländer som inte bevittnade en nedgång i produktion och sysselsättning förra året". Detta påstående utnyttjades, som många av er vet, flitigt i valrörelsen, inte minst från socialdemokratiskt håll. Men vad man inte nämnde i de sammanhangen var att vår BNP-ökning under 1975 på ungefär en halv procent – för mer var det inte – så gott som helt var att hänföra till den offentliga tjänsteproduktionen och att varu- och kraftproduktionen gick ned med 1,6 % av BNP. Och under 1976 tycks varuproduktionen komma att fortsätta nedåt. Det är alltså den offentliga, med skatter finansierade tjänsteproduktionen som även i år svarar för de positiva siffrorna.

Och på offentlig, skattebetald tjänsteproduktion – hur nödvändig den

än må vara – kan inget land leva i längden. Basen för vårt, liksom andra länders, välbstånd är den varu- och tjänsteproduktion som vi kan avsätta inom landet eller sälja till omvärlden. Och siffrorna för vår sysselsättning – antalet arbetslösa och antalet människor i arbete – avspeglar den vikande utvecklingen just på produktionssidan. Industrisysselsättningen försämrades under loppet av 1975. Detsamma gäller i fråga om de sysselsatta i hela näringslivet. Och nedgången har fortsatt även innevarande år. Under första och andra kvartalet 1976 sjönk antalet sysselsatta i näringslivet med 1,2 resp. 1,1 % i förhållande till motsvarande – dåliga – perioder förra året. Inom industrin var nedgången ännu mer påtaglig, nära 3 % under både första och andra kvartalet.

När man alltså – som herr Palme nyss gjorde – går ut och talar om vårt goda sysselsättningsläge kan det knappast vara detta som man tänker på.

Jag vet vad den nya oppositionen kommer att säga. Det har man ju upprepat under hela valrörelsen, nämligen att det avgörande är att det totala antalet sysselsatta har ökat under de senaste åren tack vare den socialdemokratiska politiken. Så brukar det låta. I så måtto är detta sant som att det – i partipolitisk enighet – har vidtagits en lång rad olika åtgärder i vårt land för att hålla den öppna arbetslösheten nere: beredskapsarbeten, omskolning, förtidspensionering, sänkt pensionsålder, utbyggd offentlig sysselsättning, nya trygghetslagar och lagerstöd. Antalet deltidsarbeten har också ökat. De här åtgärderna måste självfallet få effekt och det har de också fått. Åtgärder av detta slag har behövts för att undvika öppen arbetslöshet ur både mänsklig och samhällsekonomisk synvinkel. I det här avseendet kommer den nya regeringens politik inte att avvika från den politik som bedrivits under de senaste åren. Men den här politiken kommer att ställa betydligt högre krav på företagens finansiella styrka i dag än vad fallet var tidigare.

Men det viktigaste i det här sammanhanget är att vi vet vad vi gör, att vi är medvetna om de här sambanden och att vi öppet kan redovisa den verkliga bilden av vårt folkhushåll och vår ekonomi med de problem som finns. Om man gör jämförelser med omvärlden och går ut och slår sig för sitt bröst med påståendet att Sverige slutgiltigt och definitivt har kunnat lösa den fulla sysselsättningsproblemet, och att detta inte behöver få några konsekvenser, då tecknar man en felaktig bild av verkligheten. Om vi i Sverige till kategorin arbetslösa skulle räkna även människor som ingår i arbetskraften men inte kan erhålla arbete på den öppna marknaden, då skulle vi få arbetslöshetssiffror som internationellt sett inte är anmärkningsvärt låga. Den svenska arbetslösheten skulle då ligga vid omkring 4 % i stället för på i runt tal 1,5 %, där vi nu befinner oss i statistiken.

I dagsläget finns nya orosmoln bakom horisonten även i detta hänseende. Vi har – som jag redan påmint om – en rekordhög lagerhållning. Vi har ett alltför högt kostnadsläge. Dessutom är lönsamheten i den konkurrensutsatta industrin den näst lägsta och i den icke konkurrens-

utsatta industrin den lägsta som vi har haft under hela efterkrigsperioden. I ett sådant läge kan vårt näringsliv knappast fortsätta att producera på lager. För hösten och vintern finns därför risk för vissa sysselsättnings-svårigheter. Antalet människor som har berörts av varsel om personal-inskränkning ligger i år klart över motsvarande siffror från förra året och väsentligt högre än 1974.

Vi kommer från regeringens sida att göra allt vad vi kan för att förebygga ökad arbetslöshet. Jag upprepar detta. Vi har redan beslutat att förlänga frisläppet av investeringsfonder för konjunkturutjämning t. o. m. första kvartalet nästa år och kommer att lägga förslag om motsvarande åtgärder i vad gäller de investeringsbidrag och investeringsavdrag som annars skulle ha löpt ut vid årsskiftet. Om så erfordras – och det får bedömas i samband med finansplan och budgetproposition – kommer dessa investeringsstimulerande och sysselsättningsfrämjande åtgärder att förstärkas.

Det finns anledning att åter stryka under att det i längden inte går att lösa folkhushållets och sysselsättningens problem genom en ohämmad expansion av den offentliga sektorn. Förutsättningen för en utbyggnad av denna sektor är att vi kan åstadkomma en motsvarande produktions- och produktivitetsökning i näringslivet. Detta är realiteter som inte minst 1975 års långtidsutredning och andra liknande utredningar klart har strukit under.

Det centrala problemet i dag är således att komma till rätta med kostnadsökningen och att återställa det svenska näringslivets konkurrenskraft. Statsministern har i sitt anförande belyst de allvarliga följder som de snabba kostnadsstegringarna, den sjunkande produktiviteten och den minskande lönsamheten har haft. Han har också varnat för de risker för vår välfärd och sysselsättning som följer med en fortsatt ekonomisk politik av det slag som bedrivits under de senaste åren.

Det vilar ett stort ansvar på parterna på arbetsmarknaden inför årets lönerörelse. Den måste utgå ifrån den verklighet som vi alla känner – även om inte alla har haft samma intresse av att öppet redovisa den verkligheten. Löncökningar som inte tar hänsyn till uppenbara ekonomiska fakta ligger varken i landets eller i arbetstagarnas intresse. För löntagarna gäller att ingen kan vara betjänt av att bara få luft i lönekuvertet, att resultatet blir förstärkt inflation, försämrad konkurrenskraft, försvagad ekonomi och minskad tilltro ute i världen till vår ekonomiska styrka.

Det beror inte på någon tillfällighet att våra företag i dag brottas med stora problem, att stålindustrin, textil- och skoindustrin har stora bekymmer. För landet som helhet gäller att om vi inte kan lösa våra kostnads- och konkurrensproblem, då kommer vi på sikt inte att kunna hävda vare sig den svenska kronans värde eller den fulla sysselsättningen, med alla de allvarliga problem som det skulle föra med sig och som jag tror att kammarens ledamöter väl känner till från andra länder. Och en devalvering löser definitivt inga problem. Den skapar nya problem, och

den skulle – mot denna regerings uttalade vilja och ambitioner – kunna tvinga in oss i en situation där arbetsmarknadens frihet skulle kunna rubbas.

En fri arbetsmarknad förutsätter att parterna är klart medvetna om sitt lands ekonomiska situation. Jag förutsätter att de stundande avtalsförhandlingarna kommer att präglas av detta ansvar. Alla bör emellertid vara på det klara med att denna regering, om så erfordras, inte kommer att tveka att vidta åtgärder, ägnade såväl att begränsa köpkraftsökningen under det kommande året till vad som är samhällsekonomiskt acceptabelt som att förbättra vår exportindustris konkurrenskraft.

Senare i höst kommer regeringen att förelägga riksdagen förslag till ett nytt skatteprovisorium för 1977. Skatteomläggningens syfte är i första hand att möjliggöra meningsfulla fria avtalsförhandlingar, att få kontroll över kostnadsläget och att förbättra möjligheterna att lägga grunden för en starkare ekonomi.

Men detta förslag kommer att innebära en köpkraftsökning för inkomstagarna, och utrymmet för sådan köpkraftsökning är begränsat. I själva verket förhåller det sig så, att möjligheterna till ökad privat konsumtion står i nära nog omvänd proportion till möjligheterna till bruttolöncökningar. Ju mer näringslivets arbetskraftskostnader ökar, desto sämre kommer svensk exportindustris konkurrenskraft att utvecklas och desto nödvändigare blir det att begränsa den reala köpkraftsökningen.

Den nya regeringen kommer att följa en konsekvent linje. Det övergripande målet, att hävda vår ekonomi, är så väsentligt för hela vårt folk att vi måste vara beredda att vidta även de impopulära och obehväma åtgärder som temporärt kan vara nödvändiga.

Jag är självfallet i dag inte beredd att precisera vad som kan komma att behövas – eller om något skall behövas. Vi vet för litet om den kommande utvecklingen. Men till den arsenal som står till regeringens förfogande hör bl. a. höjd mervärdeskatt. Momsen är ett naturligt konjunkturpolitiskt instrument. De borgerliga partierna har tidigare medverkat till att använda det instrumentet i konjunkturstimulerande syfte. I en annan situation kan motsatsen bli aktuell – en efterfrågedämpande momshöjning. Även spärstimulerande åtgärder av olika slag kan komma i fråga – i första hand självfallet frivilliga, men insatser av annan natur kan ingalunda uteslutas.

Av såväl konjunkturpolitiska som statsfinansiella som energipolitiska skäl framstår en utbyggd energibeskattnings som ofrånkomlig, och regeringen är beredd att lägga fram förslag i det hänseendet.

Herr talman! Det beryktade bord som den nya regeringen går till – och som statsministern också i dag har talat om – är sannerligen inte något dukat bord, där det bara är att ta för sig. Det här bordet är avätet, och notan ligger obetald kvar på bordet. Den nya regeringens uppgift blir att diska upp efter kalaset. Och notan, den får vi alla vara med att betala.

Skall Sverige kunna fullfölja sin välförhållandenutveckling – och det är enligt

regeringsförklaringen vårt mål – då är det, som det heter i regeringens deklaration, "en avgörande uppgift under de närmaste åren att skapa balans i samhällsekonomin och stärka den internationella konkurrenskraften". Det är obestridligt att Sverige under de senaste åren producerat alltför litet. Vår konsumtion har betalats genom lån utomlands. Detta kan självfallet inte fortgå hur länge som helst. Vi måste alltså producera mera. Och vi måste producera till relativt sett lägre priser än vad vi gör i dag. Vi kan i längden inte låna utomlands bara för att finansiera en överförbrukning här hemma. En sådan politik leder ofrånkomligen till situationer som vår omvärld visar upp alltför många skrämmande exempel på.

Som ansvarig inom regeringen, herr talman, för den ekonomiska politik som måste bedrivas i vårt land under de närmaste åren har jag ansett det vara min skyldighet att beskriva den verklighet som regeringen mött under sina första veckor – en verklighet, vars problem vi helt enkelt är tvingade att ta itu med.

Säkert kommer många av gammal slentrian att påstå att Gösta Bohman han svartmålar bara. Så har det ju ofta brukat låta. Men nu ligger valet bakom oss. Det slags beskyllningar fyller inte längre något syfte. Nu är det vår skyldighet – och med ordet "vår" avser jag hela denna riksdag – att se verkligheten som den är. Strutsar blir sällan bra ekonomiministrar – och inte heller bra oppositionspolitiker. Det säger sig självt att det är regeringen, och den majoritet i riksdagen som regeringen stödjer sig på, som har att bära ansvaret för den ekonomiska politiken. Vi har strävat efter att få det ansvaret. Väljarna har givit oss det. Och vi kommer inte att vika från det. Men vi delar ansvaret med denna riksdag i dess helhet.

När vi i regeringförklaringen säger, att vi kommer att söka ett så brett samförstånd som möjligt kring vår politik, är det alltså ord som vi verkligen menar. Vi eftersträvar inga nya Haga-uppgörelser. Vi behöver dem inte. Men vi söker än mindre den konfrontationspolitik som vi sett exempel på under tidigare riksdagar. Vi efterlyser en ansvarsfull opposition mot en ansvarsfull regeringspolitik. Och vi söker ett fast och förtroendefullt samarbete med de skilda intressen och parter som vårt samhälle bygger på. Vi söker sådant samförstånd, därför att verkligheten kräver det. Och landet behöver det.

Med regeringsskiftet har Sverige gått in i ett nytt skede. Enpartisystemets decennier ligger bakom oss. Framför oss ligger en tid som kommer att vitalisera och förnya vårt politiska liv, att stimulera den politiska debatten och öka det politiska intresset bland de enskilda människorna ute i landet.

Vi går in i ett öppnare och friare klimat, i vilket enskilda människor, grupper och organisationer kommer att få det lättare att bli hörda av maktavare i riksdag och regering, en atmosfär där tendenserna till centralstyrning och byråkratisering gradvis kommer att brytas och förbytas i sin motsats. Vi kommer att förnya politiken och att förbättra den. Vår uppgift är att lägga en fast grund för kommande decenniers välfärds-

utveckling och för en samhällsstruktur där gemenskapens krav på solidaritet utgår från de enskilda medborgarnas valfrihet och ansvarstagande.

Herr arbetsmarknadsministern AILLMARK:

Herr talman! För första gången på flera årtionden har Sverige nu en regering utan socialdemokrater. I andra länder har regeringar kommit och gått. I vårt land har många betraktat det som något av naturens ordning att ett och samma parti alltid skall styra.

Mot den bakgrunden finns det självfallet både stora förväntningar och många frågor kring det nya politiska läget.

Vi är i folkpartiet övertygade om att den växling vid makten som väljarna röstat fram kommer att vara till fördel för det svenska samhället och för vår demokrati.

Det betyder inte alls att svensk liberalism står i någon total motsättning till vad socialdemokratin representerar. Vi vet att socialdemokraterna genom åren utträttat mycket för att säkra demokratin, öka tryggheten och göra vårt samhälle mera rättvist. Vi vet också att avgörande värderingar om social omsorg, förnyelse av arbetslivet och jämställdhet mellan kvinnor och män ofta förenar folkpartiet och socialdemokraterna.

Men samtidigt tror vi som liberaler att samhället blir alltför stelbent och byråkratiskt om mycket makt samlas på få händer, om alltmer bestäms av stora företag, mäktiga organisationer och centrala myndigheter. Vi bör vidga mångfalden och sprida inflytandet till många människor. Vi får inte skapa ett samhälle där det mesta av initiativ och beslut kommer uppifrån.

Det fanns överhängande risker för alltmer av socialism, centralstyrning och byråkratisering om den gamla regeringen suttit kvar. Nu har väljarna sagt nej till en sådan inriktning av vårt samhälle.

Läroboksförlagen kommer icke att förstättligas. När de anställda får del i företagets kapitalbildning skall det ske i former som är förenliga med en decentraliserad, liberal ekonomi. Sammanvävningen av den politiska makteliten och den ekonomiska makteliten kommer att motverkas. Staten skall dra upp ramar för företagets verksamhet, inte placera sitt folk inne i storföretagens slutna styrelserum. Och vi måste nu ta krafttag för att motverka den utstampning av mindre, självständiga företag som varit så farligt snabb under de senaste åren.

Jag har också goda förhoppningar om att den debatt om kollektivanslutningen som skjutit fart inom socialdemokratin efter valet så småningom skall leda till att man beslutar avskaffa denna form av medlemsvärvning. Även till socialdemokraterna, som gjort så stora insatser för att fördjupa demokratin, bör människor söka sig av fri vilja, inte anslutas med tvång.

Regeringsskiftet kommer också att leda till ett bättre politiskt klimat och en vitalare debatt här i landet. Det finns alltid risker för likriktning och anpassning när makthavarna ständigt är desamma, aldrig byts ut.

Och när bara *ett* parti får chansen att praktiskt visa vad det vill och vad det duger till är det lätt att sprida falska myter om vad de andra partierna står för.

Olof Palme har drivit en annan tes efter valet. Enligt honom och andra skulle regeringsskiftet leda till ett tystnadens och den borgerliga konformismens samhälle. Pressen – tidningarna, massmedierna – skulle i ett slag övergå från att kritiskt granska till att kritiklöst hylla de styrande.

Från liberala utgångspunkter kan jag omöjligen förstå den synpunkten. Massmedierna får inte ses som megafoner för partier eller mäktiga intressen. En liberal pressyn bygger på att journalisternas främsta förpliktelse är att dra fram och redovisa verkligheten för sina läsare. De skall inte gå i partiernas ledband. Det gör de inte heller. Svenska massmedier och journalister känner i regel ansvaret att ge en fri och mångsidig information, att granska de maktavande och värna enskilda människors rätt.

Vi känner samtidigt *vårt* ansvar att ge det ekonomiska stöd till pressen som är nödvändigt för att den skall kunna bevara sin mångsidighet. En liberal kultur- och massmediapolitik bygger just på viljan till frihet och mångfald. Många skiftande röster skall höras i debatt och samhällsliv. Friheten skall värnas och vidgas. Informationen bör vara bred och öppen.

Om det har många av våra debatter genom åren handlat: skyddet av fri- och rättigheterna i grundlagen, hur vi skulle utforma litteraturstödet, reglerna om tystnadsplikt, för att nu bara påminna om några.

Hela vårt förflutna visar, att folkpartiet i regeringsställning – liksom tidigare i opposition – kommer att arbeta för att *vidga* debattens gränser och *förbättra* dess villkor.

Det är också till fördel – det har redan statsministern och ekonomiministern konstaterat – för vårt politiska klimat att ingen mer valrörelse i Sverige kan föras på temat att bara *ett* parti skulle vara för social trygghet. Aldrig mer kommer gamla människor att kunna skrämmas med att de skulle mista sin pension eller sin vårdplats om andra än socialdemokraterna får regera. När sådana myter nu definitivt rensas ut kan debatten föras om verkliga och inte inbillade skiljelinjer.

Regeringsförklaringen visar att den nya regeringens politik är socialt ansvarsfull.

Det framgår av vår *viljeinriktning*. Arbetilivets förnyelse skall föras vidare. Kampen mot dåliga arbetsmiljöer skall intensifieras. Arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män skall påskyndas. Solidariteten kräver att reformer för de sämst ställda sätts främst. Arbeta åt alla är ett centralt mål.

Det framgår lika klart av de konkreta *reformer* som har tagits upp i regeringsförklaringen. I många fall är det angelägna samhällsförändringar som den gamla regeringen motsatt sig men som nu kan bli verklighet: ett husläkarsystem för en mänskligare vård, där läkare, sjuksköterskor och andra i vården har en mycket närmare kontakt med patienterna, en lag mot könsdiskriminering, som skulle göra det möjligt

att med större kraft bryta de orättvisor mot kvinnorna i arbetslivet som fortfarande finns i vårt land, en allmän arbetslöshetsförsäkring och ett ökat stöd till de folk som lever i fattigdom och förtryck.

Men vi är också djupt medvetna om att dessa och andra viktiga förbättringar inte går att plocka vid ett dukat bord. Tvärtom ärver den nya regeringen utomordentligt stora svårigheter i vår ekonomi. Det är problem som nu måste lösas för att säkra tryggheten för framtiden, för att vi skall ha möjlighet att vidga välfärden och få igenom angelägna reformer.

Här är det viktigt – vi säger samma sak nu som före valet – att vi inte bedrar oss själva eller människorna i Sverige. De har rätt att få en realistisk bild av den verklighet som varje parti och varje regering har att möta. Politikernas uppgift skall och får inte vara att dölja, utan att öppet redovisa och ta ställning till förutsättningarna för att förverkliga vår vilja till reformer.

Det var vår hållning före valet. Det riktiga i den inställningen har ytterligare inskräpts efter valet.

Ta t. ex. Stålverk 80, detta jätteprojekt som skulle betyda så mycket för människorna i Norrbotten. Gång efter gång har högtidliga löften och stolta planer lätt överges. Men varje gång var den gamla regeringen lika tvärsäker på att den hade rätt. Varje gång avfärdade man oroliga frågor och kritiska röster. Inte bara så att sakskälen viftades undan, utan de som vågade ha en avvikande uppfattning, de som vågade ställa frågor, fick dessutom sin heder och sin goda vilja ifrågasatt.

Nu börjar vi se hela resultatet. Den gamla regeringens planer har visat sig verklighetsfrämmande. Styrelsen för Norrbottens Järnverk, däribland företrädarna för de anställda, gör nu bedömningen att all kraft måste sättas in på att klara NJA, inte på att bygga luftslott, som skulle bli ett ytterligare hot mot NJA.

Den gamla regeringen visste under valrörelsen att dess löften och påståenden om Stålverk 80 saknade verklighetsgrund och att Norrbottens Järnverk befann sig i en akut kris. Men den valde att dölja den verkligheten. Nu blir det den nya regeringens uppgift att ge sig i kast med det här. Och vi måste söka klarlägga allt som *har* hänt för att få vägledning om vad som *bör* hända för framtiden.

Socialdemokraternas handläggning av Stålverk 80 lär oss väldigt mycket. Den visar faran med en regering som söker gömma undan verkligheten i stället för att ta hänsyn till den, som låser sig i en attityd av egenrättfärdighet i stället för att ta intryck av sakkunniga kritiker.

Ingen – allra minst de anställda – är betjänta av löften och förhoppningar som inte går att infria. Ingen – allra minst de anställda – har glädje av att regering och centrala myndigheter tar på sig projekt och detaljstyrning av näringslivet som man saknar tid, överblick och kunskande för att sköta. Det går till sist ut över de uppgifter som det är nödvändigt och viktigt att staten ägnar all kraft åt, som att hjälpa människor när det blir akuta svårigheter med sysselsättningen på en viss ort eller i en viss bransch.

Också i fråga om energipolitiken är det viktigt att vi redovisar och prövar de svårigheter som finns. I regeringsförklaringen slås fast att regeringen skall föra en energipolitik som tryggar energiförsörjningen och sysselsättningen samt ger handlingsfrihet för framtiden.

Skall vi bevara så mycket som möjligt av vår handlingsfrihet, måste kursen läggas om i förhållande till den gamla regeringens. Det går inte att ta lättfärdigt på kärnkraftens risker. Den nödvändiga kursändringen rymmer många problem. Betydande insatser måste göras för att söka klara de hårdare krav vi nu ställer på bl. a. en säker avfallshantering. Det blir också en besvärlig omställning i svensk kärnkraftsindustri. Och om några planerade byggen inte skulle bli av, får det inte leda till en ökad arbetslöshet.

Min fråga till socialdemokraterna är, särskilt efter debatten i förmiddags: Är ni lika säkra som tidigare i valrörelsen på att Sverige bör gå in för en omfattande utbyggnad av kärnkraft? Säg i så fall det, så får vi diskutera hur hårt Sverige skall satsa på kärnkraft. Om ni däremot är beredda att inta en mer försiktig hållning än tidigare, bör också socialdemokratin vara intresserad av att konstruktivt pröva hur omläggningen av energipolitiken bör ske.

Det viktigaste vi måste göra är att *hushålla* bättre med energi. Bara genom ett effektivt sparande kan vi undvika en snabb utbyggnad av kärnkraft och en ökad användning av olja, som också har allvarliga verkningar på miljön.

En sådan bättre hushållning kommer inte utan ansträngningar. Den kräver handfasta åtgärder över en följd av år. Den drar miljardkostnader på sikt. Energin kommer att bli dyrare, för både industrin och hushållen. Det är en oundviklig följd, om vi skall nå praktiska resultat och om vi menar allvar med talet om energisparande.

Svenska folket har visat ett glädjande stort intresse för att vi skall föra en energipolitik, som bygger på hushållning och ansvar för kommande generationer. Vi måste då också göra klart att vi inte får en sådan energipolitik gratis och i ett enda slag. Steg för steg skall vi genomföra ett program för effektivt sparande och därmed ökad handlingsfrihet. Vi skall inte driva in i kärnkraftssamhället. Samtidigt skall vi värna om jobben och tryggheten.

De senaste veckorna har också bekräftat att den svenska ekonomin befinner sig i stora svårigheter. Det har varit klokt att ta miljardlån i utlandet för att ge oss tid att anpassa ekonomin till ett nytt läge med mångdubblade kostnader för import av olja. Men kvar står att vi åren framöver måste närma oss balans i utrikesaffärerna. Dröjer vi med de åtgärderna blir bakslaget senare desto större.

Industrin måste byggas ut och mer av produktionen avsättas för export. Det är livsviktigt för oss att kunna konkurrera effektivt på världsmarknaden.

Långtidsutredningen beskrev för knappt ett år sedan den här hårda verkligheten. Vad som hänt sedan långtidsutredningen lade fram sitt

betänkande har gjort läget än mer bekymmersamt. Inte bara så att den internationella konjunkturuppgången blivit mer trevande än väntat. Svensk industri har också tappat marknadsandelar när det tvärtom är nödvändigt att stärka eller åtminstone hålla vår ställning på världsmarknaden. Vår konkurrenskraft har i viktiga branscher försvagats. En Volvo har t. ex. fördubblats i pris från 1970 till i dag, när den säljs i USA. Priset på amerikanska bilar har under samma tid stigit med en dryg tredjedel. Då kan var och en förstå svårigheterna för Volvo att sälja i USA, om prisutvecklingen fortsätter på samma sätt.

En sådan utveckling kan inte fortgå utan att den får allvarliga verkningar på sysselsättning och välfärd för människorna i det här landet. Därför framstår det nu som en ännu mer central uppgift att ändra skattesystemet, så att det inte så kraftigt som i dag driver upp kostnaderna och hotar exporten. Marginalskatterna, alltså skatterna på löneökningar, måste sänkas för de breda grupperna av inkomsttagare. Den insikten skall i betydligt högre grad än med den gamla regeringen präglade vår utformning av skattereformerna både för 1977 och för åren därefter.

En stark ekonomi är själva grunden för att ge människor trygghet och för att kunna skapa ett rättvisare samhälle. Från det finns ingen undanflykt. Vi kan inte över en längre period konsumera mer än vi producerar. Därmed ges viktiga förutsättningar för det politiska arbetet, och om det har både statsministern och ekonomiministern redan talat. De år som är kvar av 70-talet blir ingen period för lättsinnig löftespolitik. Vi skall öppet redovisa för människorna att den privata konsumtionen inte kan öka lika snabbt som under 1974 och 1975. Också utrymmet för nya och kostnadskrävande reformer kommer att vara starkt begränsat. Det ställer stat och kommun inför hårdhänta val.

Vad jag nu har sagt betyder naturligtvis inte alls att vi i folkpartiet skulle göra avkall på vår vilja till reformer. När ekonomin är kärvt testad reformviljan på allvar. Då är det särskilt viktigt att sätta insatser för de sämst ställda i främsta rummet. De gamla och de sjuka får aldrig svikas.

Några av de mest viktiga reformuppgifterna i det svenska samhället handlar dessutom mindre om pengar och mera om att öka människors inflytande och valfrihet. Från mitt partis sida känner vi en särskild förpliktelse inför tre stora sådana reformområden.

Det första är jämställdheten mellan kvinnor och män. Hundratusentals kvinnor upplever i sin vardag hur de drabbas av fördomar och missgynnas därför att de är kvinnor.

Det gäller många kvinnor i medelåldern. De har gjort en oerhört viktig arbetsinsats i hemmet. Nu har barnen vuxit upp. De vill ta ett förvärvsarbete. Många upptäcker då att de har kommit efter i utbildningen, att det är svårt att få ett jobb, att arbetslöshetsförsäkringen ställer dem utanför. Och alltför sällan tar männen del i hemansvaret.

Det gäller också de ännu fler som redan är inne i arbetslivet. Många upptäcker hur de får lägre lön och sämre möjligheter att komma vidare

än sina manliga kamrater. Sverige är fortfarande i väldigt stor utsträckning ett manssamhälle. Gå till de 20–25 sämst betalda jobben! Där dominerar kvinnorna. Gå till de bäst betalda jobben eller till ledningarna i näringslivet, i organisationer osv.! Det är där karlarna sitter. Vi har en alltför låg värdering av de jobb där mest kvinnor av tradition arbetar. Lönesättningen bygger fortfarande på att det skulle vara mindre viktigt att vårda människor än att sköta maskiner.

Jag såg att några socialdemokrater i den gamla regeringens jämställdhetsdelegation räknade med att det genom regeringsskiftet skulle bli mindre kraft i arbetet på jämställdhet. Där räknar de fel. Nu skall vi tvärtom försöka göra ännu mer för att bryta diskrimineringen av kvinnorna.

Det är då viktigt att få fram förslag till en lag mot könsdiskriminering. Det uppdraget gav regeringen i förra veckan till kommittén för jämställdhet mellan män och kvinnor.

Det är i dag förbjudet att särbehandla kvinnor negativt hos staten. Man kan "särbehandla" om syftet är att på det sättet få in kvinnor på jobb som tidigare dominerats av män. Men diskrimineringen av kvinnorna är förbjuden. Nu bör vi genom en lag mot könsdiskriminering ställa samma krav på kommunerna och på de privata arbetsgivarna som vi redan gör på staten. Med en sådan lag skulle man t. ex. inte kunna sätta lägre lön på ett jobb för att det är en kvinna som har det jobbet, vilket fortfarande händer i Sverige.

Men också mycket annat måste göras. Villkoren för de deltidsarbetande måste förbättras. Vi skall bryta diskrimineringen i vårt skattesystem av kvinnor som arbetar i familjeföretag. Det är dags att reformera studiemedelssystemet, så att man bl. a. tar bort äktamakeprövningen. Vi bör införa en allmän arbetslöshetsförsäkring, som omfattar alla som vill ha ett jobb. Den skulle ge bättre ekonomisk trygghet åt framför allt många kvinnor som varit hemarbetande men som vill gå in på arbetsmarknaden. Och den skulle tvinga oss alla att ta deras rätt till förvärvsarbete mer på allvar. Försök som dragits i gång av jämställdhetsdelegationen för att skapa jämställdhet i arbetslivet skall fullföljas. Och familjepolitiken måste – som det också framhålls i regeringsförklaringen – bygga på strävan både till jämställdhet och till valfrihet.

Jag känner personligen en väldig glädje att nu praktiskt få ta itu med det här arbetet. För min generation har nog ingenting betytt mer än debatten om könsrollerna. Jag vet att många värjt sig mot tanken att mannen har samma ansvar för hemmet som kvinnan, har samma rätt till samvaro med barnen som kvinnan. Den här debatten både plågar och frigör människorna. Den har en sprängkraft som för många blir en fredlig revolution i deras liv. Det är en omvandling av samhället som fordrar både handlingskraft och hänsyn. Att söka oss fram till hur det skall ske är en av våra viktigaste uppgifter.

Det andra området är: Mot byråkratisering och för närdemokrati. Vi står inför uppgiften att ta itu med byråkratisering och överdriven cen-

tralstyrning och att vitalisera den offentliga sektorn. Det blir ett hårt jobb, men det får inte bli ett jobb bara för oss som nu sitter i kanslihuset. Tvärtom. Vi måste bryta med föreställningen att alla samhällsförändringar växer fram uppifrån och dirigeras uppifrån. Vi måste skapa större möjligheter att förändra på det lokala planet, att få ett omedelbart genomslag för nya idéer utan att sätta i gång en lång och tung central beslutsprocess. Den offentliga sektorn måste kunna påverkas nedifrån, både av medborgarna i stort, genom en vidgad när demokrati, och av de människor som jobbar hos stat och kommun. På det här området tror jag att den nya arbetsrätten kan spela en stor roll.

Jag vet att det finns de som är kritiska, som tror att de offentligt anställda bara tänker på att förbättra sina egna förmåner och arbetsvillkor. Men de har fel. Jag vet inte hur många människor jag har träffat i sjukvården, i skolorna, i socialvården och på andra kommunala och statliga arbetsfält som har varit lidelsefullt intresserade av sina jobb. De vill skapa en bättre skola, en mänskligare sjukvård, en effektivare kommunal och statlig service. Vad vi nu måste göra är att finna former för att frigöra all denna energi, alla dessa uppslag.

Jag är fast övertygad om att vi kan få ett mycket bättre samhälle om vi ger avsevärt större spelrum för lokala initiativ och för de erfarenheter som människor med lång yrkesverksamhet har samlat på sig.

Det tredje området är arbetslivets förnyelse. Vi känner från folkpartiet en stor glädje över att kraven på medbestämmande och ett mänskligare arbetsliv har slagit igenom med sådan kraft under senare år.

Arbetsdemokratin bygger på en gammal liberal insikt: När människor får vara med och bestämma frigörs energi, idealitet och ansvar. Därför kommer inte kraven på att fördjupa demokratin på arbetsplatserna och i samhället i övrigt att mattas. Tvärtom. Rätten för de många människorna att vara med och bestämma om sin dagliga omgivning kommer att steg för steg omvandla mycket i vårt samhälle.

På många håll pågår redan en utveckling där de anställda, praktiskt och konkret, tar allt viktigare del i besluten. Lagar som riksdagen tidigare beslutat om, t. ex. om arbetsmiljö och skyddsombudens ställning, har varit led i samma utveckling. Det reformarbetet måste drivas vidare bl. a. genom en ny arbetsmiljölag, som skärper kraven på goda arbetsmiljöer.

De nya arbetsrättslagarna ger också nya förutsättningar. Arbetstagarparten får en mer likvärdig ställning. Tillsammans med bl. a. lagen om styrelserepresentation bör det leda till en viktig demokratisering av arbetslivet i Sverige. Och det är något som påverkar hela samhällsutvecklingen. Hur arbetet organiseras och vilket inflytande människor har på sina arbetsplatser avgör i hög grad hur man trivs över huvud taget.

Vi vill se de nya lagarna som den definitiva bekräftelsen på tanken att arbetslivets organisation inte ensidigt skall kunna bestämmas av en part. Vi vill också se dem som en utmaning till att förändra arbetslivets villkor, att humanisera arbetet, att ta större hänsyn till de enskilda människornas anspråk och inte låta ett snävt produktivitetstänkande domi-

nera. Det tar sin tid. Det sker inte utan möda och problem. Beslut om nya lagar är inte detsamma som en ny verklighet. Men de kan bana väg för ett praktiskt arbete steg för steg i rätt riktning.

Vår strävan till ett mänskligare arbetsliv syftar i hög grad till att öka människors *trygghet*:

Tryggheten att inte få sin hälsa förstörd genom dåliga arbetsmiljöer. Det kräver bl. a. ökade resurser till arbetarskyddet. Tidningen Metallarbetarens nya larm häromdagen om hur asbesten används ute på en del arbetsplatser är bara ett av många exempel på faror och brister.

Tryggheten att ha ett arbete. Målet arbete åt alla är helt centralt för den nya regeringen. En näringspolitik som ger nya jobb är här avgörande. Men skall det klaras av behövs också en aktiv arbetsmarknadspolitik. Och sysselsättningspolitiken måste nu i hög grad verka *inne* i företagen, sikta till att i samråd med de anställda utforma jobb som människor kan klara och trivas med.

Tryggheten för unga människor att få ett jobb är lika avgörande. Vi skall nu äntligen genomföra den ungdomsgaranti för arbete, praktik eller utbildning som vi så länge har verkat för. Arbetslösheten bland ungdomar ligger alltfjämt på en oacceptabelt hög nivå, och läget är allra sämst för de unga kvinnorna. Regeringen kommer därför på förslag av AMS att förlänga en lång rad åtgärder som har vidtagits mot ungdomsarbetslösheten. Åtgärderna beräknas förbättra arbetsmarknadsläget för omkring 20 000 ungdomar.

Tryggheten gäller också att inte den egna ekonomin helt raseras när det blir arbetslöshet. Det kräver en allmän arbetslöshetsförsäkring. Men arbetslivets förnyelse handlar också om att öka *valfriheten* för den enskilde.

Utbilda sig skall man också kunna göra när man är medelålders eller äldre.

Litet längre ledighet skall man kunna ta också i de mest förvärvsaktiva åldrarna, t. ex. för att få vara tillsammans med sina barn.

Arbeta skall man kunna göra också efter den "vanliga" pensionsåldern, för människor är olika och olika yrken är olika krävande.

Ett vanligt arbetsliv består av ungefär 75 000 arbetstimmar. Inom loppet av ett antal år kommer vi att skära ned dem till kanske 70 000 timmar. Är det då rimligt att de politiskt styrande i detalj bestämmer hur varje människa skall ta ut de ökade möjligheterna till ledighet? Bör vi inte i stället fundera fördomsfritt över hur vi skall bygga upp ett försäkringssystem och ett arbetsliv, så att vi i högre grad överlåter åt den enskilde att själv avgöra den saken?

Därför är det glädjande att LO, TCO och SACO/SR nu lägger ned ett så omfattande arbete också på frågor om arbetslivets kvalitet. Det material som presenteras för kongresserna för de här organisationerna är imponerande. Vi kan inte vara utan programmen om vi vill främja en samhällsutveckling i den riktningen.

Jag sammanfattar:

Den regering i vilken folkpartiet ingår skall vara en samlörståndsregering, inte en konfrontationsministär. Omsorgen om de äldre och de sjuka skall byggas ut, inte försvinna. Jobben och välfärden skall tryggas, inte raseras. Vår internationella solidaritet bör öka, får inte svikas. Arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män skall intensifieras, inte mattas. Arbetslivets förnyelse skall drivas vidare, inte upphöra. Progressiva människor skall känna sig stimulerade, inte besvikna. Vårt samhälle skall steg för steg göras mera rättvist och mera öppet.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr PALME (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi har ju en makaber debattordning, dels på grund av de regler som gäller, dels genom den borgerliga majoritetens sätt att utnyttja den. Man har tydligen tänkt sig att man inte bara skall ha 80 % av pressen i det här landet, man skall också ha 80 % av debatten i Sveriges riksdag.

Jag tänker inte replikera på herr Ahlmarks anförande, jag har bara hört en bit av det, utan på herr Bohmans. Jag läste nämligen hans manuskript här ute, medan jag åt frukost i allsköns ro. Exakt vad han sade känner jag inte till, men om man håller sig till manuskriptet tycker jag att det är så uppseendeväckande att man måste säga ifrån. Det står bl. a. så här: "Då kan vi – mot denna regerings uttalade vilja och ambition – tvingas in i en situation där arbetsmarknadens frihet skulle kunna rubbas. Herr Bohman fortsätter med att säga att "denna regering, om så erfordras, inte kommer att tveka att vidta åtgärder ägnade såväl att begränsa köpkraftsökningen under det kommande året till vad som är samhällsekonomiskt acceptabelt som att förbättra vår exportindustris konkurrenskraft".

Här har alltså till finansminister utnämnts ledaren för ett parti som har erhållit mycket stora bidrag från företagen och som här uppträder – jag tror att de flesta löntagare upplever det så – som något av Arbetsgivareföreningens förlängda arm. I sitt första anförande i Sveriges riksdag som finansminister börjar han hota dels med möjligheterna att avskaffa friheten på arbetsmarknaden, dels med att höja skatterna om inte löntagarna håller sig i skinnet.

Jag vill bara påpeka att det är det parti som i våras sade att industriarbetarna hade haft det för dåligt, som lade fram fullkomligt gigantiska överbud när det gällde skattesänkningar – framför allt för höginkomsttagarna, som skulle få tiotusentals kronor – som nu kommer tillbaka och förklarar att reallöneökningen, alltså inte bara bruttolöneökningen, har varit för hög och säger: Nu får ni hålla nere lönerna, annars kan ni bli av med er frihet att sluta avtal på arbetsmarknaden, annars kan vi klippa till er med skattehöjningar, alldeles oavsett de enorma skat-

tesänkningar som vi lovade i valet. – Det är en ny situation i Sverige!

Av avgörande betydelse för styrkan och stabiliteten i vår ekonomi är att löntagarna i vårt land, arbetarna och tjänstemännen, byggt upp starka fackliga organisationer och i anslutning till en lång demokratisk folkrörelsetradition gjort dessa organisationer till ansvarsmedvetna verktyg för att tillvarata sina medlemmars intressen. Vi har därvid på ett i världen nästan unikt sätt lyckats förena ett vaktslående om medlemsintressena, om de stora löntagargruppernas intressen, med ett i bästa mening samhällsansvarigt agerande. Det är så de organiserade löntagarna har varit med om att skapa styrka och stabilitet i vår ekonomi. En grundläggande förklaring till detta är att den socialdemokratiska regeringen har mött dessa organisationer med respekt och med en stark vilja till samförstånd. Det har hos dem skapat en meddelaktighet i den allmänna samhällsutvecklingen som varit en förutsättning för detta breda samhällsansvar.

Den borgerliga valrörelsen formades till en serie angrepp mot löntagarorganisationerna, mot deras förslag, mot deras långsiktiga syften – löntagarna skulle sova illa om natten om de fick ansvar för företagens långsiktiga planering, som herr Bohman sade. Studentvänstern hade ockuperat LO:s kansli, sade man, och jag vet inte vad om det hot mot demokratin som löntagarorganisationerna representerar.

Nu vann ni makten. Nu har ni den politiska och ekonomiska makten och makten över pressen. Och vad gör nu den nye finansministern och ledaren för det parti som anses, med rätta, nära knutet till de stora bolagsintressena och de stora arbetsgivarintressena? Jo, han går upp och hotar löntagarna med att de skall bli av med sin frihet att sluta avtal på arbetsmarknaden och han hotar dem med: Vi skall nog kunna dra in er köpkraft med skattehöjningar!

Jag är medveten om att vi har en massa ekonomiska problem, jag har alltid talat om återhållsamhet. Under hela valrörelsen har jag, till skillnad från er, talat om återhållsamhet. Det är en sak. Men att nalkas detta problem i denna psykologiska konfrontationsstämning, med lyftade pekfingrar och öppna hot, det är att skapa sämsta möjliga psykologiska utgångsläge för den mycket svåra avtalsrörelse som vi står inför. Herr Bohman är ett hot mot arbetsfreden i Sverige.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Herr Palme fortsätter att vara en dålig förlorare. Herr Palme fortsätter att driva valrörelse här i talarstolen fastän valrörelsen ligger bakom oss. Han talar om en makaber debattordning – den debattordning som herr Palme själv funnit sig till freds med i alla år utan att gnälla som i dag. Jag tycker att det är beklämmande att lyssna till den nye oppositionsledaren, som dessutom inte drar sig för att här i talarstolen insinuera att den omständigheten att det parti jag representerar har erhållit bidrag från företag av olika slag och från enskilda personer – ett system som riksdagen aldrig har uttalat sig mot utan tvärtom har

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

godkänt – skulle innebära att vi tagit emot något slags mutor. Det är ju det herr Palme säger. Jag tycker att det är otillständigt att bära sig åt på det sättet. Jag vet att herr Palme inte menar vad han säger, men det gör inte saken bättre.

Frågan är vidare vad jag sade i mitt huvudanförande, och jag läser för säkerhets skull upp det igen: "För landet som helhet gäller att om vi inte kan lösa våra kostnads- och konkurrensproblem, då kommer vi på sikt inte att kunna hävda vare sig den svenska kronans värde" – lyssna nu – "eller den fulla sysselsättningen, med alla de allvarliga problem som det skulle föra med sig och som jag tror att kammarens ledamöter väl känner från andra länder." Jag kan nämna sådana länder vid namn: Storbritannien och Danmark.

Jag sade vidare, herr Palme: "Och en devalvering löser definitivt inga problem. Den skapar nya problem, och den skulle – mot denna regerings uttalade vilja och ambitioner – kunna tvinga in oss i en situation där arbetsmarknadens frihet skulle kunna rubbas."

Jag gör alltså detta uttalande därför att jag vill hävda arbetsmarknadens frihet; för att peka på hur allvarligt det skulle vara om vår ekonomi verkligen trasslade till sig på det sätt som den gjort i vissa andra länder, där det har gått ut över arbetsmarknadens frihet. Det är omtanke om vår ekonomi och vår valuta som gör att jag fäller detta uttalande – samma omtanke om vår ekonomi och vår valuta som kommer till uttryck från den svenska arbetarrörelsen, även i den ekonomiska rapport som LO:s utredningsavdelning lade fram för ett par dagar sedan. Detta förvirrar herr Palme till sin raka motsats och vill göra gällande, att jag riktar ett hot mot det som jag i själva verket är ute för att bevara och gardera.

Hur kan man vända på saken på detta sätt? Då har man förlorat inte bara valet utan också mycket av det omdöme som man tidigare har haft.

Jag vill för säkerhets skull fästa herr Palmes uppmärksamhet på att precis det som jag nyss framförde, alltså en varning för utsikterna för den ekonomi som vi alla och vår fortsatta reformpolitik är beroende av, har jag också framfört i en intervju i Veckans Affärer. Även statsminister Fälldin har givit uttryck för detta i en intervju i Veckans Affärer. Men detta vänder herr Palme på på det orimliga sätt som han nyss gjorde. Jag tycker uppriktigt sagt, för att tillgripa det uttryck som herr Palme brukar använda, att det är omåttligt trist att behöva lyssna på sådan goja.

Herr arbetsmarknadsministern AHLMARK:

Herr talman! Olof Palme begärde en replik mot mig men sade sedan att han inte ville svara på det som jag hade anfört! Jag förstår mycket väl att han ville hamra in en tes om att vi gått in i en konfrontation med löntagarorganisationerna. Jag vill då bara betona för statsministern att vad jag sagt om ekonomin i mitt anförande i dag... Förlåt min felsägning! Efter 44 år av socialdemokratiskt styre är det flera som har

litet svårt att vänja sig vid att det uppstått ett nytt politiskt läge. Det visar hur viktigt det var att få en växling vid makten, så att vi alla lär oss att andra än socialdemokrater kan bli statsministrar!

Vad jag alltså sagt till *oppositionsledaren* Palme är att vi kommer att ha svårigheter med ekonomin. Det svenska kostnadsläget har ökat snabbare än kostnadsläget för många andra länders industrier. Det betyder att vi tvingas satsa mera på investeringar längre fram. Det betyder att vi kommer att ha svårare att höja den privata standarden under det kommande året lika snabbt som 1974 och 1975. Det betyder också att utrymmet för kostnadskrävande reformer på det offentliga området kommer att bli besvärande litet och att vi måste prioritera.

Och vad jag har sagt under hela valrörelsen, liksom nu, det är att reformerna måste sättas in för att stödja de sämst ställda. De gamla, de sjuka och barnen får inte svikas. Det är alltså inte någon som helst förändring i förhållande till vad som sades före valet. När därför herr Palme försöker säga att här har skett en grundläggande förändring, så är det fel.

Mitt anförande, som *oppositionsledaren* vägrade att ta upp, handlar i mycket stor utsträckning om arbetslivets förnyelse, om arbetsdemokratin, om möjligheterna att skapa nya jobb för ungdomar och för andra. Jag tycker ändå att det vore bra om herr Palme inte bara försökte slå genom hård polemik mot den nya regeringen utan också försökte ta fasta på de olika diskussionspunkter som har tagits upp i denna debatt. Herr Palme borde ta upp något om att vi skall försöka konstruktivt arbeta för en ökad trygghet, för en fördjupning av arbetsdemokratin, för en ökad jämställdhet mellan kvinnor och män – och inte bara låtsas som om det är en oförsonlig konfrontation som står mellan den nya regeringen och den nya oppositionen.

Jag tror att det på väldigt många punkter finns värderingar, som i stort sett för oss alla i denna riksdag kan vara gemensamma. Där kommer vi att konstruktivt kunna samverka under den kommande mandatperioden.

Herr PALME (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag började min förra replik med att säga att jag inte skulle begära replik mot herr Ahlmark för att ni inte skulle kapa åt er ännu mer av tiden.

Jag har alltså inte sökt sak med herr Ahlmark. Jag förstår att han behöver hjälp i alla de frågor som han talar om – mot de andra i regeringen. Vi skall försöka hjälpa honom när det gäller arbetslivets demokratisering och jämställdheten mellan kvinnor och män. Det är ett förskräckligt sällskap ni har hamnat i, men vi ställer upp för att hjälpa er, var förvissad om det, herr Ahlmark. Men jag har fortfarande inte begärt replik.

Det ligger naturligtvis något djupt psykologiskt i de här felsägningarna. Ni har haft två fasta punkter att förlita er till. Den ena är den socialdemokratiska regeringens stabila ekonomiska politik. Den andra är era

överbud. Nu har vi försvunnit från regeringsmakten, och era överbud har skrumpnat – eja, vore vi i den situationen att vi hade något att luta oss mot. Men sådant är livet.

Jag tänkte faktiskt inte söka sak med herr Ahlmark denna gång.

Så till herr Bohman – usch ja. I debatten i våras hade jag 50 minuter till mitt förfogande och oppositionen hade 156 minuter. Ni hade alltså tre gånger mer än jag. Det tyckte jag var just. Jag klagade inte över det. Men nu har ni fem gånger mer än vi, och därför blir debattordningen litet makaber.

Kan man inte diskutera i sak, herr Bohman? Beträffande varje anförande som jag har hållit under de senaste fem åren har herr Bohman inlett sin replik med att säga: Ett sådant här eländigt anförande får en statsminister icke hålla. Nu har herr Bohman övergått till att säga: Ett sådant här eländigt anförande får en oppositionsledare inte hålla. Tänk så fina anföranden herr Palme höll som statsminister!

Man börjar nästan hisсна. Herr Bohman brukar ju höja alla avlidna socialdemokrater till skyarna – men jag är faktiskt fortfarande i verksamhet.

Men till allvaret. Jag har bara sagt att oavsett pengar eller inte pengar, så finns det självfallet en stark intressegemenskap mellan industrin och Arbetsgivareföreningen och moderata samlingspartiet. Det är inget konstigt i det. Att vi har en ekonomisk situation där vi måste visa återhållsamhet, det har jag predikat under valrörelsen, hela tiden, både när det gäller statsutgifter och löner och när det gäller att pytsa ut pengar i skattesänkningar – i vartenda anförande, varenda debatt – på det sättet fortsätter jag gärna valrörelsen.

Men det nya är – det kommer inte heller Bohman ifrån – att han slutar sina utläggningar, som jag här inte skall närmare beröra eftersom andra socialdemokratiska talare kommer att göra det, med att anförda att här kan arbetsmarknadens frihet komma i fara. Varför säger man det om man inte menar det som ett hot? Det måste ju vara så.

Och sedan säger han: Ja, blir det för stora löneökningar kommer vi att klippa till med köpkraftsindragningar. Varför säger man det om det inte är ett hot? Det är den typen av konfrontation gentemot löntagarna som vi underlät. Vi stod inte i landets talarstolar och höll upp pekfinnar. Vi försökte resonera på ett förnuftigt sätt. Det gör icke Bohman.

Hade han haft någon psykologisk känsla i kroppen borde han ha tänkt: Så som jag gick an i valrörelsen borde jag vara litet försiktig när jag talar om fackföreningsrörelsen och tjänstemannarörelsen. Men det måste ändå finnas något slags psykologiskt motstånd, av lättförklarliga skäl – med alla de förslag i deras hjärtesaker som jag genom årens lopp gått emot, genom de väldiga beskyllningarna för ockupationen av LO-kansliet, hotet mot demokratin och det här med att sova om natten och allt det andra som jag har ägnat mig åt. Det borde kanske finnas litet psykologisk varsamhet som grundval ändå – men icke.

Då vill jag säga – och verkligen lå sagt i omsorg om landet, inte om

herr Bohman för han får klara sig själv: Det är det sämsta tänkbara sättet att börja en i och för sig mycket svår avtalsrörelse, herr Bohman, med att på det här sättet så ensidigt föra Arbetsgivareföreningens argumentation, dessutom att framföra dessa förtäckta hot. På så sätt blir herr Bohman ett hot mot arbetsfreden i Sverige.

Ni har ställt till det illa nog med alla era överbud. Ni har ställt till det illa nog genom att ni bryter upp skatteöverenskommelsen och rycker undan den grund vi hade lagt för en lugn avtalsrörelse och nu skall försöka omförhandla om allt detta. Ni har ställt till det illa nog – men att dessutom släppa in sådana elefanter i porslinsbutiken, det är verkligen att göra svensk arbetsmarknad en otjänst. Där kan jag verkligen säga att vi har en viss erfarenhet av hur man skall umgås med de organisationer som har och skall ha stort ansvar i det svenska samhället.

Jag upprepar: Fortsätter herr Bohman på det här sättet är han att betrakta som ett hot mot arbetsfreden i Sverige.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Det är föga meningsfullt att fortsätta den här valdebatten. Vill man inte begripa så vill man inte begripa. Och jag kan inte hjälpa om herr Palme har en bristande vilja i det här sammanhanget. Och vill man missförstå så vill man missförstå. Det är ju inte mitt fel att herr Palme till varje pris vill missförstå vad det är fråga om.

Skillnaden mellan den gamla regeringen och den nya är måhända den att vi anser att det är vår skyldighet att tala klartext – att inte sopa bekymren under mattan och tala om väldukade bord och en problemlös framtid, utan att tala om hur det verkligen förhåller sig i vår ekonomi i dag. Svenska folket skall inte bara få läsa i tidningarna om bekymren utan också här i riksdagen få höra talas om vilka problem som måste lösas för att vi skall kunna få det välstånd, den sysselsättning och den framtid som vi alla eftersträvar.

Om vi inte löser det här problemet, om omvärldens förtroende för den svenska valutan inte blir vad det bör vara, om vi kommer i en kris, så är devalvering icke en lösning som vi kan vara med om därför att en sådan bara skapar nya problem. Detta är inte någonting som man frivilligt väljer, utan det är sådant som man drabbas av.

Sedan påvisade jag att om det skulle bli en devalvering – vilket det är vår uppgift att till varje pris förhindra – kan den få konsekvenser för det som vi anser vara det viktigaste av allt: arbetsmarknadens frihet. Då vänder herr Palme på det och säger att vi hotar arbetsmarknadens frihet. Herr Palme kan fråga löntagarorganisationerna vad de kräver av vår ekonomi. De förstår det här bättre än vad landets förutvarande statsminister tydligen gör. Om det är några som har intresse av att Sveriges ekonomi är god, om det är några som har intresse av att vi kan förhindra en fortsatt inflation och skapa full sysselsättning, så är det landets arbetstagare i olika organisationer. De begriper detta, men den förutvarande statsministern begriper det inte.

När vi vädjar om förståelse för en ansvarsfull politik, så säger herr Palme att det är ett hot mot arbetsmarknadens frihet.

Nej, herr Palme, bättra på sig i oppositionsställning! Annars går det illa.

Herr CARLSSON i Tyresö (s):

Herr talman! "I dag känner man sig full av kval och besvikelse. Fälldin blev tvungen att dagtinga. --- Jag har tappat tilltron till de politiska partierna."

Detta uttalande gjordes inte av några taktiska skäl för att skada centern och den nya regeringen. Bakom det står en ung centerpartistisk kommunfullmäktigeledamot. Men en djupt besviken sådan.

För den här unge centerpartisten gällde inställningen till kärnkraften principer och moral. Han hade trott på partiledningens kategoriska löften och deklarationer. Han hade fört dessa vidare och ställt sin heder i pant. Undra på att han kände sig lurad och besviken.

Den här centerpartisten var inte ensam om att uppleva beslutet om laddningen av Barsebäck som ett ofattbart svek. Det har vi de senaste veckorna fått många vittnesbörd om.

Var ska beskedet om då centerns partiledning att ge de svikna?

Mest rakt på sak – men också mest chockerande – var partisekreteraren Jonnergård. I en intervju i DN säger han att partiet hade nog aldrig suttit i regeringsställning om det gett klart besked beträffande Barsebäck 2 före valet. Det hade varit taktiskt oriktigt av centern att före valdagen medge att partiet inte kunde hålla sin antikärnkraftslinje beträffande laddningen av Barsebäck 2.

Enligt centerns partisekreterare vann alltså de borgerliga regeringsmakten tack vare att centern medvetet lämnade väljarna vilseledande uppgifter i valets kanske mest centrala fråga. Det gick inte att besegra socialdemokratien med blanka vapen.

Statsminister Fälldin säger att han upplevde en kvalfylld natt, men sedan kom han underfund med att han måste kompromissa för att vi skulle få en borgerlig regering. Kunde inte herr Fälldin offrat den där natten före valdagen, så hade väljarna fått sitt besked i tid. Det har många borgerliga tidningar tyckt. Det intressanta är emellertid att enligt Jonnergård måste Fälldins kvalfyllda natt ha inträffat före valdagen.

Statsminister Fälldin tröstar sig själv och sina sympatisörer med att han inte riktigt nådde fram – men nästan. Till 98 % uppfyllde han centerns vallöften i regeringsdeklarationen.

Det är med förlov sagt struntprat. Centern lovade stoppa kärnkraften. Det var budskapet. Med den nya regeringen fortsätter emellertid fem reaktorer att producera kärnkraft och avfall. Den sjätte kommer att laddas – eller "smittas" för att använda herr Fälldins eget ordval. Arbetena i Ringhals, Forsmark och vid ritborden har inte avbrutits.

Den nya regeringen är beredd att tala klartext, sade herr Bohman alldeles nyss.

Jag vill ställa några frågor till regeringen:

Har man gjort något som helst försök att bryta ett enda kontrakt för att som Fälldin säger stoppa marschen in i kärnkraftssamhället?

Energiminister Johansson förnyade onekligen regeringens arbetsformer genom att delta i en demonstration mot den regering han just varit med om att bilda. Han gick också i offentliga uttalanden emot regeringsdeklarationen på just det område som han själv har ansvaret för.

Vi väntar nu med spänning på vad energiministern skall – efter extra lång betänketid – svara herr Pettersson i Lund på dennes fråga om energiministern representerar regeringen i energipolitiska frågor.

Av naturliga skäl är det centern som främst ställts till ansvar för sveket i kärnkraftsfrågan. Men eftersom den debatten i hög grad handlar om moral är det olyckligt att folkpartiets och moderaternas roll kommit i skymundan.

I riksdagen röstade förra året 70 %, dvs. socialdemokraterna, folkpartiet och moderaterna, för 11 eller 13 aggregat. I valrörelsen fick socialdemokraterna ensamma försvara denna linje. Vi framställdes som företrädare för "marschen in i kärnkraftssamhället" inte bara av folkpartister utan också av moderater.

Jag vill mot denna bakgrund vända mig direkt till fyra ledamöter av den borgerliga regeringen: herr Bohman, herr Krönmark, fru Mogård och herr Burenstam Linder. Ni står samtliga som undertecknare av moderaternas stora partimotion om energipolitiken 1975, då riktlinjerna för den framtida politiken drogs upp. I denna motion slogs följande fast:

"Det är en mycket ambitiös målsättning att söka nedbringa energikonsumtionens ökning fram till 1985 till 2 % per år ---.

I vad gäller energiproduktionen är en utgångspunkt att det svenska oljeberoendet bör nedbringas. Detta förutsätter viss fortsatt utbyggnad av kärnkraften. Vi säger ja till de av regeringen förordade två nya aggregaten. -- I vad gäller den av oss förordade beredskapen för en ökad energiproduktion torde i första hand ett tredje kärnkraftsaggregat bli aktuellt."

Motionen är alltså alldeles klar. Moderaterna gör en gardering, och den är att det kunde behövas ett fjortonde aggregat utöver de 13 som socialdemokraterna föreslog.

Dessa fyra statsråd ingår nu i den regering som i ord påstår sig avbryta marschen in i kärnkraftssamhället. Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till företrädarna för moderata samlingspartiet:

Står ni fast vid de ställningstaganden som gjordes i er energipolitiska motion? Om så är fallet, hur kommer detta till uttryck i regeringsdeklarationen?

Skall man karakterisera regeringsdeklarationens avsnitt om energipolitiken, är väl ordet handlingsförklaring det som bäst återspeglar den borgerliga linjen. Jag förstår Byggnadsarbetareförbundets andre ordförande, Bertil Whinberg, när han säger att regeringens besked om Forsmark är en katastrof.

En låtgåpolitik på detta viktiga område får åtminstone fyra allvarliga effekter:

1. Osäkerheten leder till att de som kan skaffa sig ett tryggare jobb försvinner. Efter en tid riskerar vi att på en av Europas största bygg-arbetsplatser sakna de nyckelpersoner som behövs för att bygget skall klaras av.

2. För arbetare och tjänstemän skapas en orimlig otrygghet i fråga om både sysselsättning och boende.

3. Tanken att dag efter dag gå till ett arbete, där ansvariga i samhället säger att det man bygger inte får tas i bruk, är demoraliserande.

4. Om inte kärnkraften skall tas i bruk resp. stoppas är det ju bråttom att komma i gång med en planering för ett annat samhälle. Då kan man inte slösa bort tid och resurser på det man inte vill ha. Ändå blir detta tydligen den borgerliga regeringens politik. Undra på att börsernas rasar. Inte ens kapitalägarna tror på den borgerliga regeringens politik.

Min nästa fråga blir därför: Kan inte regeringen samla sig till ett beslut som antingen innebär att bygget i Forsmark stoppas eller får färdigställas för att användas?

Jag kan försäkra de borgerliga ledamöterna att inte minst i denna stund känns det befriande att få företräda den socialdemokratiska energipolitiken.

Vi lät våra beslutande politiska organ ta ställning till energipolitiken. Vi lade fram och röstade för förslagen i riksdagen. Vi försvarade riksdagens beslut i valrörelsen. Och vi står för samma politik efter valdagen.

Ändå tror jag att inom arbetarrörelsen förs en mer intensiv debatt om energipolitiken än inom borgerligheten. Den diskussionen kommer vi att fortsätta. Vi socialdemokrater är i hög grad intresserade av forskningens senaste rön och de olika tekniska lösningar som presenteras. Det förtjänar att gång på gång understrykas att vi inte kommer att slå in på vägar som teknikerna och forskarna avråder ifrån.

Men vi kan inte undgå att väga problemen på kärnkraftens område mot de nackdelar som är förknippade med ytterligare utbyggnad av älvarna, de faror som bevisligen hotar med förbrukning av olja. Vi måste klart se i ögonen hur hårt de stora breda folklagren skulle drabbas om vi mycket snabbt stryper tillgången på energi. Det är ansvarslost och farligt att inte göra klart för människorna, att om Sverige som enda industrination stryper tillgången på ny energi så kommer vi att förlama en del av det som vi upplever som viktigt och värdefullt i vårt samhälle.

Sverige får släppa sin plats som ledande industrination. Vi får ge upp de kostnadskrävande framtida reformerna på familjepolitikens, sjuk-, hälso- och långtidsvårdens områden. Vi kommer inte att ha några nämnvärda reala produktionsökningar att fördela i avtalsrörelserna.

En stor del av de miljöförbättrande åtgärderna i t. ex. stålindustrin kräver mycket energi, men våra eltillgångar kommer inte att räcka till detta.

Lura inte människorna med talet om de alternativa energikällorna.

Vi är alla överens om att även om vi är ett litet land skall vi satsa allt vad vi förmår på forskning och utveckling av dessa. Men forskarna säger ju oss att först om 20–30 år kan de få en verklig betydelse för vår energibalans. Det problem vi diskuterar är ju hur vi skall leva under de två tre årtionden som återstår till dess.

Låt oss då inte glömma att grunden för det svenska välståndet är malmen och skogen. Det är den oerhört energikrävande förädlingen av dessa råvaror som gett oss inkomster och välstånd. Men det har ofrånkomligen lett till ett högenergisamhälle. Att svensk industri och svenskt välstånd vilar på denna grund kommer vi inte ifrån hur framgångsrika vi än är med våra energisparprogram.

Vi socialdemokrater är glada och stolta över att i 44 år ha fått leda det här landets utveckling. Om vi bortser från ord i stridens hetta är väl de flesta överens om att det i stort sett varit en lyckosam tid för vårt folk. Vårt parti menar att den avgörande förklaringen till framgångarna är den ideologiska grundval vi haft för vår politik.

För att inte ideologin skulle bli en livlös doktrin betonade vi ständigt sambandet med den praktiska politiken. Ideologin har hjälpt oss att finna lösningar på människornas problem. Därför har *förnuftet* hela tiden spelat en avgörande roll för politikens utformning.

Det är inte utan avsikt jag i detta inlägg om energipolitiken tagit upp denna aspekt på det svenska samhällets utveckling. Jag kan inte med bästa vilja i världen finna att debatten hittills, och då menar jag den energipolitiska debatten, präglats av en vilja till förnuft, upplysning och balanserade avväganden. Experter är inte längre experter. Vetenskapsmän framställs ofta som köpta eller korruperade om de inte är emot kärnkraft. Ett skrämmande exempel härpå är Hannes Alfvéns anförande på Västgötabergets dag.

I verkligheten är det ju så att en överväldigande majoritet av forskarna och teknikerna anser det riktigt att utnyttja kärnkraften. Men en på litterära grunder invald ledamot av Svenska akademien tycks ha långt större genomslagskraft i energidebatten än de sakkunniga.

Det är obestriddligen så, att ett av de tre regeringspartierna aktivt deltagit i denna kampanj, medan de två andra varit undfallande – tydligen mot sin inre övertygelse – just för att nå regeringsmakten. Den linje ni valde var på ett sätt framgångsrik: Ni sitter nu i kanslihuset. Men i ett längre perspektiv kan den ha sina risker. Låt mig citera professor Sten Johansson vid Socialforskningsinstitutet: "Vårt samhälle kan bli ett kärnkraftssamhälle om ni lyckas i er propaganda, att skrämma människorna för teknik och vetenskap på det sätt som mörkmän i alla tider gjort för att skaffa och behålla makt och inte utnyttja den till något annat än att minska människornas frihet.

Tack vare er verksamhet fruktar nu en stor del av svenska folket kärnkraftstekniken. Ni blockerar dem från en saklig prövning av kärnkraftens risker och fördelar. Ni ödelägger moral och framtidstro hos tiotusentals tekniker och arbetare. Ni underminerar tilltron till demokratin med

eländiga konspirationsteorier. Det är en ren skam att ni lyckats skrämma så många i ett upplyst folk och locka så många med en moral som dessutom uppenbarligen bara existerar i ord.”

Låt mig till sist, herr talman, säga att också i detta avseende känns det befriande att få företräda det socialdemokratiska partiet. Vi bygger visserligen vårt energiprogram på ett mer långtgående sparande än något annat land vågat sig på. Men med en väl genomförd planhushållning är det enligt vår mening möjligt att nå detta mål. Vi räds inte planhushållningen, utan med dess hjälp kan vi styra utvecklingen mot ett energisnålare samhälle. För den ökning av energitillgången som behövs för att värna om vårt land som industrination och om medborgarnas trygghet har vi redovisat vilka kraftkällor vi vill nyttja.

Den nya regeringen skall med hjälp av mer kapitalism satsa på ett betydligt energifattigare samhälle. Jag kan på den socialdemokratiska riksdagsgruppens vägnar utlova att vi med den yttersta vaksamhet kommer att följa den borgerliga regeringens energipolitiska åtgärder. Ett energifattigare samhälle, där man förlitar sig på de s. k. fria marknadskrafterna, kommer obönhörligen att slå mot de svaga i samhället. De privilegierade klarar sig alltid. Med saklighet och förnuft kommer vi att försöka övertyga medborgarna om att det – kanske inte för de närmaste åren men för vår gemensamma framtid – är en farlig linje som Sverige nu slår in på.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Ingvar Carlssons inlägg var ett eko från sämsta delen av den valrörelse som vi nyligen haft.

Ingvar Carlsson anklagar en hel expertkår. Experter är inte längre experter, säger han. De ägnar sig inte åt det de skall; de ägnar sig åt någonting annat. Han talar vidare om att vi ödelägger tilltron till det demokratiska systemet och hemfaller åt eländiga konspirationsteorier.

Det behövs inte fler exempel ur Ingvar Carlssons anförande för att alla skall höra hur orimligt det låter. Jag begärde ordet när jag hörde osanningarna komma tätt som kulor på ett radband. Låt mig börja med en viktig sak som har att göra med ansvaret för kärnkraftsfrågorna för framtiden.

Den tid är förbi, Ingvar Carlsson, då man ohämmat kunde fortsätta marschen in i kärnkraftssamhället utan att visa hur man skall lösa problemen med upparbetning av använt bränsle och den långsiktiga deponeringen av avfallet, upparbetat eller ej, på ett helt säkert sätt. Den tiden är förbi. Det kunde gå an på den tiden. Ingvar Carlsson, då du själv hade ett direkt ansvar, bl. a. för dessa frågor. Det var då man kunde duka bordet – det nu beryktade – fullt med olösta problem. Det är nu vi skall försöka lösa dessa problem.

Ingen som själv haft ansvaret – och det borde i hög grad gälla Ingvar Carlsson – borde vara okänslig för den senaste tidens bekräftelse av den långa raden av olösta problem, erkända av allt fler. Hur ser egentligen

Ingvar Carlsson på den omprövning av kärnkraftens problem som har påbörjats i USA? Ingen kan förneka att man där har haft större försättningar än vi att klara problemen. Men domstolarna har t. v. stoppat idrifttagning av reaktorer som befinner sig i samma utvecklingsskede som Barsebäck 2.

Den långa raden av experter som nu yttrar sig över Aka-utredningens betänkande blir alltmer kritisk. Allt fler säger rent ut att det saknas tillfredsställande lösningar. Det gäller också dem, Ingvar Carlsson, som tidigare utan reservationer backade upp den socialdemokratiska politiken.

Har Ingvar Carlsson då tagit intryck av denna opinion? Såvitt man kan höra inte alls. Har Ingvar Carlsson observerat den pågående strejken vid uppbyggnadsanläggningarna i La Hague i Frankrike? Vad drar han för slutsatser av den?

Varför finns det alltid en tendens hos socialdemokrater att göra åtskillnad på arbetsmiljöproblem i andra sammanhang och arbetsmiljöproblem i kärnkraftverk? Om Ingvar Carlsson inte lyssnar på mig och andra som varnar för kärnkraftens risker, så lyssna då i stället på framträdande och utomordentligt kunniga medlemmar av det parti som du själv tillhör. Lyssna på den splittrade rörelsen, Ingvar Carlsson.

Ingvar Carlsson tog i sitt anförande upp den intervju som gjordes i Dagens Nyheter med Gustaf Jonnergård. Den intervjun är dementerad, men Ingvar Carlsson fortsätter att använda den som om den vore ett faktum.

Ingvar Carlsson kritiserar att jag har deltagit i demonstrationer. Det är ett underligt talesätt från en socialist. Dessutom var det inte så att jag deltog i en viss demonstration, utan jag tog emot det budskap man hade att komma med.

Ingvar Carlsson förutsätter vidare – på vilken grund vet inte jag – att det är en självklarhet att det sjätte aggregatet, Barsebäck 2, skall startas.

Det skulle vara åtskilligt mer att kommentera i dessa ordkaskader, men det genomgående är att här finns minsann ingen omprövning, ingenting av ansvarstagande för den politik som Ingvar Carlsson har varit en av bärarna av. Det är uppenbart att det socialdemokratiska partiet är splittrat i dessa frågor, och efter Ingvar Carlssons anförande är det också uppenbart att *den officiella socialdemokratiska politiken* inte påverkas av den pågående debatten eller valresultatet. Det finns inte någon antydning om att man ägnar sig åt självrannsakan i fråga om hur man skall ta ansvaret för de problem som är förbundna med användningen av kärnkraften.

Jag har noterat detta, och jag har lyssnat intensivt efter nya signaler – det vill jag bedyra – både i den förre statsministerns och i Ingvar Carlssons anföranden. Jag beklagar djupt de uteblivna beskederna om en påbörjad omprövning. Därmed gör socialdemokratien också ett första inlägg i debatten om folkomröstning eller ej, den folkomröstning som den socialdemokratiska partisekretären varnade för i TV i går kväll. Den

kunde ytterligare bekräfta splittringen inom det socialdemokratiska partiet, även om man hittills varit enig här i riksdagen och i partistyrelsen. Det är lätt att förstå Sten Anderssons varningar, och det gäller naturligtvis alla partier som i sig har en splittrad opinion.

Regeringsdeklarationen anvisar möjligheten av en folkomröstning. Om den kommer att användas beror på opinionsutvecklingen. Mot den bakgrunden beklagar jag vad Ingvar Carlsson här säger. Därför har det varit naturligt för mig att i ett mycket tidigt skede betona värdet av en fortsatt opinionsbildning och en levande debatt om kärnkraften och energipolitiken i övrigt. Hur skulle man annars kunna få en demokratiskt förankrad diskussion och information inför det viktiga beslutet 1978?

En liten parentes bara om folkomröstningen. Det är självklart att folkomröstningen inte skall användas såsom ett medel för att slita tvister inom regeringen. Den skall användas för att slita tvister inom en splittrad opinion. Men det är lika självklart att en splittrad opinion återspeglas i regeringen, om vi såsom politiker har någon förankring i folkopinionen. De som engagerar sig i denna demokratiska avstämning, om den nu kommer att äga rum, gör det givetvis i avsikt att vinna framgång för sin linje, även om det går ut över meningsmotståndare. Det tillhör politikens villkor, och därför bör man inte vara så skenhelig att man inte öppet erkänner detta faktum.

Den fråga som hänger kvar i luften helt obesvarad och som jag gärna skulle vilja ha ett svar på från Ingvar Carlsson är: På vilket sätt är ni beredda att ta ert politiska ansvar för den kärnkraftspolitik som ni varit bärare av under det hittillsvarande uppbyggnadsskedet av kärnkraften? Är ni totalt opåverkade av nya fakta och uttalanden av experterna – som ni visserligen anklagade för en stund sedan – eller är ni beredda att ta intryck av exempelvis remissopinionen i Aka-utredningsremissen?

Herr CARLSSON i Tyresö (s) kort genmäle:

Herr talman! Folkomröstning är för centern och herr Johansson ett medel, i första hand när det gäller att lösa ett problem inom regeringen och i andra hand enligt herr Johansson när det gäller att slå ut folkpartiet och moderaterna. Det innebär en nyordning i sättet att betrakta folkomröstningsinstitutet.

Herr Johansson har fullständigt missuppfattat vad jag sade om experter. Jag gick till svars för experter och vetenskapsmän mot mörkmän. Jag rekommenderar herr Johansson att läsa Sten Johanssons artikel i Dagens Nyheter, så klaras det missförståndet ut.

I Frankrike är det fråga om en strejk mot en privatisering av anläggningen där nere så att staten inte längre skall ha samma inflytande. Det bör herr Johansson läsa såsom anhängare av en borgerlig ideologi.

I fråga om herr Jonnergård har jag läst dementin. Jag måste säga att den försvarar herr Jonnergårds sak och förbättrar den inte.

Herr Johansson förklarade att han bara bevittnade demonstrationen vid kanslihuset. Detta är åter en snedvridning av fakta. Herr Johansson

bad att demonstranterna skulle fortsätta sin opinionsbildning för kampen mot kärnkraft. Då har man slutit upp bakom demonstrationen. Inte bara jag har den uppfattningen. Jag hänvisar till en stor del av den borgerliga pressen.

Jag har här en av era valbroschyrer. Där står: "Det går att klara energibehovet utan kärnkraft. Rösta inte bort tryggheten. Rösta bort kärnkraften." Då har jag ställt mig frågan: På vilket sätt uppfyller ni dessa besked till många väljare, inte minst unga? Inte bara vi socialdemokrater reagerar. Era egna företrädare inom Centerns ungdomsförbund, på Gotland – vi har givit en rad citat – tycker precis som vi socialdemokrater, att ni har svikit.

Jag ställde åtminstone två frågor som herr Johansson kunde ha besvarat i sitt relativt långa inlägg. Har ni gjort ett enda försök att bryta kontrakten på kärnkraftsområdet för att därmed bryta marschen in i kärnkraftssamhället och leva upp till denna valbroschyr? Antingen bör man stoppa eller bygga färdigt Forsmark. Vilket är ert besked? Svara inte att ni skall ge ett besked den 8 november. Då är det bara fråga om en kredit. Det är ju den sämsta av alla utvägar att fortsätta bygga utan att man egentligen vet vad man vill. Det är ett slöseri med tid, människor, pengar och energi. Jag kan inte tänka mig att energiministern har samma uppfattning som Skånska Dagbladet, som skrev i ledaren häromdagen att man skulle satsa på successiv nedtrappning av verksamheten i Forsmark. Grönköpings Veckoblad hade inte kunnat komma på en bättre tanke!

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Regeringsdeklarationen lägger grunden till en ny energipolitik för hushållning med knappa resurser. Den lägger också grunden för att stoppa marschen in i kärnkraftssamhället. Det arbetet pågår, Ingvar Carlsson.

Ni har haft åtskilliga år på er för att befästa Sverige som det land som satsat hårdast per capita på att ta kärnkraften i anspråk, utan att lösa några med den förknippade problem. Nu ber jag faktiskt om några veckor för att därefter visa mera konkret vad det är vår politik kommer att innebära, och jag är övertygad om att det är oförsiktigt av Ingvar Carlsson att tala om reaktorer som kommer att laddas, som om detta vore en självklarhet.

Grundmotivet för strejken i La Hague är bristande säkerhet. Man tror att denna viktiga anläggning, som är så svår att få att fungera, skulle fungera bättre om den innehades av staten, men det är säkerhetsproblemen som är de viktiga i sammanhanget och som man ständigt har åberopat.

Jag noterar återigen att Ingvar Carlsson inte med ett enda ord besvarar huvudfrågan: På vilket sätt är socialdemokratin beredd att ta sitt politiska ansvar för den utbyggnad som skett hittills och där lösningar av kärnkraftens problem återstår?

Herr CARLSSON i Tyresö (s) kort genmäle:

Herr talman! Energiministern tycks heller inte när det gäller debatten i kammaren riktigt vara klar över att han sitter i regeringen. En följd av valresultatet är nämligen att det nu är herr Johansson som skall svara på frågor som ansvarig för regeringens energipolitik och att vi som opposition har rätt att ställa dem.

Vår politik är densamma efter valet som före valet, så för oss är svaret mycket kort och enkelt. Däremot är inte jag ensam om min ovisshet, utan jag delar den med hela den svenska journalistkåren, när jag frågar: Vad är regeringens energipolitik? Skall Barsebäck 2 laddas eller inte? Skall nästa reaktor i Ringhals laddas eller skall den inte laddas? Hur blir det med jobben i Forsmark? Herr Johansson, som är så säker på sin sak, kunde ju ta tillfället i akt och åka upp till byggnadsarbetarna i stället för att tacka nej till det mötet. Kreditgarantin kan väl inte ta hela veckan att klara ut. Det är en ganska formell sak, om man vill att arbetet skall fortsätta.

Jag konstaterar att jag över huvud taget icke fått något svar på någon enda fråga, vare sig de frågor jag ställde eller frågor som ställts tidigare i debatten om energipolitiken. Det avslöjar ju att det jag sade tidigare om att handlingsförlamning är vad som karakteriserar regeringens energipolitik är korrekt.

Jag för min del är helt övertygad om att avfallsfrågan kan lösas, och det är grunden för att vi har vågat satsa på kärnkraft. Men om man som energiministern tror att detta inte är möjligt, så skall man ju omedelbart stoppa de fem reaktorer som är i drift och under inga förhållanden acceptera att en sjätte reaktor laddas. Men ni stoppar ju inga reaktorer och ni är beredda att starta Barsebäck 2, om man skall tro er partiledare och statsminister. Jag tycker att det är upprörande med denna dubbelmoral och denna dubbelhet i hela er argumentation som har blommat ut i full prakt efter valdagen.

Varför är Sverige ett högenergisamhälle? Ja, om herr Johansson går in till industriministern, som jag förmodar sitter intill, så kan denne tala om att 80 % av energiförbrukningen inom svensk industri ligger inom stål-, massa-, pappers- och den kemiska industrin. 30 % av våra exportinkomster som herr Bohman var så orolig för kommer från dessa branscher. Hur i all sin dar skall ni klara upp detta lands sysselsättning och ekonomi om ni satsar på ett energifattigare samhälle, om ni stryper tillgången på ny energi? Då kan jag försäkra att det här landet, den här regeringen och löntagargrupperna kommer att få mycket stora problem. Vi har tagit vårt ansvar för att dra ner energiförbrukningen med en erforderlig bromssträcka, men vi sätter denna bromssträcka och dessa överväganden i relation till vad vi har i fråga om energi och vilka energikällor som står till buds. Vi har inte fått något besked från den borgerliga regeringen på denna punkt.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Vi har sagt att vi inte har sett några praktiska lösningar som är tillfredsställande när det gäller uppbyggnaden och hanteringen av det högaktiva avfallet. Med tanke på den tid som gått sedan man började ta atomkraften i anspråk så har det bevisats, att det är en utomordentligt svår uppgift att finna sådana lösningar.

På tal om högenergisamhället är det ju inte frågan om att strypa energitillförseln. Vi vet vilka energibalanser och alternativ vi hade 1975 när vi tog beslutet, och det var alternativ som samtliga visade på ökning. Det borde Ingvar Carlsson känna till. Men har man hans skeva utgångspunkter kan man föra vilken debatt som helst. Jag har ställt frågan om ansvaret för den period som socialdemokraterna regerat här i landet och till en del byggt oss fast vid kärnkraften. Jag får inga svar.

Jag har hittills inte haft mer än ett par veckor på mig att jobba med denna fråga och jag kan försäkra Ingvar Carlsson om att jag arbetar och när jag har besked kommer jag att lämna dem. Jag förstår att det från Ingvar Carlssons utgångspunkt är mest intressant för tillfället att diskutera enskilda reaktorer. Men det viktiga är att det som hittills har hänt bekräftar det, som jag har uppfattat ligger i regeringsdeklarationen och som vi är alldeles överens om i hela regeringen. Regeringsdeklarationen lägger grunden för att stoppa marschen in i kärnkraftssamhället. Det arbetet är det viktigt att ta itu med så snabbt som möjligt så att inte nya låsningar inträder, så att man lägger resurser fel som man borde använda för alternativ. Det skall jämföras med vad som blivit följden om socialdemokratin suttit kvar i regeringsställning. Då hade dessa resurser för alternativen aldrig över huvud taget ifrågasatts. De hade hamnat på kärnkraftsutbyggnaden.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall inte citera ur den skarpa kritik mot professor Sten Johanssons artikel som en framträdande socialdemokrat just i dag har publicerat. Vpk är nämligen i motsats till de övriga partierna i den förmånliga ställningen att vi kan uttrycka precis samma inställning i kärnkraftsfrågan efter valet som vi gjorde före valet. Kärnkraftsfrågan är en livsavgörande fråga. Därför kan man inte hänskjuta dess lösning till manipulationer av en borgerlig regering. För att stoppa kärnkraften och lösa energi- och råvaruproblemen är det en tvingande nödvändighet att arbetarrörelsen tar initiativet. Arbetarrörelsens majoritet måste vinnas för en förnuftig ståndpunkt i kärnkraftsfrågan. Vill man arbeta för detta måste man stödja kravet på folkomröstning om kärnkraften. Och den skall genomföras snarast möjligt, inte sparas som en praktisk åtgärd tills regeringen definitivt har kört fast.

Kärnkraften räddar inga jobb. Ty vem behöver kärnkraft? Storförbrukaren behöver den för sin väldiga rovdrift på malm och skog. Skapar detta arbete? Nej, ingenstans hotas sysselsättningen av utslagning och rationalisering så som inom gruv-, järn- och stål- och skogsindustrierna. Kärn-

kraften används för att driva på utslagningen av arbetare och koncentrationen av driften. Och rovdriften på råvaran hotar hela den framtida basen för sysselsättningen i dessa branscher.

Det är inte svårt att ersätta kärnkraften. Men det måste ske genom flera alternativ. Man kan ta vara på förslösad oljevärme. Man kan förskjuta industrins sammansättning. Man kan få ett tillskott av vindkraft. Man kan utnyttja solvärme i viss utsträckning. Människan är inte teknikens slav. Det arbetande folket skall vara teknikens herre.

Riksdagsvalet har skapat ett nytt politiskt läge. Men vad är det egentligen som är nytt? Och vad är det som består, som är likadant som före valet?

Det nya är framför allt att de tre borgerliga riksdagspartierna för första gången i Sveriges moderna historia gemensamt övertar regeringsmakten. För första gången sedan 1930 – om man bortser från samlingsregeringen under det andra världskriget – sitter högern i regeringsställning.

Detta var inte den enda möjligheten. En minoritetsregering av de bägge mittenpartierna var också en tänkbar möjlighet, förespråkad framför allt av Centerns ungdomsförbund; likaså en minoritetsregering av enbart centerpartister.

Nu blev det alltså i stället en borgerlig samlingsregering inbegripande moderata samlingspartiet. Redan detta faktum innebär i och för sig ett mycket långt steg åt höger i den svenska politiken. Ledningarna för centerpartiet och folkpartiet var inte alls av politiska skäl tvungna att sätta sig i en regering tillsammans med moderaterna. De valde frivilligt och medvetet detta steg åt höger.

Det borgerliga blocket innebär att de olika fraktionerna inom den svenska borgarklassen samordnar sin politik. Det är denna samordning regeringsförhandlingarna gällt. Samordningen i ett regeringsprogram och i en regeringspraktik innebär naturligtvis inte att motsättningarna mellan de olika grupperna inom borgarklassen – storfinans, småföretagare osv. – försvunnit. De kommer att göra sig märkbara under regeringsutövningen.

Men självfallet kommer den borgerliga regeringens politik att domineras av det s. k. näringslivets intressen, dvs. av storkapitalets intressen. På denna punkt inträder ingen kvalitativ skillnad jämfört med läget under den socialdemokratiska regeringen. Denna eftersträfvade också att effektivt förvalta den svenska kapitalismen. Men skillnanden är att den borgerliga regeringen i mindre grad måste ta hänsyn till intressen, stämningar och opinioner hos lönarbetarklassen. Möjligheten för lönarbetarna att med tidigare använda metoder påverka politikens utformning har minskat.

Vi har också nyss fått höra hur Arbetsgivareföreningens syn helt dominerar den nya regeringens ekonomiska politik. Vad finansminister Bohman här sade om kravet på återhållsamhet från lönarbetarna i avtalsrörelsen var precis detsamma som alla riksdagens ledamöter i dag fått sig tillställt i ett propagandablad kallat Information och åsikter om

näringslivet från SAF, dvs. Arbetsgivareföreningen. Man tecknar som man gör inför varje avtalsrörelse en mörk bild av det ekonomiska läget och man skyller helt fräckt problemen på löntagarna. Det gjorde högern också på 1920-talet och på 1930-talet när man den gången kunde dominera politiken.

Det finns utan tvivel problem på ekonomins område, framkallade av de kapitalistiska krafter som herrar Fälldin, Bohman och Ahlmark stöder sig på. De problemen löser man inte genom att ge dessa kapitalistiska krafter ännu friare spelrum, inte heller genom att pressa ned arbetarnas löner.

Herr Bohmans argument var framför allt att lönekostnaderna i Sverige ökat så kraftigt jämfört med andra länder. För att bedöma denna fråga är det emellertid nödvändigt att se utvecklingen under en längre tid. Då visar det sig att under perioden 1960–1973 har i Sverige lönekostnadernas andel av exportpriserna fallit med ca 30 % jämfört med utlandet. Denna klyfta har inte inhämtats under de senaste åren. Priserna har stigit med över 10 % på tolv månader. Rationalisering och hårdhänt uppressningen av arbetstakten pågår inom alla näringsgrenar. Lönarbetarna måste självfallet ställa betydande lönekrav för att kunna bibehålla och öka sina reallöner.

Jag kunde inte fatta herr Bohmans uttalanden om momsens på annat sätt än att regeringen planerar att höja mervärdesskatten. Jag anser att statsminister Fälldin på denna punkt här i debatten måste lämna ett helt klart besked: Avser regeringen att höja momsens eller är detta bara herr Bohmans privata åsikt?

Regeringen är borgerlig. Storförslagen sitter i ännu mera skyddat bo än tidigare. Den politiska uppgiften är naturligtvis inte endast att snarast möjligt bli kvitt den borgerliga regeringen. Uppgiften är att mobilisera hela arbetarrörelsen för en socialistisk politik. Dessa bägge uppgifter står inte i motsättning till varandra. Den borgerliga regeringens politik kan framgångsrikt bekämpas bara genom att hela lönarbetarklassen och andra arbetande skikt mobiliseras och aktiveras.

När det gäller att söka förklaringsgrunder till arbetarrörelsens nederlag i valet är det viktigt att gå djupare ned och längre tillbaka än till partiernas agitation under den gångna valrörelsen, vilket man hittills framför allt har gjort i denna debatt.

Majoriteten av svenska folket är lönarbetare. Det är naturligt för denna majoritet att stödja en arbetarrörelse som på ett riktigt sätt företräder dess intressen. Den ekonomiska och sociala utvecklingen i Sverige har länge varit gynnsam för den reformistiska arbetarrörelsen.

Socialdemokratin har valt att i sin politik satsa på samarbete med de stora kapitalistiska företagsägarna. "Vad som är bra för storföretagen är bra för samhället och löntagarna" -- i de orden uttryckte Gunnar Sträng i den här salen socialdemokratins grundlinje. Det medförde flera konsekvenser på det politiska planet. Socialdemokratin fick ta huvudansvaret för de senaste årtiondenas drastiska förändringar i samhällsekonomin.

som å ena sidan innebar en fortsatt kraftig koncentration av den ekonomiska makten och å andra sidan utslagning av hundratusentals småföretagare inom jordbruk och andra näringar och en framtvingad folkomflyttning av arbetare, framför allt ungdomar, från norr till söder, från skogsbygd till betongslum. Skillnaden mellan socialdemokratisk och borgerlig politik blev allt mindre. Det var inget högt staket en väljare måste kliva över för att gå från socialdemokratin till något av de borgerliga partierna. Socialdemokratin tog också på sig huvudansvaret för den kärnkraftspolitik som man beslutat om tillsammans med moderaterna.

Den "svenska socialismen", som prisades så i många länder, har med ett slag försvunnit genom den borgerliga valsegern. Den var alltså t. v. grundad endast i de politiska illusionernas värld och inte i maktens realiteter. Ty ingen kan väl påstå att det är ett socialistiskt samhälle som herrar Fälldin, Bohman och Ahlmark nu administrerar? Det socialdemokratiska höljet rivs av statsapparaten och denna framstår för alla som just vad den är och hela tiden har varit: en borgerlig kapitalistisk statsapparat. Socialdemokratin underlåtenhetssynder framstår klart. Dess ideologi om klassarbetet mellan arbetare och kapitalister rivs nu sönder. Det går inte att spänna fackföreningsrörelsen för ett samarbete med den storfinans vars intressen uttrycks i den borgerliga regeringspolitiken.

Den svenska arbetarrörelsen står nu vid ett vägskäl. På vilken grundval skall kampen mot den borgerliga regeringen föras? Vpk anser att alternativet till den borgerliga regeringen är en regering som för en radikal arbetarpolitik. Man kan inte återvända till den klassarbetspolitik som har fört till dagens läge. Inom arbetarrörelsen måste vi nu gemensamt diskutera vilken politik som måste följas för att vi skall kunna ta itu med uppgiften att bryta storfinansens välde, överföra hela makten till folkets majoritet och börja övergången till ett socialistiskt samhälle.

Arbetarrörelsens styrka är dess förbundenhet med massorna. Centralisering, byråkratisering – alla sådana tendenser avlägsnar en rörelse från massorna. De arbetande människorna ställer aldrig oresonliga krav. De är realistiska och vet vad som är möjligt att uppnå i varje läge. Just därför är det så nödvändigt att politiken alltid utformas i nära samklang med de krav som ställs av de arbetande. Det gäller ett effektivt prisstopp på alla nödvändighetsvaror, så att inte förbättringar i pengar av löner och pensioner omedelbart äts upp av prisstegringarna. Det gäller en skattereform som verkligen lättar skattebördorna för de lägre inkomsttagarna och i stället effektivt klämmer åt skattesmitare, spekulanter, vinstrika bolag och stora kapitalägare. Det gäller garanti för alla att få ha ett meningsfullt och säkert arbete utan stress och i en riskfri arbetsmiljö. Det gäller underlättande av både de förvärvsarbetande och de hemarbetande kvinnornas situation genom att alla barn säkras rätten till en bra och gratis daghemsplats, att barnbidragen höjs och värdesäkras, att diskrimineringen av kvinnorna avskaffas på samhällslivets alla områden. Det gäller kampen mot klasslagar och samarbetslagar som nu binder facket. Det gäller trygghet för kommande generationer och för oss själva genom

att kärnkraften stoppas så länge säkra lösningar inte anvisats av de säkerhetsproblem som har att göra med både produktion och avfall. Det gäller stopp för det militära slöseriet, som nu hotar att bli ännu större under den borgerliga regeringen. Det slöseri som står i sådan skärande kontrast till de stora eftersatta behoven i vårt land men framför allt i länderna inom tredje världen. Det gäller solidaritet i handling med de förtryckta folken och med deras befrielseörelser.

Det är kring en politik med detta huvudsakliga innehåll som arbetarrörelsen enligt vår mening måste samlas. Då kan den framgångsrikt bekämpa den borgerliga regeringen och göra denna till den episod i Sveriges politiska historia som den måste bli.

Man måste emellertid varna för tanken att det kommer att gå så lätt att ge den borgerliga regeringen respass. Den direkta intressegemenskapen mellan storkapital, statsapparat, borgerlig regering och borgerligt dominerade massmedia innebär att högeroffensiven mot arbetarrörelsen och framför allt mot dess socialistiskt medvetna del kommer att fortsätta ännu mer systematiskt och med ännu större resurser. Segern i riksdagsvalet har gett reaktionen mersmak. Det har vi hört i den här debatten. Den fortsatta offensiven kommer att drivas hårt. Den måste mötas av en ännu mera välplanerad och medveten kamp från arbetarrörelsen.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Innan jag går in på mitt egentliga anförande vill jag gärna säga att det förekommit förhandlingar mellan partigrupperna om debattordningen. Vid dessa förhandlingar fördes det fram olika alternativ, som skulle ha gett oppositionsledaren mer tid i debatten. Dessa alternativ förkastades emellertid. Det är dock möjligt att vi vid kommande förhandlingar kan bli överens om en debattordning som ger en mer jämn fördelning av debattiden.

Herr talman! Det är rätt naturligt att i den allmänpolitiska debatten denna gång göra några reflexioner kring valutgången och orsakerna bakom denna. Eftervälsanalyserna är många, och de fördjupas allteftersom man får perspektiv på vad som händer.

Det är helt uppenbart att valutgången anger ett viktigt och avgörande vägval inför framtiden. Människorna har gett besked om att framtidens samhälle skall präglas av en social marknadsekonomi, hushållning med naturtillgångarna och ett fortsatt socialt reformarbete. Människorna har lika klart avvisat en politik som dogmatiskt anger socialisering och socialism som en väg att lösa praktiska samhällsproblem, de har avvisat en fortsatt misshushållning med naturresurserna och de har avvisat en detaljreglering av människornas tillvaro som inte kan leda till annat än byråkrati och rättsotrygghet.

Många i detta land sätter värde på marknadsekonomi och möjligheten till privat företagsamhet. Man ser i detta förutsättningar för att i framtiden stärka och utveckla vår ekonomi och för fortsatt socialt reformarbete. Människorna har däremot avvisat en fondsocialism av Meidnermodell.

I detta ryms inga framtidsmöjligheter för de enskilda människorna.

Det är på denna grund allt fler människor har önskat sig en ny regering. Man har värjt sig mot rovdrift och centralisering och förordar i stället resurshushållning och decentralisering. Regeringsförklaringen visar den nya regeringens ambition att svara upp mot valresultatet.

Regeringsförklaringen lägger grunden till en framåtsyftande reformpolitik över hela fältet. I mycket hög grad fullföljer den handlingslinjer som vi från centerpartiets sida under många år har drivit i riksdagen. 1972 begärde vi t. ex. att en bättre balans mellan teori och praktik skulle åstadkommas i grundskolan. Vi har också tagit upp behovet av bättre baskunskaper i grundskolan. Regeringsförklaringen lägger grunden för en aktiv utbildningspolitik enligt dessa riktlinjer. Läroplansarbetet skall inriktas på att ge bättre baskunskaper, större inslag av praktisk yrkesorientering samt en närmare kontakt mellan skolan, arbetslivet och samhället i övrigt. Det är därmed helt uppenbart att vi kommer till rätta med skolans alltför teoretiska prägel och på så sätt ökar trivseln och motivationen i skolan.

Skolan måste klarare än i dag arbeta efter sociala målsättningar. Respekt för andra individer och grupper, tolerans och förståelse måste prägla relationerna också inne i skolan. Barn och ungdom måste tillägna sig denna grundsyn. SIA-reformen är av avgörande betydelse i detta sammanhang. Genom SIA-reformen utvecklas och demokratiseras skolans arbetsformer.

Vi bör arbeta vidare på en utveckling av grundskolan, innebärande en bättre skolmiljö, ökad kontakt med verkligheten utanför skolan och bättre kontakter mellan lärare, elever och föräldrar. Vi måste skapa ett positivt samspel där alla engageras. SIA-reformen kan utgöra en grund för detta.

Det är självklart att en sådan utveckling av grundskolans inriktning och arbetsförhållanden måste följas upp i gymnasieskolan. Det är alltför många elever som inte finner lämpliga utbildningsalternativ i gymnasieskolan eller som genom taktiska manipulationer eller traditionellt könsrollstänkande inte väljer den utbildningsväg som passar de egna anlagen bäst. Övergången från utbildning till arbetsliv blir för många ungdomar alltför svår.

Även på detta område står vi inför viktiga utbildningspolitiska ställningstaganden, vilka måste präglas av sociala och jämlikhetspolitiska ambitioner. Det gäller att öka gymnasieskolans kontaktyta med arbetsliv och samhälle. Hos ungdomen finns ett mycket starkt gensvar för en ökad praktisk inriktning även av gymnasieskolan. Det är skäl att noga pröva ett utvecklat system med varvad utbildning som ett led i utbildningsgången. Ett treterminssystem är därvid en möjlighet som bör studeras.

Herr talman! Det har hörts en hel del kritik mot den högskolereform som nu snart skall träda i kraft. Men jag kan försäkra att det också finns stora förväntningar på reformen och dess möjligheter. Den ger möj-

lighet till en decentraliserad utbyggnad av högskoleväsendet, en möjlighet för nya grupper till eftergymnasial utbildning och en möjlighet till ett mera decentraliserat beslutsfattande inom högskoleväsendet. En reform med den inriktningen upplevs av många som starkt angelägen.

Regeringsdeklarationen gör ett viktigt klarläggande beträffande högskolereformen – ett klarläggande som f. ö. H 75, den centrala kommittén för högskolan, redan gjort i skrivelse till regeringen. Högskolan skall inte vara totalspärрад. I sin skrivelse av den 18 maj i år säger H 75: "För utbildning utan antagningsbegränsning blir antagningen härvid i princip densamma som den procedur som f. n. kallas inskrivning." Regeringsdeklarationen slår vidare fast att regionstyrelser skall inrättas och att en snabb remissbehandling nu skall ske. Det finns därmed förutsättningar för en bred uppslutning kring en reform som förnyar och utvecklar högskolan och ger den en ännu mer framåtsyftande roll i samhällsutvecklingen.

Herr talman! Får jag sedan övergå till ett annat avsnitt, nämligen den tidigare jordförvärvslagen, som man avsåg skulle vara ett instrument för en successiv strukturförändring och rationalisering av lantbruket och dess produktion. Den socialdemokratiska regeringen ansåg att den utvecklingen måste påskyndas och genomförde en ny lag 1965. Denna fick en utformning som tyvärr medgav både bolag och vissa andra förvärvare att placera kapital i jord och skog. Resultatet blev också en ganska livlig spekulation. Jag vill gärna säga att centern vid det tillfälle när lagen antogs var motståndare till den utformning som lagen fick.

Det var och blev uppenbart att dessa nya kategorier köpare medverkade till ett upptrissande av jordpriser, långt utöver företagets avkastningsvärde. Många av köparna hade inte för avsikt att bedriva lantbruket som närings- och utkomstmöjlighet.

Inflationen och skattetekniska vinster uppvägde många gånger mer än väl vad som saknades i produktionsavkastningen av fastigheten. Visserligen fanns en viss möjlighet i jordförvärvslagens 4 § att stoppa de mest extrema fallen av spekulation, men denna paragraf har utnyttjats mycket sparsamt. Säkerligen har detta berott på den tillämpning som högre myndighet inkl. regeringen då och då gjort i bedömningen av de olika fallen. Först på senare år har lantbruksstyrelsen utfärdat rekommendation att 4 § bör tillämpas flitigare. Jag betraktar det även som positivt att vi äntligen fått en översyn av 1965 års lag.

Jag hoppas mot denna bakgrund att den sittande jordförvärvsutredningen beaktar angelägenheten av att en förutsättning för tillstånd att förvärva lantbruk blir att förvärvaren har för avsikt att bruka gården och i huvudsak själv ha sin inkomst av gårdens avkastning.

Tog man även eventuella överpriser med i avkastningsbedömningen borde de framräknade överpriserna läggas ovanpå det taxeringsvärde som finns. Ett sålunda uppjusterat värde borde ingå som förmögenhet och därigenom sänka kapitalspekulanternas skattevinster.

Med andra ord: Många förväntar sig att utredningen prövar olika vägar

för att verkligen uppnå ett stopp för den orimliga utveckling vi fått på det jordpolitiska området. Vi förväntar oss en starkare ställning för familjejordbruket och givetvis att kombinationen jord-skog skall bli en bärande produktionsform i många fall. Visserligen har förre jordbruksministern i jordförvärvssammanhang pekat på nödvändigheten av att ha god tillgång till arrendejordbruk. Han kunde i det fallet tänka sig att staten gick in som jordförvärvare och jordägare. Även om jag håller med om att arrendeformen kan vara bra för en ung jordbrukare som vill komma i gång, så har ändå all erfarenhet gett beskedet att ägarformen på sikt är den bästa för utövatet av lantbruk. Det finns alltså i detta sammanhang ingen anledning att skjuta arrendatorerna framför sig för att uppnå jordförvärvsanledningar för staten.

Bevarandet av åkerjorden är också en viktig miljö- och resursfråga. Riksdagen har enats om åtgärder för en betydligt starkare prioritering av skyddet för åkerjorden. Jag ser fram emot att det snabbt kommer till stånd en annan tillämpning också ute i kommunerna. Vi kan inte längre tillåta att brukningsvärd åkerjord exploateras och görs obrukbar för all framtid. Det är livsavgörande resurser som på det sättet definitivt ödeläggs.

Herr talman! De miljöpolitiska frågorna har sedan länge varit angelägna för centern. Hittills har miljöpolitiken här i landet i alltför hög grad präglats av principen att i efterhand korrigera felaktigheter. I stället bör de miljöpolitiska strävandena inriktas på att faror för rubbningar i den ekologiska balansen och för människan i livsmiljön över huvud taget aldrig uppkommer.

Energipolitiken kan på ett utmärkt sätt illustrera en sådan inriktning av miljöpolitiken. Grunden för en ny energipolitik är hushållning och en satsning på alternativa förnyelsebara energikällor. Det är de viktigaste åtgärderna för att förhindra rubbningar i naturens kretslopp. Detta måste givetvis kompletteras med åtgärder för att minska de negativa konsekvenserna av oljeförbränningen. Det krävs fortsatta ansträngningar för avsvavling av olja och för utbyggnad av rökgasrening. På det sättet minskar svavelnedfallet.

Till detta måste komma åtgärder för de försurade områdena i Sverige. Kalkning av mark och vatten bör komma till stånd i en helt annan utsträckning än vad som hittills skett.

Diskussionerna kring kärnkraften visar också – det har tydligt framgått här i dag – skiljelinjen mellan socialdemokraterna och centern. Energipolitiken som den gamla regeringen förde gick ut på att bygga ut kärnkraften och sedan hoppas på att säkerhetsfrågorna skulle lösas. Centern har drivit igenom kravet på en ändrad energipolitik som innebär att säkerhetsfrågorna först skall lösas innan aggregaten 7–13 får tas i drift. Det är betydelsefullt att man därigenom avbryter den pågående färden in i kärnkraftssamhället. Fler och fler börjar säkerligen inse nödvändigheten härav.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr AF UGGLAS (m):

Herr talman! Endast drygt en månad har gått sedan valet och ett par veckor sedan den nya regeringen tillträdde och presenterade sitt program. Därefter har det inte hänt så mycket som ger ytterligare underlag till dagens debatt. Denna har helt naturligt karaktären av valkommentarer. Socialdemokraterna har förlorat regeringsmakten. En borgerlig regering har tillträtt. Vad innebär det nya läget i svensk politik?

Självklart är det någonting avgörande som har skett. Svensk politik kommer framdeles att vara annorlunda. Maktväxling är någonting självklart för fria demokratier. Koalitionsregeringar är någonting normalt i länder med vårt valsysteem. Dagens regeringspartier och socialdemokraterna konkurrerar och samarbetar hädanefter på lika villkor, eftersom människorna-väljarna kommer att ha erfarenheter av dem också i omvända roller.

Det hade inför den här debatten känts självklart att möta oppositionspartiet socialdemokraterna med den sympati och den respekt som tillkommer en god förlorare. Väljarnas dom är ju vad vi har att rätta oss efter. Lyckan skall växla. Både vinnare och förlorare har att dra sina slutsatser, försöka förstå väljarnas besked och gå vidare.

Socialdemokraterna har utträttat en hel del som är bra under sina 44 år i regeringsställning. Deras insatser behövs i opposition. Socialdemokraterna är välkomna tillbaka till makten i framtiden. Inte heller de nuvarande regeringspartierna skulle må bra av att regera oavbrutet, låt oss säga fram till år 2010. Det skulle ha känts rätt att ge de goda förlorarna ett erkännansamt ord, att önska dem lycka till i den omprövning och den nyordning som varje valnederlag eller dåligt valresultat skall ge anledning till.

Efter att ha lyssnat på socialdemokraternas företrädare i debatten i dag blir känsloläget för mig ett annat – och med ett inte så litet inslag av förvåning. Har oppositionen inte riktigt förstått vad väljarna har sagt? Har oppositionen inte riktigt tänkt igenom att det är en koalitionsregering vi har? Har oppositionen inte riktigt förstått att valrörelsen är över?

Oppositionens viktigaste budskap i dagens debatt har varit att statsministern begått ett svek, någonting förkastligt, i kärnkraftspolitiken.

Beskyllningen är orimlig, herr talman. Herr Fälldin och hans parti klar gjorde före valet sina önskemål, sin politik i kärnkraftsfrågan, den politik som de skulle vilja föra om de fick majoritet. Centern fick icke ensam majoritet i valet. Däremot fick de icke-socialistiska partierna det. Väljarnas besked var att en icke-socialistisk regering skulle bildas. Herr Fälldin, ledare för det största borgerliga partiet, har fullgjort uppdraget på ett utomordentligt sätt. Uppdraget har innefattat att herr Fälldins parti liksom de andra nuvarande regeringspartierna haft att kompromissa, haft att komma överens i olika frågor där deras ställningstaganden tidigare

inte varit desamma.

Det är så demokratin skall fungera. Alla människor förstår det.

Försöket att på falska grunder sakligt misskreditera politiska motståndares moral gör uteslutande ett alltmer pinsamt intryck ju längre det pågår.

Därmed är väl, herr talman, också herr Carlssons i Tyresö fråga till herrar Bohman, Burenstam Linder och Krönmark samt fru Mogård besvarad.

Vi har också fått höra under debatten att det finns en helt samstämmig bild av situationen i Sverige när det gäller det läge i vilket de borgerliga partierna övertar regeringsmakten. Den svenska ekonomin är stark. Vi har sunda statsfinanser och en stark ekonomi.

Det dukade bordet har hunnit förekomma också i dagens debatt här i kammaren.

Det är nu inte på det sättet. Finansministern har redan i debatten klargjort det. Vill man ha andra auktoriteter finns konjunkturinstitutets höstrapport, som har kommit i dagarna och som talar om en tillväxttakt för vårt folkhushåll på kanske 1,5 % i år mot 5 % i övriga industriländer, om att industriproduktionen i vårt land sjunker i år, om att produktiviteten blir svagare än väntat. Rapporten talar om förlorade marknadsandelar för de svenska företagen utomlands och kanske nu också hemma, om att betalningsbalansen är oväntat svag, om att vi får prisstegringar i år på 10 % – annorlunda i varje fall än den förutvarande regeringen väntade.

Det här hör också till dagens verklighet, till utgångspunkterna när vi diskuterar framtiden.

Vi har också i denna debatt fått höra påståenden av den innebörden att minoritetspartiet socialdemokraterna på något sätt vid sidan om matematikens lagar skulle representera svenska folket eller löntagarna mot fiendliga intressen. Socialdemokraterna "vill icke" – har det sagts i debatten – "medverka till en ekonomisk politik som har sin spets riktad mot arbetarna och tjänstemännen, som bidrar till ökade klyftor i vårt samhälle". Ingen, herr talman, kommer att begära det.

Valrörelsen formade sig, sade oppositionsledaren, till en serie angrepp på löntagarna. Det är nonsens. Sanningen är den att valrörelserna är slut och att det är tid att ta sin utgångspunkt i vad väljarna har sagt.

Den borgerliga regeringen har ett absolut flertal, en majoritet på ungefär 51 % av de svenska väljarna bakom sig. Socialdemokraterna representerar drygt 42 %. I de borgerligas absoluta majoritet finns med all säkerhet också en majoritet av landets löntagare.

Socialdemokraterna har inte förlorat valrörelsen på grund av att valrörelsen var en vecka för kort, på grund av kärnkraften eller på grund av s. k. händelser som kom att dominera vårens politiska debatt. Socialdemokraterna har förlorat väljare tre val i sträck på grund av att den socialdemokratiska politiken på område efter område har hunnit i fatt de ansvariga. Skattepolitiken, bostadspolitiken och näringspolitiken

erbjuder för alla människor välkända exempel.

Härtill kommer naturligtvis att årets val i större utsträckning än de senaste valen kom att handla om hur vårt land skall utvecklas i framtiden. Väljarnas besked gällde också en del långtgående socialistiska krav som framförts framför allt från LO.

Oppositionens ledare talade här i dag om en förljugen och oförskämd borgerlig skrämselfpropaganda mot den demokratiska socialismen. Upprördheten är litet svår att förstå. LO och det socialdemokratiska partiet har själva valt att inte stå fria, manifesterat bl. a. genom kollektivanslutningen. Om LO framför socialiseringskrav måste detta uppfattas som en del av socialdemokratins framtidsbild.

Valresultatets verklighet är alltså utgångspunkten för framtiden. Härtill kommer vad som har hänt sedan den 19 september. De borgerliga partierna har i en utförlig regeringsförklaring lagt fast riktlinjerna för de kommande årens utveckling i vårt land. De har visat sin förmåga att enas. Socialdemokraterna kan aldrig mer gå till val på att få landets medborgare att tro att den sociala tryggheten skulle hotas om andra än socialdemokraterna regerade, eller att de borgerliga partierna är hopplöst splittrade. Oppositionen får nu med utgångspunkt i valresultatet och den borgerliga regeringsförklaringens verklighet utforma de budskap som den nästa val vill vinna väljarnas förtroende och flertal med.

Det stora socialdemokratiska partiet är välkommet tillbaka i debatten då, herr talman. Att döma av debatten hittills i dag är vägen dit ganska lång.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag såg härömdagen en teckning av Staffan Lindén. Det var en av hans "stollar", som stod vid en busshållplats. "Sverige" stod det på hållplatstavlan. Han tittar ivrigt på sin klocka och säger: "Konjunkturuppgången skulle vara här nu!"

Det är en träffsäker bild. Vi har väntat och väntat på att den internationella högkonjunkturen skall dra i gång den svenska ekonomin, att efterfrågan på våra exportvaror skall växa, att våra företags orderböcker skall fyllas och att företagens vilja att bygga ut och nyanställa personal skall sätta fart. Men i stället har vi fått uppleva hur konjunkturrapporter avlöser varandra – en efter en – ständigt med samma budskap: Konjunkturuppgången dröjer.

Vi har i Sverige med gemensamma krafter lyckats hålla sysselsättningen uppe under den tid av svår lågkonjunktur som hela den industriella världen plågats av. Det har skett dels med stimulanser av den inhemska köpkraften, dels genom att stödja lagerproduktion.

Men nu är vi framme vid en tidpunkt då den här medicinen inte hjälper längre. De närmaste månaderna blir uppenbarligen kärva för det svenska folkhushållet. Dagligen får vi rapporter om krisbranscher. Sedan lång tid kämpar teko, glas, skinn, päls och varven med stora svårigheter. Nu har även våra basindustrier råkat in i snålblåst. Stålkrisen är akut.

T. o. m. verkstadsindustrins slagskepp Volvo har mött växande problem. Från Statsföretagskoncernen aviseras miljardrökningar, den ena efter den andra.

Socialdemokraterna har efter valnederlaget ofta, som det här har påpekats under debatten i dag, talat om att den nya regeringen fått ta över ett färdigdukat bord. Ja, är det dukat, så är det förvisso med mängder av upplagrade problem.

Exportindustrins konkurrenskraft är allvarligt försämrad. Betydande marknadsandelar har redan förlorats. Inflationstakten är osedvanligt snabb. Vi har tre år i följd haft en ca tioprocentig penningvärdeförsämring per år. Industrins produktionstillväxt har varit mycket svag de senaste åren. Underskottet i handelsbalansen är minst sagt besvärande.

Ja, det är de här och många andra problem som den nya regeringen får ärva och måste klara av. Och det är viktigt att regeringen lyckas duka om, så att optimismen återvänder i det svenska näringslivet och att vi får balans i samhällsekonomin. För det är, som det står i regeringsförklaringen, "en grundläggande förutsättning för att förverkliga en medveten reformpolitik och för att trygga sysselsättning och framsteg."

Från folkpartiet är vi angelägna att betona att politiken måste utformas i hela folkets intresse. Det kräver samförstånd inte minst med arbetsmarknadens parter.

Den viktigaste uppgiften blir att trygga jobb åt alla. Och det blir en svår uppgift. Den ekonomiska politiken måste inriktas på att underlätta en utbyggnad av näringslivet och främst exportindustrin.

Under valrörelsen varnade vi i folkpartiet ofta för den maktkoncentration som pågick under den socialdemokratiska eran. Två företag köptes upp per dag. Så får det inte fortsätta. Vi kommer naturligtvis att arbeta för en kursändring i detta avseende. Det betyder att det socialiseringshot som låg över hela branscher lyfts av och ersätts av stimulanser för även den mindre företagsamheten att bygga ut och framtidstro för den som vill starta ett nytt eget företag. Då skapas nya arbetstillfällen i näringslivet. För enbart inom industrin finns det drygt 37 000 företag med mindre än 50 anställda. Tänk om alla dessa klarade av att öka antalet anställda med endast en person! Det skulle ge ett nettotillskott på 37 000 arbetstillfällen fördelade över hela landet.

I regeringsförklaringen sägs att näringspolitiken måste "utformas så att mindre och medelstora företag får goda utvecklingsmöjligheter. -- --

Förslag kommer att läggas fram om vissa lättnader i fråga om arbetsgivaravgifter samt om ändrade skatteregler för familjeföretag. Avvecklingen av den faktiska sambeskattningen fullföljs. De mindre företagen ges goda kreditmöjligheter."

Herr talman! Jag tror att det är med sådana åtgärder vi får snabbare tillväxt i ekonomin och nya resurser att använda till sociala reformer. I en tid då strukturförändringar är så vanliga – och många gånger nödvändiga för att man skall uppnå effektivitet och konkurrenskraft – måste skyddet mot oförvällat inkomstbortfall för de anställda vara fullgott. Folk-

partiet har länge krävt en allmän arbetslöshetsförsäkring. En sådan reform utlovas nu under den kommande mandatperioden.

En grupp som drabbas hårdare än andra när arbetsmarknaden kärvar är ungdomen. Arbetslösheten bland ungdomarna har under flera år varit dubbelt så hög som bland övriga grupper. Särskilt svårt har det varit för ungdomar som har bristfällig utbildning. Även här har folkpartiet visat på konstruktiva vägar för att garantera alla ungdomar arbete, praktik eller utbildning. Det är också vad den nya regeringen utlovar i sin deklaration.

Det är inget tvivel om att det finns arbetsuppgifter.

Behoven inom den offentliga sektorn är stora. Tiotusentals sjuka människor köar för plats på långvårdssjukhus. Tillsynen av gamla som vill bo kvar hemma är ofta dålig. Bristen på daghem och familjedaghem är väl känd. Vård av och omsorg om barn och gamla får ej eftersättas. I en kärv ekonomi är det de som skall komma i första hand. Andra angelägna reformer måste vänta tills vi får råd. För att vi skall kunna klara reformer för barn och gamla måste ökningen av den privata konsumtionen bli måttlig. Det gör det samtidigt lättare att betala vår utlandsskuld, eftersom importen blir lägre.

Fortfarande förvärvsarbetar en betydligt mindre del av kvinnorna än av männen. Det beror både på att hemarbete och barntillsyn fortfarande i stor utsträckning anses vara en uppgift för kvinnan och på att arbetsmarknaden är uppdelad i typiskt manliga och kvinnliga yrken. Men kvinnor skall ha samma chans som män till yrkesarbete. Därför måste de nuvarande hindren bort.

Det måste bli fler jobb. Det är den grundläggande förutsättningen för att fler kvinnor skall kunna komma ut på arbetsmarknaden. Men det räcker inte med det. En väl utbyggd barnomsorg är nödvändig för att både män och kvinnor skall kunna yrkesarbeta utan att omsorgen om barnen blir eftersatt. Kortare arbetsdag för småbarnsföräldrar är nödvändig av samma skäl.

För kvinnor som varit hemma ett tag kan det också behövas speciella åtgärder för att underlätta övergången till yrkesarbete. De måste ges möjlighet att friska upp eller komplettera sin utbildning, t. ex. inom den kommunala vuxenutbildningen eller arbetsmarknadsutbildningen.

Om kvinnor skall få samma rätt som män till yrkesarbete, får det inte heller finnas inslag i t. ex. skattepolitiken eller familjepolitiken som motverkar att de tar ett jobb. Därför måste de sista resterna av sambeskattningen tas bort. En hustru som arbetar i familjens rörelse och gör samma insats som mannen skall inte behöva nöja sig med hälften av mannens lön.

Kvinnornas intresse för förvärvsarbete påverkas också av vilken grad av jämställdhet med männen som råder. Det gäller både lönevillkor och möjligheter till avancemang. Folkpartiet vill ta bort hindren för kvinnorna i arbetslivet genom en jämställdhetslag med förbud mot könsdiskriminering, rättvisare arbetsvärdering, jämställdhetsplaner både inom den of-

fentliga sektorn och i de stora enskilda företagen, utbyggd barnomsorg, bättre vuxenutbildning och rättvisa skatteregler.

En förnyelse av arbetslivet så att det blir bättre anpassat till individens olika krav och roller skall vara målsättningen för ett fortsatt reformarbete. Den enskilde måste få helt andra möjligheter än i dag att välja hur han eller hon vill utforma sin tillvaro och fördela sin tid mellan fritid och arbete. Kortare arbetsdag för småbarnsföräldrar och rörlig pensionsålder är steg i den riktningen.

Det måste bli möjligt för den enskilde arbetstagaren att koncentrera eller sprida ledighet och arbete över tiden. Den femte semesterveckan skall kunna sparas till längre ledighet. Det är också ett steg i rätt riktning.

Lagen om medbestämmande träder i kraft den 1 januari 1977. Därmed är de sista resterna av den gamla § 32-principen ur världen. Den gav arbetsgivarna rätt att ensamma leda och fördela arbetet. Den nya lagen gör de anställda mer jämställda med arbetsgivaren. De anställdas organisationer får rätt att förhandla om det mesta, innan beslut fattas.

Nu startar förhandlingar mellan parterna för att få fram ett avtal som reglerar hur medbestämmandet skall gå till i det praktiska livet. Det är viktigt att alla löntagare efter hand upplever sig ha fått faktiska möjligheter att påverka sin egen situation. Förhandlingarna om hur konkreta frågor skall lösas bör så långt möjligt ske på det lokala planet. På arbetsplatser där det inte finns fackklubb bör facket utse en förtroendeman, så att de anställda kan hålla en daglig och nära kontakt med sin företrädare.

Folkpartiet anser det naturligt om reglerna för hur medbestämmandet skall gå till ger de anställda en direkt möjlighet att påverka den långsiktiga planeringen i företagen. De anställda bör också ges ett avgörande inflytande över riktlinjerna för personalpolitiken och företagshälsovården.

Många människor är oroad för de risker som finns i jobbet. En del risker är lätta att upptäcka och undanröja. Andra är svårare att få grepp om. Hit hör kemiska ämnen. Tiotusentals kemiska ämnen används varje dag i produktionen. Varje år tillkommer hundratals nya.

Alla kemiska ämnen bör betraktas som hälsorisker. Varningar från forskare och anställda som handhar ämnena måste därför alltid tas på allvar. Undersökningar som visar att ett kemiskt ämne är ofarligt måste göras *innan* ämnet används – inte efter det att olyckor inträffat.

Företagshälsovården skall inriktas på att upptäcka alla slags hälsorisker, både fysiska och psykiska. Efterlevnad och kontroll av lagar och avtal bör underlättas genom att minimigränsvärden utarbetas och revideras efter hand för buller, belysning, luftföroreningar osv.

Herr talman! Nästan 450 000 människor är borta från sitt jobb varje dag. Det är mer än var tionde sysselsatt. Vi vet att många är borta därför att de upplever sitt jobb som pressande eller monotont. Det gäller i hög grad också dem som jobbar på kontor och t. ex. inom vården. De har också rätt att få en bättre arbetsmiljö.

Buller, dålig luft, värme- och ljusförhållanden är frågor som måste

angripas. Men det gäller också de psykiska faktorerna. För stor arbetsbörda, en känsla av att inte räckta till, oklarhet om ansvarsområde och dålig kontakt med arbetskamrater är orsaker som ofta nämns av dem som har en pressande arbetsmiljö.

Trygghet i tillvaron för varje människa är kärnan i folkpartiets politik. Det förutsätter solidaritet och samhörighet mellan människor. De svaga i samhället måste få hjälp och stöd. Vi har visat att en större social rättvisa kan skapas utan att friheten för den enskilda människan sätts i fara. Bättre pensioner, sjukförsäkring och utbildning är reformer som förenar kravet på större rättvisa mellan människor med kravet på ökad frihet för den enskilde. Det är också exempel på reformer som folkpartiet varit med om att driva fram.

Det är jobbet som grundlägger tryggheten för varje människa. Att få förvärvsarbete måste vara en rättvisa för alla. Det ger ekonomisk trygghet för den enskilde och det ger oss tillsammans bättre möjligheter att öka tryggheten för barn och gamla.

Men trygghet i jobbet är inte bara rätten att få ett arbete och få behålla det. Det är också rätten att få känna sig säker till liv och lem. Hälsorisker av alla slag i arbetslivet måste därför bekämpas.

Arbetet skall vara mer än en födkrok. Det skall vara ett sätt att förverkliga sig själv. Då är rätten för de anställda att själva bestämma över sin arbetssituation viktig.

Herr PETERSON i Nacka (s):

Herr talman! Den socialdemokratiska oppositionspolitiken i riksdagen kommer att grundas på arbetarrörelsens program för arbete och trygghet, det program vi gick till val på. Vi kommer i denna riksdag att hävda en stark ekonomi, arbete åt alla, en fortsatt reformering och demokratisering av arbetslivet, gemenskap mellan generationerna, trygghet för barnfamiljer och pensionärer, jämställdhet mellan kvinnor och män och en god miljö för alla. Vi kommer att föra en politik som gagnar det stora folkflertalet – löntagare, pensionärer, barnfamiljer och ekonomiskt svaga grupper. Den demokratiska socialismens idéer om solidaritet, gemenskap och jämlikhet kommer att vara grunden för socialdemokratiens praktiska politik.

För de kapitalistiska partierna, som så hett åstundat makten, har frestelsen att göra långtgående utfästelser till medborgarna varit övermäktigt. Vi har varnat dem för överbud och löften utan täckning. Det innebär stora risker för ekonomin, och därmed för tryggheten och en rättvis utveckling. Men man har slagit dövörat till, viftat bort våra varningar till dem att inte leka med de ekonomiska realiteterna. Så sitter de tre nu där i kanslihuset med massor av vallöften och växlar utställda på framtiden.

Kampen var hård i valrörelsen mellan socialdemokraterna och de tre kapitalistiska partierna. Vi krävde att de skulle lägga fram ett gemensamt program före valet. Vi förstod att de inte skulle kunna leva upp till sina

utfästelser *efter* valet.

Säkerligen förstod många väljare att det var orimligt att de kapitalistiska partierna skulle kunna hålla sina löften. Man insåg att de var ihåliga. Men på en punkt gjorde man det säkert inte. Och man hade heller ingen anledning att göra det. Det var på en punkt av särskild betydelse för människorna och där löfterna var av ett alldeles särskilt slag. Det gäller kärnkraften.

Kärnkraftsfrågan gjordes av centern till en moralisk fråga, ja, närmast till en fråga om religion. Centerpartiets ledare Thorbjörn Fälldin framställdes personligen som garanten för centerns orubbliga fasthållande vid sin linje. Gång på gång – så ock från denna talarstol i Sveriges riksdag – sade centerledaren: "Ingen statsrådspost kan vara så åtråvärd att jag vore beredd att dagtinga med min övertygelse". Genom den utfästelsen tillvann sig herr Fälldin stor respekt. Han hyllades som en hederlig person med speciellt hög moral.

Jag skall inte nu angripa centern för dess linje i kärnkraftsfrågan. Vi debatterade den i valet, och vi får säkerligen fler tillfällen att göra det. Socialdemokratin underkände centerns linje, men självfallet erkände vi centerpartiets rätt att inta den ståndpunkt de valt och att också slåss för den. Varje parti har en sådan rätt i vår demokrati.

Jag förebrår inte de människor som trodde på centerns inställning i kärnkraftsfrågan. De var i god tro.

Jag angriper inte heller kompromisser i sig. Kompromisser är nödvändiga i det politiska arbetet i en demokrati – det vill jag gärna personligen starkt understryka. Men lika hårt fördömer jag kompromissen i det här fallet. Med hänsyn till centerns linje var varje kompromiss omöjlig, oförenlig med den moral man byggt hela sin valrörelse på.

Jag vill i mitt inlägg ta upp, inte centerns eller de båda andra kapitalistiska partiernas inställning i sak, utan hur centern och dess ledare Fälldin gjorde valet på kärnkraftsfrågan. Detta vill varken Fälldin eller hans energiminister nu höra talas om, och jag förstår dem utifrån deras utgångspunkter och ställning.

Det står för oss klart – och centern delar vår bedömning härvidlag – att de borgerliga på kärnkraftsfrågan fick det röstillskott som de behövde för att vinna majoritet i riksdagen och därmed regeringsmakten.

Herr Fälldins upprepade uttalanden om att Barsebäck 2 under inga omständigheter skulle få laddas blev en symbol för centerledarens kompromisslösa linje i kärnkraftsfrågan. Fälldin skulle aldrig sätta sig i en regering som laddade Barsebäck 2, förklarade han. Men som LO-tidningen kommenterade: "Åtrån efter taburetten har varit starkare än ansvaret inför de väljare som trott på hans försäkringar".

Andra ledande centerpartister tittade folk i ögonen och sade samma sak. Jag mötte centerns vice ordförande – nuvarande utrikesministern Karin Söder – i en debatt i Sundsvall. Hon bedyrade att centern kommer att stå fast vid sin energipolitik också i regeringsställning. Om inte folkpartiet och moderaterna viker sig för centern i energifrågan, så kommer

centern att spräcka en borgerlig regering på denna fråga. Fru Söder menade att det får bli de som kryper till korset, människorna skall kunna lita på centerpartiet.

Herr talman! Jag beklagar att Sverige nu har en statsminister och en utrikesminister vilkas löften man inte kan lita på.

Nu skall Barsebäck 2 laddas. Man försöker här och var ge intryck av att helt nya krav på säkerheten nu ställs. Moderatledaren, herr Bohman, försökte göra ett stort nummer av detta tidigare här i dag, men i själva verket – och det är det viktiga att tala om för svenska folket – var säkerhetskraven precis lika hårda med den socialdemokratiska regeringens energipolitik. Skillnaden är bara att ni försöker fly undan ett eget ansvar och er egen splittring genom att tala om kraftföretagens självklara ansvar för säkerhet i energiproduktionen. Så blir er energipolitik en mycket tvivelaktig väg att använda i en demokrati, där människorna i val skall kunna utkräva politiskt ansvar. De nya statsråden springer ifrån sitt ansvar. De gömmer sig bakom kraftföretagen. Jag frågar: Hur skall svenska folket komma åt kraftverksdirektörerna?

Det finns också en annan moralisk sida av kärnkraftsfrågan, som andra talare före mig har pekat på. Men det finns anledning att ta upp den efter herr af Ugglas inlägg. Centerns partisekreterare, herr Jonnergård, erkänner nu att det hela tiden varit en medveten taktik att göra utfästelser före valet om att stoppa kärnkraften men att svika dem efter valet – detta för att nå regeringsmakten. Vi hade nog aldrig suttit där vi sitter nu, medger han, om centern lämnat klart besked om Barsebäck 2 före valet. Kan den kalla cynismen i centerns agerande avslöjas tydligare än så?

Jag hävdar också att det inte bara är centern som har svikit här. Också de andra två borgerliga partierna – folkpartiet och moderaterna – som teg i kärnkraftsfrågan under hela valrörelsen, har sitt ansvar. De vågade inte stå upp till försvar för sin politik. De fruktade att den skulle skrämja bort röster. Herrar Ahlmark och Bohman tillämpade den jesuitiska tesen att ändamålet helgar medlen. Jag förstår mer än väl att herrar Bohman och af Ugglas vill glömma detta nu, därför att de känner det pinsamt att bli påmind om vad som hände i valrörelsen på den här punkten.

Näringslivets direktörer höll också tyst under hela valrörelsen. De lät herr Fälldin tala mot kärnkraften oemotsagd, trots att de inte för en enda sekund tänkte avstå från kärnkraften. Men de ville utnyttja kärnkraftsmotståndarnas röster för att få en borgerlig regering. Innerst inne visste man ju att bara de borgerliga kom till makten skulle det ordna sig med energifrågan.

De många ungdomar, herr talman, som genom centern trodde att de röstade mot kärnkraften sveks. Ty de fick kärnkraften och dessutom en borgerlig regering styrd av kapitalismens och det privata näringslivets intressen. I stället för socialdemokratins program för en planmässigushållning och sparande av energi blir det nu en av privata vinstintressen borgerligt styrd marsch in i kärnkraftssamhället.

Sveket mot ungdomarna är inte bara ett svek i kärnkraftsfrågan. Det går djupare än så. Det gäller inställningen till politiken och förtroendet för politikerna. Vad som skett genom centerns uppträdande är att tilltron till politik och politiker allvarligt har skadats.

Vi sänkte rösträttsåldern. I år öppnade vi dörren för en halv miljon människor att rösta för första gången. Riksdagens beslut var ett beslut att inbjuda ungdomen till politiskt arbete och ansvar. Men med beslutet att sänka rösträttsåldern följer också ett enormt ansvar från vår sida – från politikernas sida. En del av detta ansvar ligger i att vi måste gå i borgen för det politiska budskap vi för ut till människorna.

Förr fanns en tveksamhet till att ta ställning i samhällsfrågor. Men jag tror att det har förändrats avsevärt. Det räcker att peka på ungdomens intresse för internationella frågor, miljöfrågor och medbestämmandefrågor.

Statens ungdomsråd har i olika undersökningar presenterat unga människors inställning till politiken och till politikerna. Undersökningarna visar att många känner främlingskap inför den partipolitiska debatten. Men undersökningarna visar också att unga människor sannerligen är intresserade av samhällsfrågor, om de beskrivs på ett konkret sätt.

För att slå en bro mellan detta intresse för samhället och ett politiskt engagemang måste politikerna uppfylla två krav. *Det ena* är att ge en sanningsenlig bild av verkligheten och inte dölja några problem. *Det andra* är att verkligen stå för sina löften. På båda punkterna har centern svikit den unga generationen. *På den första punkten* genom att i fråga om energipolitiken låtsas som om man kan avstå från kärnkraften utan att det leder till några som helst svårigheter. *På den andra punkten* genom att före valet lova att Barsebäck 2 inte skulle laddas. Efter valet har man fattat beslutet att ladda Barsebäck 2.

Centerpartiets uppträdande efter valet är inte bara ett svek mot de egna väljarna, en sak som partiet får klara ut med sina väljare. Det är också den hårdaste smäll som någonsin givits mot ungdomens samhällsengagemang och tro på det politiska arbetet som ett hederligt arbete. Det är – som jag ser det – en allvarlig torpedering av strävandena att göra ungdomar intresserade av politik. Sveket mot väljarna, mot ungdomen, är oförlåtligt. Det som skett har allvarligt skadat det politiska arbetet i vårt land.

Det borgerliga uppträdandet står i skarp motsättning till det socialdemokratiska. Vi har alltid satt en heder i att hålla det vi lovat. Det program vi förde ut i 1976 års valrörelse återfinns helt i den socialdemokratiska politik vi efter valet presenterade i samband med att riksdagen öppnades för tre veckor sedan. Därigenom visar vi svenska folket att vi håller våra vallöften och står fast vid vår politik och att väljarna kan lita på socialdemokratin.

Herr AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Centern – och även vi andra är tydligen medansvariga – har allvarligt skadat det politiska arbetet i vårt land. Vi har svikit ungdomen. Förstod jag herr Peterson i Nacka rätt har vi också begått ett svek mot demokratin genom regeringsdeklarationens ord i kärnkraftsfrågan.

Herr Peterson i Nacka hörde nog inte vad jag sade i mitt inlägg före hans anförande. Hade han gjort det, hade han kanske inte upprepat det ganska primitiva försök att komma åt centerns hållning i kärnkraftsfrågan som vi har hunnit bevittna ca 14 gånger i dag, trots att hittills endast tre socialdemokratiska talare har varit uppe.

Vad jag sade i mitt tidigare inlägg var väldigt enkelt. Centern klaggjorde före valet den politik i kärnkraftsfrågan som centerpartiet skulle driva om det fick majoritet. Man skulle ha velat stoppa igångsättandet av alla kärnkraftverk, t. ex. Centern fick inte majoritet. Däremot fick de borgerliga partierna tillsammans majoritet. Väljarna gav besked om att en icke socialistisk regering skulle bildas. Herr Fälldin är ledare för det största borgerliga partiet. Han har med stor skicklighet genomfört det uppdrag som väljarna gav honom, vilket innefattade att hans parti liksom de andra partierna skulle diskutera sig fram till en överenskommelse i de frågor där deras hittillsvarande inställning varit olika.

Det är helt enkelt så som demokratin fungerar. Jag har svårt att inse varför det skall vara så svårt att förstå, om man vill göra det.

Jag sade också att det här att på falska grunder tjatigt försöka misskreditera politiska motståndares moral gör i längden, när det upprepas för ofta, uteslutande ett pinsamt intryck.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är egentligen rätt egendomligt att höra hur de socialdemokratiska talarna ständigt upprepar samma sak. Det är ungefär som om man spelar upp en grammofonskiva.

Thage Peterson sade att de kapitalistiska partierna nu sitter i kanslihuset. Jag vill säga: De icke socialistiska partierna sitter i dag i kanslihuset men icke vid det bord, herr Thage Peterson, som ni gör gällande är dukat och väl dukat. Som tidigare sagts är det faktiskt avätet och kanske också avdukat vid detta laget.

Här upprepas återigen att centern skulle ha svikit sin linje i kärnkraftsfrågan, och jag vet inte vilken gång i ordningen ni nämner herr Jonnergård. Men allt detta har ju dementerats av vår partiledare herr Fälldin i dagens debatt.

Jag vill säga till socialdemokraterna att jag tror de kan vara lugna på den här punkten. Vi kommer att sätta stopp för marschen in i kärnkraftssamhället, och det är ju den springande punkten. Skulle vi verkligen ha givit upp våra strävanden därvidlag bara därför att vi inte nådde, som Fälldin har sagt flera gånger, riktigt ända fram? Då tror jag, Thage Peterson, att väljarna med mycket stor anledning skulle ha sagt: Här

hade ni möjlighet att väja av vägen mot kärnkraftssamhället, men ni förstod inte att hålla fast vid er målsättning.

Thage Peterson är den tredje talare som framhåller att vi vill lägga ansvaret på kraftföretagen. Ja, det är i linje med den lag som socialdemokratin själv lagt fram proposition om, lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Är det inte lika farligt för dem som arbetar med det, om man framställer plutonium som om man framställer exempelvis DDT? Jag har själv, Thage Peterson, suttit i giftnämnden och varit med om att behandla just den del av förslaget till lag som lade ansvaret på producenten. Det är inte meningen att den svenska allmänheten utan vidare skall godta vad en producent levererar, utan han skall kunna visa om detta är farligt för människorna eller för samhället. Det är den bärande principen i förslaget.

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är betecknande att det var moderaten herr af Ugglas som steg upp till centerns försvar. Jag förstår att såväl moderaterna som folkpartiet är pinsamt berörda av kärnkraftsdebatten i valrörelsen av att dessa båda partier då icke stod upp till försvar för sina ståndpunkter och förslag. Båda partierna insåg ju att skulle de ha gjort det så skulle det fört röster från centerpartiet.

Sedan säger af Ugglas att demokratin fungerar så här. Nej, det är det den inte får göra. Skall demokratin fungera så här får det ju, som jag sade, unga människor att fatta avsmak för politiken. Den här saken har i allra högsta grad med moral att göra såsom valdebatten om kärnkraftsfrågan lades upp. Jag är fullt klar över att de tre kapitalistiska partiernas företrädare nu vill glömma allt det som skedde i valrörelsen. Bohman sade för en stund sedan att vi skulle sluta upp med att påminna om allt detta, det var bara taktik från vår sida. Men det är ingen taktik att påminna om sveket i den borgerliga regeringsdeklarationen. Vi skulle djupt svika våra oppositionsuppgifter om vi inte påminde de borgerliga om att de sitter i Sveriges regering till följd av ett svek.

Detta är också vad centerns partisekreterare Jonnergård slagit fast. Nu säger herr Larsson i Staffanstorp att det är dementat. Men alla som har läst den dementin finner i stället att den är en bekräftelse på vad jag här har sagt. Jag vidhåller att centerns svek i kärnkraftsfrågan allvarligt har skadat politikens anseende, och i det spelet har folkpartiet, moderaterna och det privata näringslivets direktörer deltagit. När någon en gång i tiden skriver historia om kärnkraftsfrågan i 1976 års valrörelse kommer detta att framstå i öppen dager.

Så säger herr Larsson att regeringsdeklarationen innebär att marschen mot kärnkraftssamhället har stoppats. Hur kan herr Larsson hävda det? Anser herr Larsson som centerpartiet att laddningen av Barsebäck 2 är att stoppa kärnkraften?

Här uppträder i dag centerpartiets ledare herr Fälldin på ett sätt som nästan gör intryck av att han bedyrar sina vallöften och är på väg att

notera att ingenting har skett. Då vill jag ställa en fråga som också blev något av en moralisk fråga i eftervalsdebatten, herr talman. Varför behövde herr Fäldin ligga vaken om nätterna efter att han fallit undan för moderaternas, folkpartiets och det privata näringslivets press och format regeringsdeklarationen om han inte hade gjort en eftergift? Fäldin har själv sagt att det var en svår tid. Om han hade hållit fast vid sina vallöften hade han väl haft en god nattsömn.

Herr AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad jag sade hade ingenting att göra med vad som förekom i valrörelsen. Jag försökte bara förklara för ett förutvarande statsråd hur demokratin fungerar i ett land med flerpartisystem. Jag inser nu steg för steg att det är en sannolikt omöjlig uppgift.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till Thage Peterson att det verkar som om han kunde behöva ligga vaken om nätterna för att pröva socialdemokraternas politiska linje när det gäller kärnkraften. Ta Aka-utredningen t. ex. som ni har stött er på hela tiden. I fråga om varje förslag och varje remissinstans i dag sker ju ett avståndstagande från Aka-utredningen. Professor Gösta Wranglén vid tekniska högskolan i Stockholm, exempelvis, talar om riskerna och svårigheterna när det gäller att förvara avfallet. Professor Nils Hast säger något liknande. Man kan inte sänka avfallet ner i berggrunden; den är genomkorsad av grundvattensprickor. Det föreligger flera sådana uttalanden från vetenskapliga institutioner, men det verkar inte som om ni socialdemokrater fäster er vid vad sådana auktoritativa yttranden ger vid handen.

Är det verkligen meningen att man skall bortse från allt detta? Det är dock oförsvarligt att låta utvecklingen i fortsättningen gå emot ett kärnkraftsamhälle trots dessa vetenskapliga uttalanden. Det är den synpunkten som vi vill föra in i kärnkraftsdebatten i dag. Vi måste ta tid på oss och ha möjlighet att säga stopp.

När det sedan gäller Barsebäck – och jag förstår att Thage Peterson säger att det är ett väldigt stort svek – innebär beslutet som sagt att vi inte nått längre vid regeringsförhandlingarna. Det var emellertid, som påpekats, den gamla regeringen som gav detta tillstånd, och den fortsatta kärnkraftsvägen kan Thage Peterson kanske bedöma bättre vid ett senare tillfälle.

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan lugna herr Larsson i Staffanstorp på en punkt: Jag har en mycket god nattsömn. Det har man om man är medlem i ett parti som håller sina vallöften. Då kan man också se väljarna i ögonen när man träffar dem. Men jag undrar hur det är inom centern. Framför mig har jag ett tidningsurklipp, herr Larsson. Det är en ung CUF-ombudsman från Södertälje som enligt en intervju i centerns egen

tidning Länstidningen sade så här i förra veckan: "Jag trodde på Fälldin. Annars hade jag inte drivit kärnkraften så hårt i skolorna." Och han fortsatte: "Jag tycker det är helt vansinnigt att lova en sak före valet och sedan inte hålla det."

Centerns egna medlemmar, herr Larssons partikamrater, har kommit till insikt om att den linje som centern har valt för att få en borgerlig regering har genomförts till priset av att vallöftena brutits; och nu är marschen in i kärnkraftssamhället på kapitalisternas villkor i full gång.

Jag tror det vore en övermänsklig uppgift att här föra en debatt om moral med herr af Ugglas. Har man den inställningen, när man vänder sig till människorna, och framför allt till de unga människorna, att det där med vallöften är ingenting värt, man behöver inte stå för löftena utan det är fritt fram att svika vad man säger till människorna. Ja, då anser jag det lika bra att debatten mellan oss är avslutad.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Låt mig först göra några kommentarer till vad herr Peterson i Nacka sade alldeles nyss.

För den som försöker läsa innantill tycker jag att det måste stå alldeles klart att regeringsförklaringen innebär en definitiv uppstramning när det gäller kärnkraftspolitiken i och med att man har fört in två nya villkor för att nya reaktorer utöver den sjätte skall få köras i gång. Det är alltså sakligt absolut felaktigt att påstå att kraven på säkerhet och säkerhetsnormer skulle ha varit lika hårda under den socialdemokratiska regeringens tid. Det är möjligt att socialdemokraterna, om de hade fått förnyat förtroende, hade skärpt sin politik på dessa punkter. Men regeringsförklaringen innebär en uppskärpning. Jag tycker att det ligger väldigt mycket i det resonemang som har förts från den här talarstolen av flera talare tidigare i dag om den situation som de som är skeptiska till kärnkraften står inför – att antingen gå in i en regering och avsevärt, som nu har skett, skärpa kraven och över huvud taget ändra inriktningen på energipolitiken långsiktigt, eller att stå utanför en regering och tvingas acceptera att den tidigare kärnkraftssatsningen fortsätter.

Sedan, herr Peterson: De nya statsråden springer, såvitt jag förstår, inte på något sätt ifrån sitt ansvar och gömmer sig bakom kraftföretagen. Det är nonsens att uttrycka sig på det viset. Det är självklart att det i sista hand måste bli politikerna som avgör om säkerhetsarbetet och avfallshanteringen är acceptabla.

Så, herr talman, några allmänna reflexioner om den här energidebatten.

1. Man har ofta fått ett intryck av den svenska debatten på senare tid att hela energiproblematiken på något sätt skulle kunna avgöras av ett ja eller nej till kärnkraften. Det är naturligtvis fel. Varken olja eller kärnkraft utgör några långsiktiga lösningar på de här problemen. På lång sikt är vi i stället absolut tvingade att söka oss nya alternativ för vår energiförsörjning och framför allt arbeta fram en stramare hushållning.

2. Det är i dag för tidigt att uttala sig något om forsknings- och ut-

vecklingsinsatserna på detta område när det gäller de långsiktiga lösningarna. Vi vet väldigt litet om exempelvis möjligheterna att utnyttja solenergin. Omfattande utvecklingsarbeten är i gång över hela världen när det gäller solenergin precis som andra typer av nya energikällor. Det är därför omöjligt att i dag ge några entydiga svar på hur en långsiktig energipolitik skall se ut. Vi kan bara satsa allt av pengar och kraft på hushållningsåtgärder och forskningsinsatser.

3. Då det gäller själva kärnkraftsutbyggnaden är det naturligtvis riktigt när såväl herr Palme och herr Carlsson i Tyresö som nu senast herr Peterson i Nacka konstaterar att en viss osäkerhet i dag råder om framtiden. Men det finns flera helt uppenbara förklaringar till detta. Det är en del som har hänt sedan våren 1975, då regeringens energiprogram i stort accepterades.

För det första: Vi har fått en ny regering, och det är ingen som gör någon hemlighet av att det i den regeringen finns olika synpunkter på den här frågan. Det är väl omänskligt att begära att man redan efter två och en halv vecka i varje detalj skulle ha en utmejslad politik.

För det andra: Det finns, och det tror jag att alla som har varit ute i den här valrörelsen har märkt, en stigande tveksamhet och oro bland de svenska väljarna inför en fortsatt snabb utbyggnad av kärnkraften.

För det tredje, och det är viktigt rent sakligt: De relativt motstridiga uppfattningar som nu dansar in i brevlådan på industridepartementet i form av remissvar på Aka-utredningen måste få oss politiker att stanna upp och fundera.

För det fjärde, och slutligen: Man får i dag en relativt splittrad bild när det gäller uppbyggnaden och avfallshanteringen i övrigt i USA – som får anses kunna satsa de största pengarna och ha de största förutsättningarna att också klara ut de här problemen.

Jag menar att åtminstone de två sistnämnda faktorerna borde göra att även socialdemokraterna stannade upp ett tag. Är det inte rimligt, frågar jag, att försöka sortera ut de här osäkra punkterna i samband med avfallshanteringen innan man fortsätter och satsar hårt på en expansion? Är en utbyggnad av kärnkraften det enda alternativet för det tidigare regeringspartiet oavsett säkerhetsfrågornas utveckling? Jag kan inte tro att så är fallet. Tvärtom: Kärnkraften kan aldrig få vara ett självändamål. Jag är inte personligen av den uppfattningen att det inte skulle gå att lösa de här säkerhetsproblemen, men jag tycker å andra sidan att det ligger väldigt mycket av klokhet i att stanna upp och penetrera framför allt avfallsproblemen i ett läge då uppgifterna är så motstridiga som nu och forskare rent faktiskt står emot forskare.

Det är nu min förhoppning att den tilltänkta energikommissionen snabbt skall ta itu med de här frågorna. Det är likaledes min förhoppning att vi, oavsett om det sker på basis av resultat som nåtts i svenska eller andra forskningslaboratorier, snarast skall kunna bestämma huvuddragen för en ansvarsfull politik när det gäller avfallshanteringen. Vi har där alla ett ansvar, oavsett var vi står i dagens läge i förhållande till kärn-

kraftsutbyggnaden. Alla partier i den här riksdagen har nämligen varit med om att rösta fram kärnkraftsutbyggnaden en gång i slutet av 1960-talet.

Herr talman! Kammarens ledamöter har redan fått en utförlig beskrivning av de ekonomiska problem vårt land står inför. Inte minst herr Bohmans analys har visat vilka stora problem som ligger framför oss de närmaste åren. Jag skall inte gå in på dessa frågor i detalj. Jag vill dock göra några allmänna reflexioner när det gäller industrins framtid. Jag tror att man förenklat uttryckt kan beskriva situationen på följande sätt.

Svensk industri har i dag inte samma automatiska fördelar jämfört med våra utländska konkurrenter som tidigare. Vi kunde då sälja mycket enbart på begreppet svensk kvalitet. Detta kvalitetsförsprång har inom flertalet branscher ätit upp av tyskar, japaner m. fl. Samtidigt har kostnaderna för industriföretagen utvecklats mycket oförmånligt i vårt land. De totala lönekostnadsstegringarna har varit över 40 % under de båda senaste åren medan våra allvarligaste konkurrentländer inte ens kommit upp till hälften av denna kostnadsstegring. Det har lett till att vi i dag tappar marknadsandelar.

Till detta skall läggas det faktum att vår hemmamarknad är mycket liten i förhållande till våra konkurrentländers, vilket gör att vi inte alls kan nå upp till samma långa serier och därmed även av denna orsak är handikappade i en konkurrens.

För att komma ur detta dilemma krävs självfallet flera åtgärder, först och främst en riklig kostnadsutveckling. Det förutsätter bl. a. ett anorlunda utformat skattesystem, där inte höga marginalskatter automatiskt leder till våldsamma bruttolönekrav. För det andra krävs en bred satsning när det gäller teknisk utveckling och innovationsverksamhet. Detta förutsätter i sin tur riskvilligt kapital. För det tredje och slutligen krävs insatser för att dels locka ungdomen till högre studier, dels se till att kvaliteten på den högre utbildningen stärks.

Det har nu, herr talman, blivit alltmera vanligt att kritisera den ekonomiska tillväxten. I vida kretsar hör man i dag talet om att tillväxtkurvan på sikt måste brytas. En djupare analys av debatten ger vid handen att man parallellt med en allmän negativism gentemot tillväxten också hårt angriper själva den tekniska utvecklingen. Det är, hävdar man, teknikens fel att naturen skövlas och att knappa råvaror förbrukas i en allt snabbare takt.

Jag tror, herr talman, att debatten definitivt sparat ur när man uttrycker sig på detta enkla sätt. Långt viktigare än tillväxttaket – dvs. bruttonationalproduktens ökning – är själva innehållet i tillväxten. Det är på samma sätt med den tekniska utvecklingen. Det är inte innovationerna som sådana det är fel på utan det sätt på vilket vi använder dem.

Men det skall gärna erkännas att vi under större delen av efterkrigstiden, i något slags blind framtidstro, alltför okritiskt accepterat det mesta av tekniska upptäckter och förslag. Vi har i alltför liten utsträckning

i förväg försökt att analysera vilka konsekvenser en ny teknik skulle få för samhället i stort. Framst har detta gällt följderna för miljön, dvs. påfrestningarna på mark, luft och vatten, men lika viktiga är naturligtvis de rent sociala aspekterna. Jag menar att vi här har ett område där vi utan ideologiska förtecken gemensamt bör kunna göra mycket i framtiden. Vi behöver mycket mer av teknikbedömning före stora och viktiga beslut – inte som i dag oftast efter.

Låt mig, herr talman, när vi nu är inne på teknikutveckling litet mera speciellt studera datautvecklingen i samhället! Jag menar nämligen att vi just på detta område konsekvent har accepterat i stort sett alla de tekniska nyheter producenterna haft att erbjuda. Vår kritiska analys har helt lyst med sin frånvaro. Detta beror naturligtvis främst på bristande kunskap hos beslutsfattare på olika nivåer. Utan kunskap heller ingen insikt. Så har det ena stora datasystemet efter det andra slunkit genom riksdagen utan debatt, utan försök att bedöma konsekvenserna i vid mening av systemen i fråga. Tekniska och snäva ekonomiska resonemang har helt fått styra utvecklingen.

Jag tror att man enkelt uttryckt kan konstatera att vårt land i dag saknar en genomtänkt datapolitik. Det är visserligen sant att vi fått en datalag som ger ett i flera avseenden gott skydd för den enskildes integritet, men dels har denna lagstiftning väsentliga luckor, dels innebär datoriseringen så mycket mer än renodlade integritetsproblem.

Det kanske allvarligaste felet hittills är den ensidiga inriktning på stora centrala ADB-system som man haft. Mest extrem har denna utveckling varit inom den offentliga sektorn. Jag skulle kunna rada upp en lång rad viktiga administrativa rutiner som lagts över på ADB och som alla utformats efter en centraliserad systemlösning. Det räcker att nämna riks försäkringsverkets system liksom skatteverkets centrala skatteregister och bilregistret. Till detta kan läggas planerna på en central fastighetsdatabank samt på ett centralt register för alla kronofogdens kunder. Sammantaget skulle dessa system innehålla i stort sett allt som är värt att veta om de enskilda medborgarnas ekonomiska och sociala förhållanden.

Integritetsriskerna är givetvis större ju mer omfattande systemen är. Har man ett system som innehåller uppgifter om hela befolkningen är det mera sårbart från integritetssynpunkt än en regional systemlösning. Ett speciellt problem utgör risken för samkörningar. Dessa är enklare att utföra mellan centrala system. Själva tekniken att samkoppla är banalt enkel i Sverige eftersom våra personnummer finns i varje system.

Hela frågan om hur mycket information myndigheterna och företagen skall få lagra i sina dataregister måste bli föremål för en vidgad debatt. Det finns nämligen risk för att den nuvarande utvecklingen skapar förutsättningar för en gigantisk kontrollapparat. Vi har redan sett klara tendenser till detta. Jag menar nu inte att man skall avstå från datatekniken, men man skall försöka välja tekniska lösningar som inte inrymmer så stora risker från integritetssynpunkt.

Men det är, herr talman, inte bara integriteten som hotas när systemen

är stora och komplexa. Till detta skall läggas sårbarheten rent funktionsmässigt. Ett driftstopp i ett centralt system är allvarligt. Antag, som exempel, att riksförsäkringsverkets anläggning drabbas av ett tekniskt missöde kort före den 15 i en viss månad. Det skulle få som konsekvens att pensionerna inte utbetalades i tid. Någon möjlighet att gå över till manuell hantering finns inte.

Ytterligare en aspekt, som talar för decentralisering och mot centrala system, är beredskapsaspekten. För en totalitär makthavare vore naturligtvis ett antal centrala dataregister något av ett önskeläge. Vederbörande skulle snabbt och effektivt skaffa sig kontroll över befolkningen.

Herr talman! Jag tror att den korta resumé jag har gjort av problemen i samband med datoriseringen kan räcka. Det framstår som absolut nödvändigt att snarast lägga fast en offensiv politik på det här området. Det kanske viktigaste inslaget i en sådan politik gäller insatser för att snabbt informera allmänheten om grunddragen i ADB-tekniken. Som det nu är vidgas gapet mellan teknik och människa för varje år som går. Följden blir att endast en liten elit tekniker och makthavare kan utnyttja systemen för kunskapsinhämtande, administrativ styrning och maktutövning. Tekniken skulle i och för sig göra det möjligt för den enskilde att t. ex. mera ingående kontrollera myndigheternas utövning. Men en sådan utveckling kan inte bli verklig så länge medborgarna inte kan och vet något om tekniken.

Genom att öka kunskapen om ADB-tekniken hos medborgarna – och där är inte minst vi politiker en viktig grupp som behöver utbildas – skapas förutsättningar för en breddad debatt om datoriseringen som sådan. För det första blir det då möjligt för medborgarna att direkt påverka datoriseringen på resp. arbetsplatser. Detta är en utomordentligt viktig sak. LO och TCO har här gjort väsentliga insatser i form av program. För det andra skapas förutsättningar för en verklig analys av hur långt medborgarna vill att myndigheterna skall använda sig av datateknik för beslutsfattande och kontroll som direkt berör den enskildes privata förhållanden. Avvägningen mellan teknik och ekonomi å ena sidan och integritet å den andra blir därmed möjlig att göra efter en bred folklig debatt.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsrådet MUNDEBO:

Herr talman! Det finns en hög grad av samstämmighet i de rapporter om samhällsekonomi och konjunkturer som vi fått de senaste veckorna från statliga organ, fackliga organisationer och näringslivet. Naturligtvis kan vi värdera och analysera data på olika sätt. Vi kan stanna vid positiva inslag och vi kan stanna vid negativa. Men de många siffrorna talar ändå sitt tydliga språk: Svensk samhällsekonomi står inför besvärliga problem.

Sverige har haft en jämförelsevis låg tillväxt under 1970-talet. Den samlade kakan har alltså inte blivit särskilt mycket större. Den låga produktiviteten och de höga lönerna har försämrat vårt konkurrensläge. Vår export ökar mindre och vår import ökar mer än beräknat.

Det har sagts av många socialdemokrater att den svenska ekonomin är stark – eller i vart fall att ekonomin var stark fram till valdagen. Låt oss se vad de många konjunkturrapporterna säger – först beträffande tillväxten, betydelsefull genom att den ger resurser för fortsatt reformarbete.

Den ekonomiska tillväxten bedöms bli närmare 6 % för hela OECD-området. Särskilt stark uppgång blir det i exempelvis USA och Japan. Men också i länder som Västtyskland, Frankrike, Danmark och Norge blir det en ökning på 5–6 %. Något lägre, omkring 4 %, blir den exempelvis i Belgien, Nederländerna och Österrike. En låg tillväxt är att vänta i Sverige och i Finland, i Sverige kanske 1,5–2 %.

Det är klart att denna låga tillväxt i Sverige i relation till andra länder betyder att våra samlade resurser inte ökar på det starka sätt som de borde göra för att vidareutveckla ett reformarbete.

En annan viktig faktor är bytesbalansen, som visar styrkan – eller om man så vill svagheten – i svensk ekonomi i förhållande till andra länders. Vi har under flera år haft betydande underskott i vår bytesbalans. År 1975 var underskottet närmare 7 miljarder, för 1976 tycks det komma att hamna på ungefär samma nivå, och för 1977 är prognosen något gynnsammare men visar ändå på ett underskott av närmare 5 miljarder.

Vi har varit eniga om att stegvis minska underskottet i bytesbalansen. Målet har varit att vi skulle nå jämvikt 1980. Nu tycks det bli svårt att nå det målet även om det för svensk ekonomis stabilitet är nödvändigt att ha en bättre balans.

Skall vi klara detta mål så måste vi förbättra vår internationella konkurrenskraft och hålla tillbaka våra egna önskemål, så att vi kan få större utrymme för att öka exporten.

Men siffrorna visar också klart hur svensk industri förlorar marknadsandelar, knappt 7 % förra året, och i år tycks det handla om närmare 10 %. Detta illustrerar allvaret i den svenska industrins konkurrenssituation. Vi måste öka vår andel på de traditionella exportmarknaderna och samtidigt erövra nya marknader.

Det finns flera skäl till att Sverige har mött allt större problem ute på världsmarknaden. Det kan bero på att våra lönekrav har ökat i snabbare takt än lönekraven i andra länder. Det kan bero på att vår export har en sådan sammansättning att den inte ökar i samma takt som världshandeln, och det kan bero på att den inhemska efterfrågan har varit relativt stark.

Men det är nödvändigt för oss – för vår sysselsättning, för vår trygghet – att bryta denna utveckling, att kunna sälja mer av våra varor till andra länder.

Det är i det här perspektivet som svensk ekonomi har att arbeta under

de kommande åren, och det är egentligen inte någon ny information. I ett och annat inlägg i dagens debatt har det nämnts att beskrivningar av ekonomisk verklighet har kunnat förändras under det här året. Men de grundläggande fakta för beskrivning av svensk ekonomi fick vi redan genom långtidsutredningen för ungefär ett år sedan, och bilden har fortsatt att kompletteras i konjunkturrapporter i år.

Vad långtidsutredningen sade var enligt ett alternativ att den privata konsumtionen skulle öka något mera, enligt ett annat alternativ den offentliga konsumtionen. Enligt det första alternativet skulle utrymmet för offentlig konsumtion vara så starkt begränsat att det knappast fanns plats för reformer utöver de redan beslutade, och enligt det andra skulle utrymmet för en privat konsumtionsökning vara mycket begränsat. Skulle vi stanna ungefär mitt emellan de här båda alternativen – jag nämner siffran bara som en illustration och inte som någon målangivelse – blir utrymmet för en privat konsumtionsökning 2,5 % i genomsnitt för slutet av 1970-talet. Nu har vi redan fattade beslut om exempelvis förbättrade pensioner som tar en stor del av det här utrymmet. Det är de fakta som långtidsutredningen redovisade. I debatten därefter förekom olika bedömningar, men i fråga om huvudtendenserna instämde ändå de flesta.

Det är mot denna bakgrund som jag vid några tillfällen har sagt en del kärva ord om samhällsekonomi, om den privata konsumtionen, om löner och priser. Det blir mindre utrymme än under vissa tidigare år för att öka den privata konsumtionen. Det blir nödvändigt att planera, hushålla och prioritera för att klara statens och kommunernas verksamhet och för att kunna genomföra nya och nödvändiga reformer.

Kärva ord är ibland nödvändiga, och egentligen har jag inte sagt andra saker än vad som brukade sägas i tidigare finansplaner och i en del inlägg av exempelvis den förre finansministern. Men under de senaste dagarna har vi, både i diskussionen här och ute i massmedia, kunnat möta en del rätt fantastiska tolkningar av sådana mera kärva budskap. I debatten i förmiddags sade exempelvis Olof Palme att vi kräver återhållsamhet närmast kommandovägen, att vi föreskriver, att vi hotar löntagarna.

Låt mig upprepa min uppfattning – och jag kan faktiskt göra det genom att hänvisa till en aktuell intervju, som på ett korrekt sätt redovisar mina formuleringar. Jag sade att det för det kommande året finns begränsade utrymmen både på löne marknaden och i statsbudgeten och fortsatte just när det gällde avtalsförhandlingarna med följande:

Parterna skall givetvis liksom hittills göra upp avtalen och ta konsekvenserna av dem. Staten skall inte lägga sig i själva förhandlingarna. Och när det gäller förhandlingarna på den statliga sidan så kommer den nya regeringen inte att ingripa lika aktivt som många hade intrycket att den gamla gjorde.

Det är alltså detta som kallas att kräva, föreskriva, kommendera och hota.

Men samtidigt är kampen mot inflationen en uppgift för oss alla – för regeringen, för löntagarna, för företagarna. Därför måste regeringen

också ha möjlighet att uttrycka uppfattningar om samhällsekonomin, om utrymmet för reformer och om sättet att använda detta utrymme.

Och en sak till: Det handlar ju inte bara om återhållsamhet för löntagare, det gäller i lika hög grad företagen, företagarna och kapitalägarna. Det gäller oss alla. Vi har ingen nytta av luft i lönekuverten.

Vi kommer att göra vad vi kan för att dämpa inflationen. Vi kommer inom kort att för riksdagen redovisa ett förslag om 1977 års skatter. Under de närmaste dagarna kommer vi att samråda med arbetsmarknadens organisationer om utformningen av det förslaget. Vi vill lägga fram ett förslag som medverkar både till att dämpa inflationen och till att underlätta avtalsrörelsen.

Så några ord om statsbudgeten. Det har i debatten – både här i dag och i massmedia under senare dagar – resonerats om budgetens utformning, om budgetsaldots storlek och om hur man skall få utrymme för fortsatta reformer, vilka vägar man skall gå för att skaffa staten erforderliga inkomster. Budgetarbetet pågår och kommer att i sedvanlig ordning pågå ända fram till början av nästa år. Man kan alltså inte i dag säga någonting om budgetens omfattning och om budgetsaldots storlek. Vad vi vet är att myndigheter och organisationer har betydande anspråk. Men det är ju i och för sig ingen nyhet. Vad som kännetecknar dessa framställningar starkare än tidigare år är att de ligger långt utöver vad som är möjligt att tillgodose. Prutningarna i år måste kanske därför bli hårdare än någonsin för att man skall kunna klara en budget, präglad av den återhållsamhet som är nödvändig just i den samhällsekonomi som jag beskrev. Dess värre är det väl så att den återhållsamheten måste bli stramare än vad den skulle ha kunnat bli om alla tidigare notor hade varit betalda.

En sak är ändå säker: Vad som kommer att redovisas är en statsbudget, präglad av socialt ansvar och av reformvilja. De kostnader som en sådan statsbudget för med sig tror jag det svenska folket kommer att vara villigt att betala om det gäller reformer till nytta för människorna.

Herr STRÄNG (s):

Herr talman! Herr Mundebos så stillsamma och modesta inlägg föranleder mig inte att öppna någon polemik med honom. Det blir väl kanske den tiden när herr Mundebo får presentera sin första produkt i form av en budget efter årsskiftet.

Kammaren, som ju har nödgats avlyssna mina inlägg i ekonomiska debatter, har erfarenhet av att jag behöver längre tid på mig än 15 minuter för att analysera allvarliga ekonomiska problem. Det är därför med en viss motvilja som jag gått upp här i talarstolen. Med samma motvilja går jag härifrån – det kan jag försäkra. Jag skall emellertid på den kvart som står till mitt förfogande försöka göra en del reflexioner i anknytning till ekonomin och regeringens deklARATIONER därtill.

I den regeringsförklaring som vi avläste för någon tid sedan slog den nya regeringen fast att den var beredd att göra åtskilliga utomordentligt

kostsamma åtaganden. Det skulle vara en god sysselsättning i alla delar av landet. En sådan utfästelse är inte förenlig med något slags allmän barnatro om marknadskrafter och självläkande krafter, som det ibland brukar heta. Utfästelserna kommer att kosta pengar, dvs. stora utgifter för statskassan. Regeringen kommer att få påminnelser härom på samma sätt som den gamla regeringen har fått göra de iakttagelserna.

I regeringsdeklarationen säger man vidare att vi skall ha bättre pensioner, bättre barnbidrag och bättre familjebostadsbidrag. Regeringen lovar en kortare arbetsdag för småbarnsföräldrar, en bättre skola med mindre klasser och fler lärare – jag har läst ut det på det sättet –, bättre sociala bidrag för de studerande, bättre kriminalvård, mera pengar till kulturen och ökad u-hjälp; man lovar i det sistnämnda fallet en större del än 1 procent av BNP i fortsättningen. Man lovar en förbättrad arbetsmiljö, bättre arbetarskydd, bättre stöd till handikappade och ett metallurgiskt centrum i Luleå.

Det är, ärade kammarledamöter, inget fel på det här programmet i och för sig – det kan i vissa delar signeras även av oppositionen. Vad som fattas är ett program för finansieringen, och det är det jag hoppas skall komma så småningom.

Dessa goda ting och flera därtill skall dessutom genomföras parallellt med en skärpt kamp mot inflationen och med målet att åstadkomma balans i utrikesbetalningarna. Om man då vet vad fullgörandet av de åtaganden som denna riksdag enhälligt har bundit sig för kräver och till det lägger vad myndigheterna anser vara erforderligt, framstår problemet i hela dess vidd.

Statsrådet Johannes Antonsson och statsrådet Gösta Bohman har dels under den gångna helgen, dels här i dag talat om för oss att detta skulle peka mot en statlig upplåning på 20 miljarder. Nu är ju inte budgetarbetet genomfört, men siffran är så enormt hög att en sådan upplåning inte kan klaras med mindre än att man får anlita utlandets kapitalmarknader och öka utlandsupplåningen. Detta är någonting som herr Bohman starkt har kritiserat under den gångna valrörelsen. Inte heller herr Fälldin har varit särdeles tillfredsställd med denna utlandsupplåning. Den kritik som riktats mot den förra regeringen får nu växlas över till något slags självkritiska funderingar och anklagelser – hurdant det nu blir med det.

Med endast hälften av den inkomstförstärkning till statskassan i form av arbetsgivaravgift som den förra regeringen ansåg nödvändig, dvs. 3 miljarder i stället för 6, skall den nuvarande regeringen lägga ett förslag till skattesänkning på riksdagens bord som kostar ungefär 500 miljoner mer än vad socialdemokratin hade tänkt sig. Dessa 500 miljoner i extra statsutgifter skall dessutom fördelas på de bättre betalda inkomsttagarna. Det kan bara lösas genom att man lånar till skattesänkningen. Det blir ökad konsumtion – även det har man uttalat sina bekymmer om under debatten i dag.

I ett något längre perspektiv skulle skatteskalen indexregleras och marginalskatter över 50 % sänkas. Det är fortfarande ett program där de

bättre betalad intressen sätts i förgrunden. Vid en inflationstakt under 1977 som förhoppningsvis ligger några procent lägre än i år ger bara indexregleringen av skatteskalan ett bortfall på ca 3 miljarder för statskassan. Det betyder ökad konsumtion.

Jag kan ge min värderade efterträdare ett tips på den här punkten. Han hade väldigt brått att springa ut ur kammaren – nej, han sitter kvar, ser jag. Var så god och ta det här tipset! Är det så att man biträder den skatteuppgörelse som den gamla regeringen träffade med Landsorganisationen och TCO får budgetministern ytterligare 3 miljarder att röra sig med. Han kommer att behöva det.

Vidare skall skattesänkningar genomföras för familjeföretagen. Viss avdragsrätt som inte finns i dag skall införas. Arbetsgivaravgift och egenavgift skall sänkas. Det betyder mera utlandslån för att klara skattesänkningar, det betyder naturligtvis mer av den konsumtion som herr Bohman och andra talare i dag har varit ängsliga för.

Till dessa oförenliga åtaganden – en expansiv reformpolitik och klart försämrade statsinkomster – kommer att man talar om att statens upplåning inte får konsumera utrymme för andra intressen på låne marknaden. Som kammarens ledamöter känner till kunde den gamla sagofiguren Münchhausen i besvärliga lägen lyfta sig själv i håret. Att mina värderade efterträdare i finansdepartementet, herrar Bohman och Mundebo, gör om den prestationen kan betvivlas.

Den nya regeringen har fördelen att starta sitt arbete – jag vidhåller det – under ekonomiskt gynnsamma betingelser. Detta mitt påstående verifieras av de under de senaste veckorna framlagda ekonomiska prognoserna för 1977. Det är ju 1977 vi skall tala om när vi bara har ett par månader kvar av 1976. Jag syftar på rapporterna från Landsorganisationen, från Sveriges industriförbund och från konjunkturinstitutet. Trots att dessa rapporter i den allmänna debatten kompletteras med sedvanligt dystra spådomar, sådana som alltid infinner sig före en avtalsrörelse, är det ovedersägligen så att världskonjunkturen stadigt är på väg uppåt. Vår export, som är den strategiska faktorn för bytesbalans, industriell investeringsaktivitet och sysselsättning, ser under innevarande år ut att bli tillfredsställande. Enligt samtliga ekonomiska bedömare ser exporten ut att bli en expansiv faktor under 1977 och 1978.

Vår sysselsättning är f. n. god, och allt talar för att den kommer att så förbli för nästa år. Våra stora färdiglager kan i en bättre efterfrågekonjunktur säljas till goda priser. Dessa lager har – märk väl! – producerats i ett löne- och kostnadsläge avgjort lägre än dagens, och det bör i ekonomiskt avseende vara en fördelaktig affär när företagen nu får avsättning för dem. Allt talar för att investeringarna, både näringslivets och den offentliga sektorns, stiger under kommande år. Den privata konsumtionen bör öka tillfredsställande. Ni behöver inte ta itu med någon speciell disk om ni inte själva sölar ned porslinet.

Men regeringen säger – och här talar regeringen med stort allvar – att vi har en klart ofördelaktig kostnadsutveckling i relation till omvärlden

som förmörkar framtidsperspektivet. Det beror, säger herr industriminister Åsling, på att den gamla regeringen fört en felaktig ekonomisk politik.

Om nu inte detta påstående är ett utslag av politisk illvilja – det skall jag kanske inte tro – så vittnar det om en ganska stor oförmåga att avläsa det händelseförlopp vi har bakom oss. Man säger att vi har tappat marknadsandelar. Jag läste med stort intresse ett par av de ekonomiska rapporterna. Industriförbundet – märk väl: Industriförbundet! – säger i sin rapport:

”Från det korta miniuppsving som inträffade kring årsskiftet kan vi notera att bl. a. norska och finska exportörer avvecklade delar av sina stora lager under press nedåt på priserna. Svenska företag i betydligt högre utsträckning valde att ligga kvar med sina lager. Detta gjorde att vi under denna period förlorade marknadsandelar.”

Det är vad Sveriges industriförbund säger.

Det här bestyrks sedan av konjunkturinstitutets rapport, där man använder följande formulering:

”De svenska företagen har, pressade av den interna kostnadsutvecklingen även 1976 tagit ut större prishöjningar än flertalet av sina konkurrenter och detta inte blott på exportmarknaderna utan delvis också på de för importkonkurrens utsatta delarna av hemmamarknaden. Konjunkturinstitutets prognoser för utrikeshandeln 1976 har däremot utgått från ett antagande om att företagen skulle hålla sina relativpriser oförändrade. De högre priser som faktiskt tagits ut synes ha bidragit till att förlusten av marknadsandelar blivit större än förutsett och detta inte enbart på exportmarknaden utan även på hemmamarknaden.”

Två av de ekonomiska rapporterna verifierar följaktligen att den här tappade marknadsandelen i långa stycken kan härledas till de svenska industriföretagens egen politik. De har varit bättre likvida, haft det bättre ställt än man har haft i andra länder. De har kunnat ligga på sina lager, spekulerande i att kunderna förr eller senare måste köpa, och då kan det vara lämpligt att inte bara hålla priserna utan kanske t. o. m. höja dem ytterligare.

Då man talar om den ofördelaktiga kostnadsutvecklingen brukar man med förkärlek dra fram löneutvecklingen i vårt land. Det ligger väl bakom de inlägg som har gjorts här i dag, där man klart och tydligt med ansvarsfulla tonlägen har vänt sig till löntagarorganisationerna och uppmanat dem till all erforderlig försiktighet. Från den utgångspunkten, menar jag, bör också ansvarsfrågan definieras. Det behövs inga långtgående källforskningar för att konstatera att den fria arbetsmarknaden i avtalsmässig ordning tog på sig löneåtaganden mer långtgående än vad som gällde inom den offentliga sektorn, där regeringen har haft arbetsgivaransvar. Vi fick ju i efterhand lägga på 3,5 % extra på de offentliganställdas löner för att inte eftersladdningen skulle bli alltför märkbar, när man jämförde deras löner med vad den privata arbetsmarknaden ansåg sig kunna ge. Vill man ha den fackliga förhandlingsfriheten kvar – och

jag har inte hört någon annan uppfattning – bör man i logikens och hederlighetens namn lägga ansvaret där det skall ligga. I varje fall bör inte den nya regeringen av gammal vana eller intellektuell bekvämlighet lyfta av den fria företagsamheten ansvaret för den löneutveckling som den nu i efterhand grubar sig över.

Om den gamla regeringen skall anklagas för utvecklingen, så skall det möjligen vara för att den fulla sysselsättningen har givit de löneanställda en god sits i löneförhandlingarna. Någon kritik mot den fulla sysselsättningen har vi inte hört från borgerlighetens sida, i varje fall inte då den var i opposition. Tvärtom tillät sig den nuvarande industriministern herr Åsling i den ekonomiska TV-debatten, som jag hade nöjet föra med honom i valrörelsen, att säga att det har varit centerpartiet och folkpartiet som angett tonen i den ekonomiska politiken och dragit upp riktlinjerna inte bara för dagens sysselsättning utan också för de 400 000 nya jobb som skall komma till i en snar framtid.

Den nye statsministern gör ett uttalande i det senaste numret av Veckans Affärer som det finns anledning att hänga vissa frågetecken i kanten för. Det lyder ungefär så här: Socialdemokraterna säger, att visst har vi haft en hög inflation men vi klarade sysselsättningen. Och herr Fälldin tillägger: I själva verket har det legat ett saftigt inslag av Döbelnresonemang häri, dvs. bra för dagen men i morgon sjufalt värre. Vi kan inte acceptera den medicinen, säger herr Fälldin.

Ja, det är en gammal och internationellt vedertagen filosofi i länder med borgerlig regering, att håller man sig med en förhållandevis högre arbetslöshet, så får man en viss dämpning av inflationen. Jag nämner det här för att ge herr Fälldin möjligheter att dementera det antagande som jag sett att många tidningar har gjort i anledning av vad herr Fälldin säger i Veckans Affärer.

Den socialdemokratiska regeringen har alltid starkt prioriterat sysselsättningen. Att vi ändå lyckats hålla den svenska inflationen i underkant gentemot omvärlden förklaras av den selektiva politik som socialdemokratin satt in på ekonomins område och naturligtvis av den punktiriktade kraftiga arbetsmarknadspolitiken. För att upprätthålla den fulla sysselsättningen och samtidigt hålla kontroll på inflationen har socialdemokratin tillämpat en politik som den nuvarande regeringen i oppositionsställning betecknade som utslag av regleringslusta, centraldirigering och byråkratisk klåfingrighet. Vidhåller regeringen sin tidigare uppfattning om det väsentliga i den fulla sysselsättningen, får man också tillämpa socialdemokratin politik – jag försäkrar det. De mystiska självläkande krafterna förslår inte. Resultatet blir här som på andra områden att verkligheten reducerar de borgerliga propagandafraserna till noll och intet värde.

Jag är frestad att göra en personlig hemställan till herr talmannen just mot bakgrund av vilken tid jag behöver för att tala om detta. Men jag föreställer mig att det är relativt hopplöst, så jag får väl fortsätta med den lilla repliktid jag till äventyrs kan ha.

Herr statsrådet MUNDEBO:

Herr talman! Också herr Sträng var denna gång stillsam och modest, måhända något beroende på att han i sin nya roll på 15 minuter inte hann utveckla alla sina synpunkter.

Jag vill ta upp två saker. Herr Sträng menar att den nya regeringen startar sitt arbete under ekonomiskt gynnsamma betingelser. Jag delar inte den uppfattningen. Såväl konjunkturinstitutets rapporter som LO:s och Industriförbundets redovisningar pekar ändå på fyra fem fakta som visar att de ekonomiska betingelserna inte är så gynnsamma.

Den internationella konjunkturuppgången kommer senare och blir svagare än man tidigare hade räknat med. Tillväxten i Sverige är lägre än i många andra länder. Bytesbalansen, som de tre senaste åren har visat betydande underskott, kommer även nästa år att göra det. Kostnadsutvecklingen har under de gångna åren varit så ogynnsam att Sverige har förlorat marknadsandelar.

Detta är obestridliga fakta. De data som redovisas i konjunkturrapporterna talar ett tydligt språk.

Herr Sträng citerade ur regeringsdeklarationen och räknade upp en lång rad reformer. Ja, det är ett omfattande reformprogram, som inte är möjligt att genomföra på en gång. Somliga saker kostar rätt mycket pengar, exempelvis stöd till barnfamiljerna och förbättrade pensioner. Andra saker är mindre kostsamma men ändå betydelsefulla för människorna. En del sparar på offentliga utgifter och socialpolitiska insatser och kan alltså därmed ge utrymme för andra åtgärder. En del skapar nya resurser. Genom en aktiv näringspolitik kan man få en större tillväxt och därmed resurser för ett fortsatt reformarbete.

Det är ett program för en treårsperiod. Vissa saker kan vi göra under det första året. Vissa saker kan komma senare under perioden. De resurser som behövs för att genomföra programmet kan i betydande utsträckning skapas just genom en mer aktiv näringspolitik.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! När det gäller herr Sträng beklagar jag verkligen att debattreglerna är som de är. Vi vill alla gärna höra Gunnar Sträng mera än vi fick göra för en stund sedan.

Låt mig sedan, innan jag bemöter herr Sträng, bara dementera en uppgift. Någon har fäst min uppmärksamhet på att båda kvällstidningarna påstått att Gösta Bohman vill höja moms. Jag har tillräckligt många vittnen här i kammaren som kan intyga att någonting sådant har jag inte sagt i mina anföranden här i dag.

Vad beträffar förutvarande finansministerns inlägg vill jag gärna framhålla att det är svårt att rikta kategoriska invändningar mot de allmänna resonerande synpunkter som han framförde. Vad jag har anledning att opponera emot är att herr Sträng fortfarande försöker redovisa en alldeles för ljus bild av det ekonomiska läge i vilket vi befinner oss och därmed väcker förhoppningar som inte kommer att kunna infrias.

Herr Sträng gjorde gällande att sysselsättningsläget var väldigt bra. Jag har redan tidigare konstaterat, att vi på grund av olika åtgärder kunnat redovisa en sysselsättning som är bättre än många andra länders men att den inte svarar mot den ekonomiska verkligheten. Jag har också påvisat att sysselsättningen i den svenska industrin och i hela det svenska näringslivet successivt har gått ner och att det finns stor risk för att sysselsättningsläget kan förvärras under de närmaste månaderna, för att förhoppningsvis bli bättre i samband med det konjunkturuppsving som vi alla hoppas skall inträffa 1977. Men man kan inte med krav på realism gå ut och påstå att vi inte har sysselsättningsproblem.

En annan sak som herr Sträng berömde sig av var lagerhållningen. Ja, vi har varit med om att ge lagerstöd av sysselsättningspolitiska skäl, och det är bra att på det sättet åstadkomma en utjämning mellan olika konjunkturfaser. Men vi måste vara medvetna om att detta också skapar problem. Lagerstödet har bidragit till att försena den konjunkturuppgång som vi haft anledning att räkna med i Sverige. Det är dyrt att ha varor på lager – man binder pengar på det sättet – och när man skall sälja ut lagren och skall göra det snabbt innebär det att man förlorar pengar. Herr Sträng kritiserade ju de svenska företagen för att de inte har sålt ut sina lager snabbare, dvs. till lägre priser. Men att sälja ut tidigare hade inneburit att företagen varit tvingade att sälja varorna till priser som ur allmän lönsamhetssynvinkel inte varit godtagbara.

Det är inte med sådana orsaker som de förlorade marknadsandelarna skall förklaras. Att man inte sålt ut sina lager tidigare kan ha *bidragit* till att vi förlorat marknadsandelar, men den avgörande förklaringen är inte denna.

Eftersom herr Sträng själv hänvisat till konjunkturinstitutets höstrapport skall jag be att få citera ur den: "En förklaring till den ogynnsamma utvecklingen av de volymmässiga marknadsandelarna torde vara den mycket kraftiga uppgången i relativpriset för den svenska exporten. Den svenska exporten av bearbetade varor steg med drygt 18 % i pris 1974-75, att jämföra med endast 5 % för de genomsnittliga världsmarknadpriserna, mätt i svensk valuta." Det resonemanget utvecklas sedan ytterligare, och att orsaken skulle vara att företagen har dröjt med att sälja ut lager kan herr Sträng verkligen inte få något stöd för hos konjunkturinstitutet.

När man diskuterar frågan, den eviga frågan, om arbetslöshet kontra inflation, skall man vara på det klara med att då talar man om efterfrågeinflation. Men vad vi drabbas av i Sverige i dag är en kostnadsinflation, och då håller inte herr Strängs resonemang.

Sedan vill jag begagna tillfället, herr talman, att gå in på frågan om att låna utomlands för att täcka de uteblivna inkomster som blir följden av skattejusteringar. Det skatteprovisorium som vi nu diskuterar syftar i allt väsentligt till att förhindra en *skattehöjning* nästa år som skulle bero på inflationen i kombination med progressiviteten i skattesystemet. Den är ägnad att möjliggöra en real standardförbättring med en mindre

bruttolöneökning och därigenom påverka löncrörelsen och det svenska kostnadsläget. En sådan skatteåtgärd är alltså avsedd att medverka till att förbättra kostnadsläget för den svenska industrin. Därigenom ökar man möjligheterna att sälja på export och man förbättrar handelsbalansen. Man kan alltså genom skatteåtgärder minska behovet av utländsk utlåning. Talet om att man genom att genomföra en skatteomläggning skall tvingas gå ut och låna pengar utomlands, det håller alltså inte.

Till sist, herr talman: Uttrycket "de självläkande krafterna" har nu använts under valrörelsen till leda. Herr Palme körde med det för en stund sedan. Jag tror att uttrycket är hämtat från ett anförande som jag själv har hållit och därför finns det anledning att ta upp det. Det var inte alls fråga om att använda "de självläkande krafterna" här i Sverige för att t. ex. förhindra stalliga stödåtgärder som kan behövas för att hjälpa en industri som är nödlidande eller att över huvud taget göra de ingrepp i marknaden som kan vara nödvändiga för att fullfölja de krav som ställs på vår svenska blandekonomi. Det resonemang ur vilket mina ord hämtats gällde den internationella arbetsfördelningen och inflationen. Det har ju ofta gjorts gällande att det var de kapitalistiska krafterna som utgjorde grogrund för inflationen och för västerlandets ekonomiska kriser. Det var i det sammanhanget som jag citerade olika nationalekonomer som hade gjort gällande en motsatt mening, nämligen att orsakerna till dessa internationella företeelser i själva verket var att politikerna blandat sig i den internationella arbetsfördelningen, och att det var politikernas inblandning som lett till att olika nationer drabbats av ekonomiska problem. Det var i detta sammanhang som begreppet de självläkande krafterna kom in i bilden. Men det var inte jag som sade detta. Jag återgav citat av mycket kända nationalekonomer.

Jag har känt ett behov av att säga detta nu, eftersom det har bollats med detta uttalande till leda. Det vore bra om man satte in det i sitt rätta sammanhang. Då blir det rättvisande; annars blir det totalt missvisande.

Herr STRÄNG (s) kort genmäle:

Herr talman! Ingen kan bestrida att debattordningen här är konsekvent. Jag frågade om det var sex eller tre minuter och fick beskedet tre minuter.

Herr Bohman startade med att säga att jag lämnar en för ljus bild av situationen. När man slår upp s. 169 i konjunkturinstitutets rapport, så talas det där om att utvecklingen från 1976 till 1977 kommer att innebära att vi höjer BNP med 2,6 %, vi höjer bruttoinvesteringarna med 3,6 %, därav de privata med 4,7 %, vi höjer vår privata konsumtion med 3,6 % och vi bör ha en chans att höja vår export med 10,2 %. Det är vad vi för dagen har att hålla oss till om vi rättar oss efter de ekonomiska prognosmakarna.

Är det en ljus bild eller inte? Jag tycker den är tillfredsställande. Om man säger att Sträng alltid är optimistisk kan det kanske bero på att jag anser att man kan föra samma diskussion både före och efter en

valrörelse, någonting som har betraktats såsom på något sätt ganska en-faldigt, om jag skall döma av vissa inlägg tidigare i dag från regerings-bänken.

Jag vill, herr talman, emellertid säga att vi med stor spänning väntar på vad industriministerns närings- och industripolitik kommer att innebära. Den socialdemokratiska regeringen hade ju här inlett ett arbete med att samordna och planera i stort för vissa branscher mot bakgrund av utvecklingens krav. Då tänker jag på de här tidigare i dag omdiskuterade speciella industribranscherna. Den här planeringen av framför allt skogsförädlingsindustrin har ju sin utomordentliga betydelse på grund av bristen på råvarutillgångar. Riskén för att varje nyetablering tar hårt på råvarutillgången för redan etablerade och fungerande industrier är alldeles uppenbar.

Det är i detta sammanhang som man tagit upp frågan om NJA, och den frågan är värd en särskild övning. Jag hoppas att få ha den vid något annat tillfälle. Men jag hörde att man från talarstolen frågade, varför det inte sades någonting om NJA:s besvärligheter tidigare. Det har väl stått klart för alla att stål- och järnbranschen lever under likartade besvärliga förhållanden just nu, eftersom det är en bransch där konjunkturernas upp- och nedgång slår mycket hårt. Skall jag tro Affärsvärlden – som var och en kan läsa, den ligger där ute i biblioteket – skulle Gränges f. n., om företaget har sedvanliga korrekta avskrivningar, dras med en förlust på 450 milj. kr., Bergslaget med 350 och Uddeholm med ungefär 150 milj. kr. Det talar man inte om, men om NJA:s förluster talar man. Jag vill emellertid, innan herr talmannens klubba faller, säga att med hänsyn till de senaste deklARATIONERNA om NJA är det i och för sig inte så överraskande att man vill anpassa manufaktureringsskapaciteten till den ämneskapacitet man har i gamla NJA. När det är gjort är nästa steg att bygga ut ämneskapaciteten. Stålverk 80 är inte begravt, ärade kammarledamöter, det har sin motivering även framdeles.

Herr finansministern BOHMAN:

Herr talman! Jag skall vara ännu mera kortfattad än herr Sträng. Vad man kan läsa i konjunkturinstitutets prognos det kommande året är att det finns möjligheter att göra 1977 till ett gott år även för vårt land. Men man kan också läsa sig till att *om* detta skall lyckas, fordras för det första att utvecklingen i vår omvärld blir den som man har räknat med och att investeringarna blir vad man hoppas på. Och för det andra fordras att vi kan lösa våra kostnadsproblem här hemma och att vi kan förbättra vår svenska konkurrenskraft. För att detta skall lyckas fordras i sin tur att vi kan få en lönerörelse som är anpassad till det ekonomiska läge som jag och herr Mundebo har beskrivit här i dag.

Herr STRÄNG (s) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom det här är det sista jag har möjlighet att säga, vill jag gärna avsluta de här något avkortade inläggen med att säga:

Den nya regeringen har naturligtvis inte på två veckor kunnat finna sin melodi, jag är beredd att erkänna detta. Av den anledningen har vi fått tolerera en viss disharmoni i regeringsorkestern. Jag är emellertid beredd att förklara att den skall ha sin chans och inte dömas i förväg, men om den heta önskan att regera, förklarlig i och för sig efter fyra decenniers ökenvandring, räcker till för att överbrygga de inbördes motsättningarna kommer att visa sig så småningom. Verkligheten är nämligen sådan att motsättningarna inte elimineras genom en överslätande och mångordig regeringsförklaring. Den gemensamma nämnaren i regerandet kan bli för smal för att en regering skall göra rätt för namnet. Den risken föreligger då nu bondekooperationen, den teoretiska liberalismen och den traditionella högerkonservatismen i kanslihuset skall förenas i ideologisk och praktisk politik. Att med dessa intressen i bakgrunden, herr talman, skapa förtroende hos löntagarna blir förmodligen en ganska omöjlig uppgift. Som representant för löntagarna och småfolket kommer socialdemokratin att följa utvecklingen med stor uppmärksamhet och snabbt slå ned då den anser att de breda folklagrens intressen nonchaleras.

Den borgerliga regeringen startar sin verksamhet – jag vidhåller det – under objektivt sett gynnsamma ekonomiska förhållanden. Vi skall försöka se till att ni under den tid ni regerar förvaltar dessa tillgångar till folkets bästa.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! I regeringsdeklarationen anges en stark ekonomi som grunden för ett framgångsrikt reformarbete, men liksom i en rad andra avseenden saknas nödvändiga preciseringar av vad som därmed avses. I regeringsdeklarationen talas vidare om "en bättre skattepolitik" som ett viktigt instrument för att trygga arbete åt alla. Vad som ur borgerlig synpunkt menas med en bättre skattepolitik är dock inte detsamma som vad de stora lönarbetargrupperna menar.

När det gäller att komma till rätta med den svenska ekonomins problem anvisar regeringsdeklarationen lättnader för näringslivet som lösning. Budgetpolitiken skall utformas så, att staten inte tar i anspråk det för näringslivet nödvändiga utrymmet på lånemarknaden, heter det vidare. Den hårdare prövning av nya utgiftsåtaganden från det allmännas sida som aviserats bör ses i samband med regeringsdeklarationens tal om att sociala reformer skall ges en ansvarsfull finansiering och genomföras i den takt som det ekonomiska utrymmet medger.

Bakom regeringsdeklarationens uppräknade av aktuella politiska frågor och luddiga, motsägelsefulla formuleringar skyntar kärva tider för de stora grupper som har många olösta problem. Detta är det fullt möjligt att utläsa.

Inflationen beskrivs närmast som en tillfällig ohälsa, när den i själva verket är ett uttryck för den sjuka kapitalismen. De åtgärder som förrespråkas innebär på inget sätt att inflationens orsaker angrips.

Militärutgifternas roll när det gäller inflation och skatter förtigs helt. Ingen kan väl ändå tro att om en tiondel av statsbudgeten används till improduktiva militära ändamål detta kan gå spårlöst förbi. Tyvärr har militärutgifterna förts bort från den politiska debatten av socialdemokraterna och de borgerliga i bästa samförstånd. Mycket talar för att miljardruddningen till militära ändamål – med moderaterna i regeringen – kommer att öka. Kanske detta ändå tvingar fram en debatt i denna fråga.

Regeringens uttalade mål att skapa balans i samhällsekonomin söker man nå genom stramare hushållning för de eftersatta grupperna i samhället och genom fortsatt satsning på privatkapitalets spekulation. Den politik regeringen förordar kommer inte att lösa inflationens problem, men den kommer att i ännu högre grad än hittills vältra över inflationens bördor på den arbetande befolkningen.

Det som regeringen betecknar som "en bättre skattepolitik" följer samma mönster. En bättre skattepolitik enligt vår mening måste lätta bördorna för de minst bärkraftiga och innebära hårdare beskattning av bolagsvinster, kapital, aktiespekulation, toppinkomster och stora förmögenheter. Men det är uppenbarligen inte detta regeringen menar.

För att finansiera skatteomläggningen 1977 begränsar man höjningen av arbetsgivaravgiften med 1,5 % mot de 3 % som den förutvarande regeringen planerade. Det hade varit bättre och mer angeläget att befria kommuner och landsting från höjda arbetsgivaravgifter, såsom vi från vpk hävdade att man bör göra. Även nästa års skatteomläggning kommer att ytterligare öka svårigheterna för kommunerna. I regeringsförklaringen talas om åtgärder för att hålla tillbaka de kommunala skattehöjningarna, men än är det bara fråga om ord.

Den tidigare överenskommelsen mellan staten och kommunförbunden om en begränsning av skattehöjningen under två år till högst 1 kr. visade sig inte hålla. Redan första året intecknades i runt tal 90 öre. De beräknade kommunalskattehöjningarna för det andra året uppgår till ytterligare 60 öre.

Borgerliga politiker har gärna ställt upp på kritik av kostnadsfördelningen så länge finansministern hette Sträng. Det återstår att se om de kommer att göra detta när finansministrarna heter Bohman och Mundebo. Det återstår också att se hur den nya regeringen med den aviserade återhållsamheten i fråga om statens utgifter kan tillmötesgå kommunernas krav.

Den skattepolitiska linje man kan skönja i regeringsdeklarationen är nya lättnader för företagen och ökade skattebördor för de grupper i samhället som redan belastas hårt. En politik som begränsar utrymmet för angelägna sociala reformer drabbar också samma grupper.

Skattesystemet måste reformeras, heter det i regeringsdeklarationen, och på den punkten torde inte regeringen bli motsagd. I fyra år har skatteutredningen arbetat. Flera olika utredningar sysslar f. ö. med förändringar i skattesystemet. Det är bara resultaten som fortfarande låter vänta på sig. Om man från borgerligt håll hade utövat någon aktivt pådrivande

verksamhet i utredningarna kunde den nya regeringen ha kommit med konkreta förslag. Så är inte fallet.

När det gäller en reformering av skattesystemet kan man ha olika utgångspunkter. Vissa av de åtgärder regeringen aviserar kan knappast anses vara reformer som bidrar till en nödvändig omfördelning av skattebördorna.

Från vänsterpartiet kommunisterna menar vi att en genomgripande skattereform är nödvändig, bl. a. därför att skattepolitiken under en lång tid inneburit att en ökad del av skattebördan lagts på lönarbetarna. Bolag och förmögenhetsägare svarar för en allt mindre del av de samlade skatterna. Detta i kombination med direkta och indirekta subventioner i miljardbelopp till bolagen har gjort att fördelningen av skattebördan är djupt orättfärdig. Grundlinjen i skattepolitiken måste enligt vår mening vara minskade skattebördor på lönarbetarna, barnfamiljerna, pensionärerna och ökade skatter för stora förmögenheter, bolagsvinster, spekulationsvinster.

Som grundlinjer för en skattereform ställer vi från vänsterpartiet kommunisterna följande problem i förgrunden:

1. De indirekta skatterna utgör en övervägande del av statens skatteinkomster. De indirekta skatternas relativa tyngd är störst för lägre inkomsttagare. Som en första åtgärd för att lätta skattetrycket för de grupper som tvingas använda större delen av inkomsten till livsnödvändig konsumtion – det gäller låginkomsttagare, barnfamiljer och pensionärer – ställer vi slopanDET av matmomsen. Denna fråga har vårt parti energiskt drivit i flera år, och vi kommer att fortsätta kampen för att inte nödvändiga livsmedel skall utgöra en skattekölla. Kravet på slopad matmoms och hårdare beskattning av kapitalet i förening med vårt krav på vidgat prisstopp skulle vara en effektiv åtgärd.

2. De stigande kommunalskatterna drabbar också främst låg- och medelinkomsttagare. I inkomstlägen upp till mellan 70 000 och 80 000 kr. tar kommunalskatten en större del än den direkta statsskatten. Den ekonomiska situationen ställer kommunerna inför valet att avstå från genomförande av angelägna sociala uppgifter eller att höja skatten. Ofta tvingas de göra bådadera.

Vpk har länge drivit kravet att staten skall ta över kostnaderna för viktiga delar av verksamheten inom kommuner och landsting, såsom skolan, barntillsynen och huvuddelen av sjukvården, liksom att den skall ge bidrag till pensionärernas bostadstillägg. Det är också rimligt att kommuner och landsting befrias från allmän arbetsgivaravgift, detta särskilt som omläggningen av statsskatten kombineras med höjda arbetsgivaravgifter och kommunernas enda inkomster utgörs av skatter och taxor. Detta är åtgärder av brådskande natur om man menar allvar med talet att hålla tillbaka de kommunala skattehöjningarna.

Även dessa åtgärder kan vara otillräckliga. Vänsterpartiet kommunisterna har därför rest frågeställningen om en progressiv statskommunal enhetsskatt. Kostnaderna för den grundläggande omvårdnaden, som bör

vara lika oavsett i vilken kommun man bor, skulle täckas genom en sådan skatt. En rad av de nu rådande skillnaderna i fråga om kommunalskatt och kommunal service skulle därigenom kunna avskaffas. Det förhållandet att en stor del av samhällsservicen finansieras via en skatt som hårdast drabbat låg- och medelinkomsttagarna skulle förändras. Bolagens möjligheter att undandra sig sin andel av kommunernas utgifter skulle minska.

Vi finner det angeläget att frågan om en progressiv statskommunal enhetsskatt ställs som alternativ till den nuvarande finansieringen av den kommunala servicen.

3. Nuvarande avdragsystem gynnar höginkomsttagare och missgynnar de stora grupperna av löntagare. Ett och samma avdrag betyder större nedsättning av den utgående skatten ju större inkomsten är. Hela systemet med avdragsregler är moget för en total översyn. Medan arbetaren på sin höjd får göra avdrag för cykelslitage och livförsäkringsavgift kan vissa grupper utnyttja avdragsmöjligheterna på ett sätt som direkt sänker den skatt som normalt skulle utgå. Vissa avdrag bör slopas helt och befogade avdrag ske direkt från skatten, i stället för som nu från inkomsten, så att avdragets värde blir lika för alla.

4. Beskattningen av kapital och kapitalvinster har under de senaste årtiondena gett ett allt mindre bidrag till statens samlade skatteinkomster. Vpk anser att beskattningen av kapital och kapitalvinster måste skärpas. Likaså bör beskattningen av stora arv och gåvor skärpas. En skärpning av realisationsvinstbeskattningen är också motiverad.

5. Statsskatten på juridiska personer, dvs. huvudsakligen aktiebolagen, har minskat från 16 % av statens skatteinkomster år 1950 till 2 % år 1975. Kommunerna får en allt mindre del av sina skatteinkomster från bolagen. Detta visar på behovet av en skärpt bolagsbeskattning, bl. a. genom en förändring av nuvarande regler för avskrivningar och fonderingar och genom att bolagsskatten görs progressiv.

Vänsterpartiet kommunisterna har också aktualiserat frågan om en beskattning av produktionen efter omsättning, råvaru- och energiförbrukning och inte som nu enbart i förhållande till löneutgifterna. Ett sådant skattesystem bör kunna användas för miljöpolitiska och allmänt näringspolitiska syften och skatten bör kunna differentieras med hänsyn till produktionens nytta.

6. De belopp som undandras från beskattning genom skattefusk och skatteflykt beräknas till tiotals miljarder årligen. Lönarbetarna måste däremot skatta för varje intjänad krona. De får också bära de bördor som vältras över från ekonomiskt bärkraftiga grupper i samhället. Vi har från vpk länge krävt effektiva åtgärder för att stoppa skattefusk och skatteflykt. Detta problem måste ges hög prioritet.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla, herr talman, att skattepolitiken måste ses som klasspolitik. Vilka skall bära de tyngsta bördorna? I dag är det arbetarklassen som gör detta genom den indirekta beskattningen, de höga kommunalskatterna och orättvisorna i skattesystemet. Om skat-

tepolitiken skall få fördelningspolitiska effekter måste skattesystemet förändras efter de grundlinjer vi från vpk sökt teckna.

Regeringsdeklarationen utgör inte ett stöd för en sådan genomgripande förändring av skattepolitiken att skattebördorna minskar för lönarbetarna, barnfamiljerna och pensionärerna och att skatteuttaget ökar för bolagsvinster, spekulationsvinster och stora förmögenheter. Därför är kravet på en demokratisk skattepolitik en viktig del i den radikala arbetarpolitik som enligt vår mening måste ställas mot den borgerliga regeringens politik.

Herr TRÄFF (m):

Herr talman! En svensk nationalekonom beskrev för kort tid sedan det läge vi befinner oss i med att något överraskande säga att vi lever både över och under våra tillgångar. Han menade med det att vi å ena sidan förbrukar mer än vi faktiskt producerar, att vi importerar mer än vi med hjälp av export kan finansiera och att vi å andra sidan lever under tillgångarna på det sättet att vi producerar mindre än vi med tanke på produktionskapaciteten skulle kunna frambringa och sälja utomlands.

Gunnar Sträng sade för ett ögonblick sedan här i kammaren att det läge som vi befinner oss i och som den nya regeringen tar ansvaret för kan karakteriseras av objektivt gynnsamma förhållanden och att man ifrån socialdemokratiskt håll var beredd att kontrollera att detta goda arv inte förlösades. Redan av den beskrivning jag återgav nyss framgår att situationen kan uppfattas på något olika sätt.

Det mesta som kan sägas i de här allmänna sammanhangen är redan framfört från den här talarstolen, men det är några saker jag kanske skulle vilja illustrera något mer i detalj. Får jag först, herr talman, vidröra sysselsättningsfrågan.

Man har från olika håll tecknat vårt sysselsättningsläge som utomordentligt bra och sagt att det på ett positivt sätt skiljer sig från vår omvärlds. Den senaste arbetskraftsundersökningen, som redovisar vad som hänt från första halvåret 1973 till första halvåret 1976, säger oss att sysselsättningsökningen uppgick till 235 000 personer. Det låter onekligen ganska imponerande.

Men nu förklaras nog större delen av denna uppgång av en sensationellt kraftig uppgång av frånvaron. Av de 235 000 nysysselsatta personerna har mindre än hälften, 113 000, verkligen varit i arbete, medan 122 000 varit frånvarande av olika skäl.

Om man tittar på den allra senaste utvecklingen, den mellan första halvåret 1975 och första halvåret i år, är denna fördelning ännu snedare. 36 000 av totalt 48 000 fler sysselsatta befann sig inte i arbete utan var frånvarande.

Detta betyder alltså att av de 235 000 nya jobben har mer än hälften inte varit bemannade, om man uttrycker det på det viset. Nästan hela återstoden utgörs av en ökning av antalet deltidsarbeten. Under det senaste året har antalet heltidsjobb t. o. m. minskat med 24 000, medan

deltidsjobben ökat med 35 000.

Man får alltså lov att läsa arbetsmarknadsdata – beskrivningar av arbetsmarknaden och sysselsättningssituationen – som uttryck mer för sociala indikationer än för konjunkturindikationer. Dessa data är därför inte någon särskilt bra grund för att bedöma om den svenska stabiliseringspolitiken varit framgångsrik eller inte. Det betyder också att den här situationen inte kan bestå hur länge som helst utan att de kostnader som den för med sig måste betalas.

Här har åtskilliga gånger i dag sagts att det är nödvändigt att man beskriver verkligheten så korrekt och realistiskt som möjligt och att man inte skall försöka att förändra denna bild genom önsketänkande eller medvetet felaktig återgivning. Jag skulle vilja försöka bidra till en riktig verklighetsbeskrivning, och jag har gjort en ansträngning att komplettera orden med några bilder. Jag vill visa ett par diagram på bildskärmen, även om kammaren nu är tom så att de kanske inte för mer än ett antal åskådare får en direkt positiv effekt.

Inflationstakten har ju ökat alltmer under de senaste tio åren. Orsaken till detta är stegringen av löner och andra arbetskostnader både i Sverige och i utlandet. Den verkligt centrala förändring som har ägt rum sedan 1960-talet ligger alltså i arbetsmarknadens sätt att fungera, och vi har nu på flera håll både arbetslöshet och inflation samtidigt.

Av det diagram som nu visas framgår att de senaste årens exceptionella arbetskraftskostnadsökningar helt naturligt har försvagat vår internationella konkurrenskraft. Den svenska exportvolymen har utvecklats väsentligt svagare än världshandeln. Försvagningen under 1975 och 1976 är särskilt markant. Vår export av bearbetade varor till OECD-länderna, som utgör ungefär 70 % av den totala exporten, har under de två senaste åren fått vidkännas marknadsförluster av en tidigare okänd storlek vilket framgår av nästa bild. Förlusterna av marknadsandelar under 1975 och 1976 beräknas motsvara närmare 14 % av den delen av vår export. Den här dramatiska försvagningen kan jämföras med den obetydliga förstärkning av marknadspositionerna som vi hade 1973 och 1974. Då ökade vi våra marknadsandelar inom OECD-området med 0,8 % vartdera året, under det att de år 1975 minskade med 8,8 % och år 1976 sannolikt minskar med 5 %.

Nästa diagram visar kostnadsutvecklingens avgörande betydelse för vår internationella konkurrenskraft. Den framgår tydligt vid en jämförelse av utvecklingen av arbetskraftskostnaderna för industriarbetare per producerad enhet i Sverige och de sju största industriländerna. Det är dessa kostnader som direkt avgör priset på våra varor och därmed konkurrenskraften. I den här jämförelsen har man tagit hänsyn till växelkursförändringarna. Vi ser att under åren 1973 och 1974 var kostnadsutvecklingen ungefär 4 % förmånligare i Sverige än utomlands. Samtidigt ökade, som vi minns, våra marknadsandelar litet grand. Under 1975 och 1976 har däremot de svenska kostnaderna per producerad enhet ökat ca 25 procentenheter mer än i de stora industriländerna. Under de här

båda åren har, som nämnt, marknadsförluster uppkommit i en omfattning som vi aldrig tidigare har registrerat. Det är en dyster verklighet för Sveriges del, och den är resultatet av en exceptionell ökning av arbetskraftskostnaderna och samtidigt en utomordentligt svag produktivitet-utveckling. – Låt mig för ordningens skull säga att i arbetskraftskostnaderna ligger inte bara löner utan även arbetsgivaravgifter och liknande som tas ut i direkt proportion till lönerna.

I nästa diagram kan vi se just hur produktiviteten har utvecklats. Den tidigare snabba produktivitet-utvecklingen inom näringslivet bröts 1975. Produktiviteten minskade i fjol med 0,6 % för näringslivet som helhet. Tillgängliga uppgifter antyder att nedgången har hejdats under 1976. Men totalt för båda åren kan produktiviteten antas ha stagnerat. En sådan produktivitet-utveckling har inte registrerats någon gång tidigare. Det betyder att kostnadsutvecklingen medfört ett svenskt kostnadsläge som i dag är alldeles för högt. Företagen kan inte längre fortsätta att bereda oförändrad sysselsättning om dessa kostnader ytterligare ökas. Läget kommer att försämrats ytterligare om den internationella konjunkturen inte förbättras, och därvidlag finns ju en viss tveksamhet på många håll f. n. Det råder i varje fall stor osäkerhet om när förbättringen kan ske.

Här har i dag av flera talare – både av talare från regeringshåll och av herr Palme – sagts att arbetsmarknadens parter har stort ansvar när det gäller den fortsatta ekonomiska utvecklingen i landet. Jag delar den uppfattningen. Man bär ett gemensamt ansvar för bl. a. inflationsbekämpningen. Ju snabbare tillväxt av investeringar och produktion som eftersträvas och ju närmare man kommer målet arbete åt alla, desto viktigare blir det att arbetsmarknadsparterna gör en insats för att stabilisera kostnaderna. Annars är ju det traditionella medlet en restriktiv penning- och finanspolitik, och vi vet att en sådan politik begränsar investeringarna och sannolikt leder till arbetslöshet. Den är ett inflationsdämpande medel som arbetsmarknadsparterna borde vara ense om att undvika i det längsta. Men det ställs naturligtvis då också ökade krav på arbetsmarknadsparternas förmåga att hejda kostnadsstegringarna.

Nästa diagram visar att en stabilisering av kostnaderna i Sverige under en följd av år kan återställa konkurrensläget såväl för exporten som för en importkonkurrerande hemmaindustri. Den nuvarande svaga investeringsutvecklingen i näringslivet måste brytas. De produktiva investeringarna måste bringas att överträffa långtidsutredningens mål.

Den nuvarande trenden för investeringarna ger en praktiskt taget horisontell linje i diagrammet. Här gäller det alltså att bryta den trenden och få investeringarna att öka så snabbt som möjligt, och det kan rimligen inte ske utan att företagsamheten stimuleras.

Av det sista diagrammet framgår att produktionen inom näringslivet har stigit med 4 %. Under samma tid har hushållens reala disponibla inkomster ökat med 15 % och den privata konsumtionen med 11 %. Det betyder alltså att vi har levt över våra tillgångar. Skillnaden mellan denna konsumtion och produktionen har finansierats med utländska lån.

Men vi kan inte rimligen använda våra internationella lånemöjligheter för att öka konsumtionen, utan de måste avses för produktiva insatser som stimulerar sysselsättningen och gör det möjligt att nå balans mellan import och export samt underlättar återbetalningen av lånen. Riskerna minskas för både löntagare och företagare om förtroendet för framtiden kan stärkas.

Den före finansministern sade innan han lämnade talarstolen: Nå, hur skall allt detta goda betalas? Han inkluderade då också en del som jag inte har nämnt här – löften och uttalanden om hur man vill låta svenska folket få del av ett växande välstånd. Jag vill för min del svara genom att anknyta till vad den nuvarande finansministern sade när han i slutet av sitt inlägg försökte klara ut vad diskussionen om de själv-läkande krafterna egentligen gällde.

Det finns väl en principiell skillnad i uppfattning mellan den borgerliga delen av denna kammare och därmed den nuvarande regeringen och den socialistiska delen. Det är skillnaden i tro på vilka medel som skall användas inom näringspolitiken, där man från socialistiskt håll mycket starkt förordar selektiva ingrepp medan vi från vårt håll mera vill utnyttja generellt verkande medel.

Jag skulle vilja ta en liknelse från ett annat samhällsområde, nämligen skillnaden mellan hälsovård och friskvård å ena sidan och sjukvård å andra sidan. Alldeles klart är att sjukvård i olika former, selektiva ingrepp, behövs när sjukdomstillstånden har konstaterats, men ännu viktigare är att försöka undvika insjuknandet. Det gör man bäst med generella medel, med en god företagshälsovård i ordets vidaste mening.

Jag tror att det är vägen som skall leda till ökad effektivitet i det här landet och därmed till en fortsatt välståndsökning för svenska folket.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 6 Meddelande om val

Herr ANDRE VICE TALMANNEN: Jag får meddela att vid morgondagens sammanträde kommer att företas val av ledamöter i riksdagens krigsdelegation samt ledamöter och suppleanter i riksdagens förvaltningsstyrelse.

Onsdagen den
27 oktober 1976

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

*Anmälan av
interpellationer*

den 26 oktober

1976/77:17 av herr *Svensson* i Malmö (vpk) till herr industriministern om strukturproblemen inom svenskt produktionsliv:

Strukturproblemen inom svenskt produktionsliv tränger sig på. I järn- och stålbranschen bringas de i dagen, bl. a. av den dåliga stålkonjunkturen. Inom varvsindustrin förespråkas ytterligare nedskärningar. Skogsindustrin står inför storleksrationaliseringar och råvaruproblem av hittills okänd omfattning. Glas- och textilbranscherna lider av akuta problem. Utslagningen av tjänstemän tar fart, illustrerad bl. a. av uppsägningarna i samband med varuhussammanslagningen.

Den avgångna socialdemokratiska regeringen hade inget program för att möta strukturproblemen. Den arbetade med tillfälliga kurer: subventioner, statsingripanden med skattebetalarmedel, kortsiktiga "arbetsmarknadspolitiska" åtgärder. Inom de statliga företagen rådde samma perspektivlöshet och ryckighet.

Den privata storfinansen uppmuntrade regeringens interventionsfilosofi. Lönsam katastrofhjälp var alltid välkommen. Storfinansens bedömningar blev också vägledande för statens satsningar, t. ex. på stålområdet.

Även den borgerliga partikoalitionen har saknat en samlad syn och ett program för strukturproblemen.

Denna brist på långsiktighet och självständighet är ödesdiger. Den hotar 100 000-tals människor med arbetslöshet. Den hotar landets ekonomiska framtid och nödvändiga nyorientering.

Till de frågor som nu måste besvaras hör: Skall man befästa eller förändra den ekonomiska strukturen? Skall man understödja eller bekämpa rovdriften på skog och malm? Skall man satsa på export av råvaror och halvfabrikat och tillåta utflyttning av verkstadsindustri? Skall landets ekonomiska styrka byggas på traditionella branscher, eller skall man söka helt nya utvecklingsvägar? Skall produktionslivet ha en tung, energi-krävande sammansättning eller en lättare och mer förädlingsbetonad? Skall exporten fortfara att öka sin andel av bruttonationalprodukten eller skall man satsa på en utveckling av den inre marknaden?

Svaren på dessa frågor avgör sysselsättningen för hundratusenden. De avgör fördelningen av produktionsresultatet mellan samhällsklasserna. De avgör vilken typ av hushållning och vilken typ av samhälle som blir rådande. Regeringens industriminister måste besvara dessa frågor. Regeringsdeklarationen har inte ens ställt dem. Och den avgångna regeringen har lämnat över dem olösta.

Mot nämnda bakgrund får jag ställa följande frågor till herr industriministern:

1. Kommer regeringen att följa samma politik av anpassning till storfinansens behov som den förra regeringen?
2. När ämnar regeringen framlägga ett långsiktigt utvecklingsprogram för produktionslivet?
3. Vilken syn och vilka riktlinjer kommer att präglade ett eventuellt sådant program?

den 27 oktober

1976/77:18 av herr *Johansson* i Skärstad (c) till herr försvarsministern om ändring i vapenfrilagen, m. m.:

Genom stadgandena i lagen om vapenfri tjänst har den enskilde individen möjlighet att söka vapenfri tjänst.

Enligt den s. k. vapenfrilagen sker en godtycklig bedömning av den enskildes motiv för att söka vapenfri tjänst. Vapenfrinämnden skall pröva om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Lagstiftningens godtycklighet visar sig i att vapenfrinämnden skall dels göra en skönsmässig bedömning av vad som kan anses vara den enskildes allvarliga övertygelse, dels på diffusa grunder mäta djupet av samvetsnöden.

F. n. arbetar vapenfriutredningen med de här frågorna och räknar med att slutföra sitt arbete inom en snar framtid. Enligt utredningsdirektiven skall den bl. a. undersöka om det är lämpligt och möjligt att ytterligare precisera de formuleringar av förutsättningarna för vapenfri tjänst som finns i 1 § vapenfrilagen. Enligt vad som "läckt ut" från utredningen kommer vapenfrilagens 1 § att mjukas upp och ge bättre rättstrygghet för den enskilde.

Enligt min mening är det viktigt att den enskildes rättssäkerhet bättre garanteras än f. n. i fråga om prövningen av ansökningar om vapenfri tjänst. Det är angeläget att lagstiftningen inte ger möjlighet till godtyckliga bedömningar av intensiteten i människors trosuppfattningar och samvetsnöd.

Med hänvisning till vad som anförts vill jag ställa följande frågor till herr försvarsministern:

Vill statsrådet medverka till en sådan ändring av vapenfrilagens 1 § att den enskilde individens rättssäkerhet förstärks?

Är statsrådet beredd medverka till att utredningar och rättegångar mot vapenvägrare t. v. uppskjuts i avvaktan på en ändring av vapenfrilagen?

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Meddelande om
frågor*

§ 8 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 26 oktober

1976/77:35 av herr *Svensson* i Malmö (vpk) till herr justitieministern om de homosexuellas problem:

Enligt tidigare riksdagsbeslut skall de homosexuellas situation på skilda områden tas upp via utredningar och andra regeringsinitiativ. Riksdagen har uttryckt speciella förväntningar på de familjelagssakkunniga. Förutom i sexualbrottsutredningen har dock synbarligen inga initiativ för att förbättra de homosexuellas villkor ännu tagits.

Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till herr justitieministern:

På vilka områden och på vilket sätt avser regeringen att i fortsättningen gripa sig an med de homosexuellas problem och när kan konkreta förslag i dessa frågor väntas?

den 27 oktober

1976/77:36 av herr *Schött* (m) till herr arbetsmarknadsministern om införlivande av Gotland med det inre stödområdet:

Vill herr statsrådet medverka till att Gotland med dess många och speciella problem snarast kommer att inlemmas i det inre stödområdet?

1976/77:37 av herr *Komstedt* (m) till herr statsrådet Ullsten om kostnaderna för massa- och pappersfabriken i Bai Bang:

Vill herr statsrådet Ullsten inför riksdagen redovisa anledningarna till att kostnaderna för massa- och pappersfabriken i Bai Bang så kraftigt överstigit vad som ursprungligen anmäldes för riksdagen?

1976/77:38 av herr *Hugosson* (s) till herr industriministern om varvsindustrins problem:

Som en följd av ett flertal avbeställningar av kontrakterade fartygsbyggen samt oförutsedda valutaförluster kommer den ekonomiska utvecklingen vid Göteborgsvarven att leda till betydande förluster under de närmaste åren. Enligt uppgifter i pressen skulle ett kapitaltillskott på ca 1,5–2 miljarder utöver de varvsgarantier som riksdagen våren 1976 fattat beslut om behövas under de närmaste åren.

Mot denna bakgrund vill jag till herr industriministern ställa följande frågor:

1. Kommer regeringen att fullfölja intentionerna bakom riksdagsbeslutet om varvsindustrin och säkerställa det kapitaltillskott som ytterligare erfordras för Göteborgsvarven?

2. Kommer regeringen att vidta de åtgärder som behövs för att trygga den sysselsättningsnivå som riksdagen våren 1976 lagt fast för den svenska varvsindustrin?

1976/77:39 av herr *Nilsson* i Norrköping (s) till herr socialministern om tvånget inom socialvårdslagstiftningen:

Det pågår sedan flera år en debatt om socialvårdens mål och medel. Ett huvuddrag i debatten är att reducera eller ta bort tvångsmomenten i socialvårdslagstiftningen.

I februari 1975 gav dåvarande socialministern Sven Aspling socialutredningen tilläggsdirektiv. De nya direktiven innebar att tvångsreglerna inom socialvården skall minska eller försvinna och att behandling och insatser inom socialvården skall bygga på frihet och demokrati.

Socialminister Rune Gustavsson har nu meddelat socialutredningens ordförande att utredningen skall lägga fram alternativa förslag – dels ett förslag grundat på den gamla regeringens principer, dels ett förslag där tvångsmomenten inom socialvården bibehålls.

Starka skäl talar för att ta bort tvångsåtgärderna inom sociallagstiftningen. Debatten har visat att tvång och social service inte går att förena. Vidare kommer en nykterhetslagstiftning med möjligheter till tvångsåtgärder att fungera som en klasslag. En sådan lag drabbar i första hand utslagna grupper och ekonomiskt svaga människor.

I remissvar till socialutredningen pekar viktiga remissinstanser på att vårdinsatser byggda på frivillighet ger goda behandlingsresultat. Mot den bakgrunden frågar man sig vilka motiv som ligger bakom socialministerns ingripande i socialutredningens arbete.

Med hänvisning till det anförda vill jag ställa följande fråga till herr socialministern:

Är det statsrådets uppfattning att man skall bibehålla tvånget inom socialvårdslagstiftningen?

1976/77:40 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr finansministern om beskattningen av företag som driver verksamhet i flera kommuner:

I kommunalskattelagen finns särskilda regler om hur den taxerade inkomsten skall fördelas mellan de olika kommuner och församlingar där ett aktiebolag (eller företag) har bedrivit verksamhet. Huvudregeln är att ett aktiebolag skall beskattas kommunalt i den kommun där bolaget har sitt säte (dvs. den kommun där styrelsen eller förvaltningen hade sitt säte den 1 november året före beskattningsåret, huvudkommunen). Driver aktiebolaget verksamhet i flera kommuner skall dock inkomsten fördelas mellan dessa och huvudkontorskommunen.

Många företag, som driver verksamhet i flera kommuner, fördelar emellertid inte den beskattningsbara vinsten med hänsyn till att beskattningen bör ske i den kommun, varifrån vinsten är hämtad.

Självfallet föreligger vissa svårigheter vid fastställande av varifrån vinsten är hämtad. Hänsyn bör ju också tas till försäljningskommunen, såvida inte försäljningskommun och tillverkningskommun är samma kommun. Principen borde dock vara att där en vara är producerad bör också huvuddelen av den beskattningsbara vinsten beskattas.

Den 29 juni 1970 tillkallades en utredning för översyn av företagsbeskattningen: företagsskatteberedningen. I företagsskatteberedningens uppdrag ingår dock inte att utreda frågan om beskattning av företag som driver rörelse i flera kommuner.

Med stöd av vad som anförts vill jag ställa följande fråga till herr finansministern:

Vill finansministern medverka till att företagsskatteberedningen eller någon annan utredning erhåller direktiv om att utreda frågan om beskattning av företag som driver rörelse i olika kommuner?

1976/77:41 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr kommunikationsministern om interrailkort för pensionärer:

Den som inte fyllt 23 år kan köpa ett interrailkort som utanför inköpslandet berättigar till ett obegränsat antal fria järnvägsresor i huvuddelen av de europeiska länderna. I inköpslandet ger kortet 50 % rabatt på biljettpriset. Interrailkortet, som f. n. kostar 560 kr., berättigar till resor i andra klass under en månad och kan endast inköpas i det land där man är stadigvarande bosatt. Kortet gäller endast som färdbiljett. Tilläggsavgifter för sittplats, sovvagn m. m. betalas till fullt pris.

Intresset för dylika resor har ökat. Sålunda försåldes 21 728 interrailkort år 1975, och försäljningen innevarande år beräknas till 27 000.

Även bland pensionärerna finns intresse av att få köpa interrailkort. Därför bör från svensk sida tas initiativ, så att de som fyllt 65 år erbjuds denna möjlighet.

Med stöd av det anförda vill jag ställa följande fråga till herr kommunikationsministern:

Vill kommunikationsministern medverka till att försäljning av interrailkort även skall omfatta dem som uppnått 65 års ålder?

§ 9 Kammarkens åtskildes kl. 17.52.

In fidem
SUNE K. JOHANSSON

/ Solveig Gemert